

Kulttuurin paikka?
Kulttuuri asuinalueiden kehittämisessä
Tapaus Suomen Kansallisteatteri Kontulassa

Mervi Ilmonen ja Johanna Lilius (toim.)

© Tekijät

Kannen kuva Krista Mäkinen

Taitto Marina Johansson

ISBN 978-952-60-6814-5 (painettu)

ISBN 978-952-60-6815-2 (pdf)

ISSN-L 1799-4950

ISSN 1799-4950 (painettu)

ISSN 1799-4969 (pdf)

Aalto-yliopisto
Insinöörیتieteiden korkeakoulu
Rakennetun ympäristön laitos
Maankäytön suunnittelu ja liikennetekniikka
www.aalto.fi

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
Johdanto – Kaupunki on ainetta ja henkeä <i>Mervi Ilmonen</i>	9
Kaupunginosista kulttuurikeskuksiin – ja takaisin? <i>Ari Tolvanen</i>	15
Kansallisteatteri jalkautuu <i>Pirjo Virtanen</i>	25
Mitä kulttuuri tuottaa paikallisesti? <i>Johanna Lilius</i>	33
Minä ja muut Katsaus näytelmäkirjailijan työhön Reittejä Kontulaan -hankkeessa <i>Juho Gröndahl</i>	83
LIITE 1 Reittejä Kontulaan aikajana	
LIITE 2 Huomioita alueellisen yhteisöteatterin tekemisestä	
LIITE 3 Haastattelut	
LIITE 4 Kirjoittajat	

Valokuva: Sofia Valli

ESIPUHE

Kansallisteatteri ja Kontula

Kansallisteatterin aluehanke *Reittejä Kontulaan* oli uudenlainen avaus teatterin yleisötyön muotona. Ammattiteatterin jalkautuminen keskustassa sijaitsevasta sata vuotiaasta kivilinnasta Helsingin itäiseen suurlähiöön on ollut mittava ja monella tavalla ainutlaatuinen hanke. Mikä oli hankkeen tavoite? Millaisia muotoja toteutettiin? Miten tavoitettiin alueen asukkaat ja toimijat?

Helsingin kulttuurikeskuksen ns. Helsingin mallissa taidelaitoksia kannustetaan toimimaan seinensä ulkopuolella. Näin vahvistetaan kaupunginosien kulttuuritarjontaa, yhteisöllisyyttä ja asukkaiden kulttuurista osallisuutta. Alun perin syyskauden 2013 pituiseksi suunniteltu *Reittejä Kontulaan* -hanke laajeni kolmivuotiseksi rahoituksen järjestyttyä Helsingin mallin vakiintuessa. Oli selvää, että tekijöitä alkoi nopeasti kiinnostaa, miten tällainen hanke vaikuttaa ja miten eri vaiheisiin osallistuneet asukkaat ja toimijat sen kokevat. Entä mitä muut helsinkiläiset, media, Kansallisteatterin henkilökunta ja yleisö ajattelevat? Millaisen jäljen hanke jättää päättyessään? Eri vaiheista kerätyistä palautteista vahvistui käsitys, että tällainen toiminta koetaan mahdolliseksi ja positiiviseksi. Halu saada myös ulkopuolisen tarkkailijan, tutkijan ammatillinen näkemys hankkeen vaikutuksiin on tämän tutkimuksen lähtöajatuksena. Tämä raportti laajenee tarkastelemaan yleisemminkin tällaisten hankkeiden toteuttamisen etuja ja haasteita. Yhtä mallia siitä, miten aluehanke pitää toteuttaa, ei ole, mutta toivottavasti tähän raporttiin koottu tieto auttaa uusien hankkeiden synnyttämisessä ja toteuttamisessa. Kansallisteatterin yleisötyö on jo käynnistänyt uuden aluehankkeen *Maunulan maisema*.

Aalto yliopiston Rakennetun ympäristön laitoksen Maankäytön suunnittelun (YTK) tutkimusryhmästä **Mervi Ilmonen** ja **Johanna Lilius** ovat toimineet tutkijoina, ja saman laitoksen tutkija **Markku Norvasuo** on ollut taustatukijana. Tutkimustyön ohjausryhmään ovat kuuluneet myös suunnittelija **Ari Tolvanen** Helsingin Kulttuurikeskuksesta sekä *Reittejä Kontulaan* -hankkeen taiteellinen suunnittelija ja esitysten ohjaaja **Eveliina Heinonen** ja dramaturgi **Juho Gröndahl**. Kansallisteatterin teatterikuraattori **Pirjo Virtanen** on toiminut ohjausryhmän koollekutsujana. Haluamme kiittää Opetus- ja kulttuuriministeriötä tutkimuksen tukemisesta, Aalto-yliopistoa, Helsingin Kulttuurikeskusta, kaikkia *Reittejä Kontulaan* -hankkeen osallistujia, toimijoita ja haastateltuja.

Helsingissä 25. huhtikuuta 2016

Mika Myllyaho
pääjohtaja
Suomen Kansallisteatteri

Matka Kontulaan alkaa!

Reittejä Kontulaan hankkeen taiteellinen suunnittelija Eveliina Heinonen.

Valokuva: Anu Keskitalo

Valokuva: Neena Villberg

Johdanto

– Kaupunki on ainetta ja henkeä

Mervi Ilmonen

Kaupunki on ainetta ja henkeä. Kaupungin aine on kivi, ja sen henki on kulttuuri. Tässä raportissa tarkastellaan kaupungin ja kulttuurin vuorovaikutusta, esimerkkinä Kansallisteatterin yleisötyö Helsingin Kontulassa.

Kaupungin kulttuurilla on monia muotoja: se on kirjoitettu rakennuksiin, katuihin, aukioihin, elämäntapoihin ja arjen käytäntöihin. Henki on muuttunut ajassa yhteiskunnan voimasuhteiden ja arvomuutosten mukana sääty-yhteiskunnasta prekariaattiin, teollisuusyhteiskunnasta kulutusyhteiskuntaan, yhtenäiskulttuurista monikulttuurisuuteen. Eriaikaiset kerrostumat ja arvomaailmat ovat läsnä nykyhetkessä samanaikaisesti ja se on eurooppalaisen kaupungin rikkaus.

Kaupunki ja kulttuuri

Eurooppalaisen kaupungin ensimmäinen yhtenäinen kulttuurikerros on kristillisen kirkon tuottamaa. Koko Euroopan alueelle rakennettu valtava kirkkoverkosto on levittänyt rakennustaidetta, musiikkia, kuvataidetta, lukutaitoa ja oppimista kansanjoukoille. Missä päin Eurooppaa tahansa kirkkovierailu on aina hyvä estetiikan ja historian oppitunti. Kirkon merkitystä sen rakentamisen ajan aikalaisille on nykyihmisen jo vaikea tavoittaa. Vaikkapa Ahvenanmaan 1100-luvun jyräviä kivikirkkoja katsellessaan voi vain heikosti kuvitella minkälaista ihmetystä valtavat rakennukset ovat herättäneet syrjäisten saaristokyläiden vähäisissä asukkaissa.

Aatelisto ja sivistysporvaristo rakennuttivat Euroopan kaupunkeihin ja niiden liepeille paraatiauksia, puistokatuja ja ikonisia monumentteja,

joista monet ovat nykyisin kansainvälisen turismin merkittäviä kohteita. Pariisi ilman Versaillesia, Louvrea ja bulevardeja, Madrid ilman Pradoa, Palacio Realia ja Plaza del Mayoa, Pietari ilman Eremitaasia, Rooma ilman Pietarinkirkkoa, Fontana di Treviä ja espanjalaisia portaita, Venetsia ilman palatseja ja kanaaleja tai Helsinki ilman Senaatintoria ja Esplanadia olisivat paljon vähäisempiä kaupunkeja.

Kansallisvaltioiden ideologisessa vahvistamisessa ja kansalaisuuden luomisessa kulttuurilaitoksilla oli tärkeä rooli identiteetin rakentajana ja kansakunnan yhtenäistäjänä. Suomessakin eräät kansallisen kulttuurin tärkeimmistä instituutioista, Ateneum, Kansallisteatteri, Kansallisooppera ja Helsingin kaupunginorkesteri perustettiin jo 1800-luvun lopulla ennen valtiollista itsenäistymistä tukemaan suomalaisuuden identiteetin rakentamista. Suomessa on väkilukuun nähden suhteellisesti paljon merkittäviä kulttuurilaitoksia ja -toimijoita. Kulttuurikaupunkivuonna 2000 Helsinkiä englantilaiset CoMedian konsultit käyttivät kaupungista nimekettä ”pocket-size metropolis” ja tarkoittivat sillä sitä, että Helsingissä on suurkaupungin kulttuuriset funktiot, mutta pikkukaupungin saavutettavuus ja tunnelma. Heidän havaintonsa mukaan Helsinkiä merkittävästi suuremmassa Lontoossa oli vain yksi sinfoniaorkesteri enemmän. Helsinkiä hyvin paljon pienemmissäkin suomalaisissa kaupungeissa on useimmiten kaupunginteatteri ja -orkesteri – tämä ei ole tavallista edes kaikissa eurooppalaisissa maissa.

Modernismin ja hyvinvointivaltion rakentamisen aikana 1950-luvulta alkaen kulttuuri läheni kansalaisten arkea ja sen käsite laajeni korkea-kulttuurista ja kulttuurilaitosten tarjonnasta osaksi kansalaisten hyvinvointipalveluja. Kun ruotsalaisia modernisteja moitittiin 1950-luvulla vähäisestä kiinnostuksesta monumentaalirakentamiseen, he puolustautuivat sanomalla että uuden yhteiskunnan monumentteja ovat alueelliset kulttuuritalot, päiväkodit ja kirjastot. Samankaltaista alueellistamisen käytäntöä kuin Ruotsissa ryhdyttiin noudattamaan Suomessakin ja kaupunginosiin ja uusiin lähiöihin rakennettiin oma palveluverkosto. Kulttuuripalveluista tuli kuntien lakisääteinen tehtävä asteittain 1980-luvulta alkaen. (Ks. Ari Tolvasen artikkeli.)

2000-luvun vaihteessa kulttuuri on saanut uutta nostetta kansainvälisestä kaupunkikilpailusta, jossa siitä on tullut suosittu erottautumisen väline. (Ks. Johanna Liliuksen artikkeli.) Jos monumentaalirakentaminen oli vähäisempää 1900-luvun loppuvuosina, nyt sitä tehdään globaalissa mittakaavassa enemmän kuin ehkä koskaan. Niin kaupunkimanagerit kuin kunnanisätkin kaikkialla maailmassa pitävät esikuvinaan Bilbaon,

Manchesterin ja Barcelonan ihmeitä, joissa taantunut teollisuuskaupunki on muutettu menestyväksi kansainväliseksi turistikohteeksi. Kaupunkikilpailun välineinä ovat merkkiarkkitehtuuri ja kulttuurikorttelit, joihin keskitetään designia, taidetta ja ravintoloita. Kansainväliset tähtiarkkitehdit kuten Norman Foster, Jean Nouvel, Frank Gehry ja Bjarke Ingels kiertävät planeettaa suunnittelemassa pilvenpiirtäjiä, museoita, teatterirakennuksia ja kaupungintaloja eri kaupunkeihin. Myös pohjoismaiset kaupungit ovat liittyneet tällä konseptilla kilpailevien kaupunkien joukkoon. Siitä ovat osoituksina esimerkiksi Snøhettan Norjan kansallisooppera Oslossa, Nouvelin konserttitalo Kööpenhaminassa tai Larsenin ja Eliassonin konserttitalo Harpa Reykjavikissa. Helsingissä taas puuhataan Guggenheimin taidemuseota ja keskustakirjastoa. Pyrkinessään erottautumaan samoilla keinoilla uhkana on, että kaupungeista on tulossa yhä yhdenmukaisempia.

Kaupunkimarkkinoinnissa merkkirakentamisella ja kaupunkikeskustojen viiheellistämisenä vedotaan kuviteltuun yleisöön ja sen oletettuihin kulutustarpeisiin. Symboliseen rakentamiseen kohdistetusta kriittisestä huolimatta voi ajatella, että sillä on myönteistä merkitystä myös asukkaiden kokemukseen omasta kaupungistaan. Rakennuksista tulee niiden ylisukupolvisuuden vuoksi ajan kuluessa osa asukkaiden omaa historiaa niiden alkuperäisestä kohderyhmästä riippumatta.

2000-luvun kaupunkikulttuuri: yleisöstä tekijöiksi

Samaan aikaan kun kaupunkipolitiikassa kulttuuri on alettu ymmärtää markkinointina ja kulutuksena, on kansalaisten toimijalähtöinen paikallisuudesta lähtevä kekseliäs kulttuurinen aktiivisuus vahvistunut. Uudet 2000-luvun kaupunkiliikkeet ja DIY (do-it-yourself/tee se itse) -kansalaisaktivismi muuttavat kaupunkeja yhteisyyttä luovien sekä spontaanien että toistuvien tapahtumien, kaupunginosajuhlien, block party-katujuhlien, kaupunkitanssien, puistokirpputorien, ravintolapäivien, jakamistalouden, pop-up myymälöitä, sissiviljelyn ja muiden uusien toimintamuotojen avulla¹. Kulttuuria ei ole enää vain erityinen tapahtuma erityisessä rakennuksessa, jonne mennään ja josta tullaan pois, vaan sitä tehdään asuinalueilla ja yleisöstä on tullut tekijöitä.

Myös taidelaitokset ovat kehittäneet uusia paikallisuuteen perustuvia kulttuurisia toimintamuotoja (ks. Johanna Liliuksen artikkeli).

¹ Ks. Esim. Opas kaupunkiaktivismiin. <http://www.kotiseutuliitto.fi/sites/default/files/kotiseutuliitto/kaupunkiaktivismiopus.pdf>

Paikallisuus on kokonaan toisenlainen lähestymistapa kuin kaupunki-markkinointi, jossa kuvitellulle yleisölle tehdään valmis tuote, jota ei ole tarkoitus muokata. Paikallisessa toiminnassa lähtökohtana on olemassa oleva yleisö, jonka kanssa tehdään yhteistyössä taideprojektiä.

Tässä selvityksessä esitellään ja arvioidaan tällaista uudenlaista taiteellisen toiminnan muotoa tarkastelemalla Suomen Kansallisteatterin yleisötyöprojektiä Helsingin Kontulassa. Lähiöistä asukkaiden kanssa tapahtuvasta yleisötyöstä on tullut Kansallisteatterin toiminnan tärkeä muoto 2010-luvulla. Toiminnassa korostuvat erityisesti eri-ikäisille ryhmille luodut mahdollisuudet kohdata toisiaan ja nostaa esiin teatterin keinoin oman asuinalueen tärkeänä pidettyjä asioita. (ks. Pirjo Virtasen artikkeli.) Yleisötyölle ei sen uutuuden vuoksi ole olemassa valmiita toimintatapoja ja myös taiteilija joutuu pohtimaan ammattitaitonsa ja asennoitumisensa ulottuvuuksia ja määrittelemään niitä uudella tavalla. (ks. Juho Gröndahlin artikkeli.)

Tämän hankkeen taustalla ovat myös opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) tavoitteet lisätä kulttuurin keinoin alueellista, taloudellista ja sosiaalista tasa-arvoa yhteiskunnassa² sekä puuttua asuinalueiden eriytymiseen liittyviin ongelmiin kulttuurin välityksellä.

Euroopan suuret lähiöpalot erityisesti Ranskassa 2005 eivät vielä herättäneet eurooppalaisia pohtimaan laajasti mitä seurauksia sillä on että monien suurkaupunkien esikaupunkialueilla asuu työttömiä nuoria, jotka ovat eurooppalaisen koulutusjärjestelmän ja hyvinvointivaltion ulkopuolella ja joita näköalattomuus radikalisoi. Vasta vuosien 2015 ja 2016 arjen solmukohtiin ja tapahtumapaikkoihin kohdistuneet terrori-iskut ovat saaneet aikaan poliittista keskustelua siitä, mitä suurkaupunkien lähiöissä on tapahtumassa ja miten rinnakkaistodellisuuksiin jakaantuneita kaupunkikeja olisi mahdollista yhdentää. Suomessa lähiöt eivät ole palaneet, mutta alueiden eriytyminen on eri tutkimustulosten mukaan lisääntynyt. Tärkeä kysymys on, miten eri ryhmät ja erityisesti lisääntyvät maahanmuuttajat integroidaan yhteiskuntaan ja asuinalueeseen. Tässä tehtävässä kulttuuri ja sen keinot ovat avainasemassa – sen osoittaa myös tämä selvitys.

² http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/Taiteen_ ja_kulttuurin_kehittämishankkeet_kunnissa_ ja_alueilla.html?lang=fi

Tässä harjoitellaan
Matkakohteena Kentula
-esitystä
Ensi-ilta on 22.8.2014
Tervetuloa katsomaan
ilmaisia esityksiä!

Lisätietoja osoitteesta
www.reittejakentulaan.blogspot.fi

Valokuva: Sana Velli

Valokuva: Juho Gröndahl

Valokuva: Eveliina Heinonen

Kaupunginosista kulttuurikeskuksiin – ja takaisin?

Hajapiirteitä Helsingin kulttuuritoimen aluetyöstä ja kulttuurisesta osallisuudesta perustamisesta nykypäiviin

Ari Tolvanen

Kokouksessaan 16. helmikuuta vuonna 1983 linjaa Helsingin kaupungin kulttuurilautakunta kulttuuri- ja harrastustoiminnan yleisiä lähtökohtia. Tavoitteena on luoda edellytyksiä kuntalaisten ”omaehtoiselle, aktiiviselle ja luovalle vapaa-ajankäytölle, joka tarjoaa mahdollisuudet kehittyä henkisesti, sosiaalisesti ja fyysisesti”. Tavoitteena on myös ”luoda yhteisöllisiä kokemuksia ja edistää alueellista vuorovaikutusta lisäämällä yhdessä tekemisen ja olemisen mahdollisuuksia saman korttelin jopa saman talon asukkaille tai muiden yhteisöjen jäsenille”. Erityistä huomiota kiinnitetään toiminnan ulkopuolelle jäävien asukasryhmien tavoittamiseen. Kaupungin rooli mielletään alueellisessa kulttuurityössä ennen kaikkea mahdollistajaksi, ei niinkään tuottajaksi. Nykykielellä kokouksessa peräänkuulutetaan sosiaalisen pääoman kasvua.

Vanhoja pöytäkirjoja selaillessa ei voi välttyä deja’ vu -elämykseltä. Olemme viime vuosina alkaneet käyttää jotakuinkin samoja termejä kuin viraston alkuvuosina. Toiminnan tavoitteetkin ovat merkittävästi alkaneet yhdyttyä. Taiteen tekijöitä hoputetaan taas lähelle esikaupunkien kansanjoukkoja. Osallisuudesta on tullut lähes kaiken tekemisen läpileikkaava teema.

Jotakin on kuitenkin parin kolmenkymmenenvuoden aikana tehty toisin, muutenhan tuohon vanhaan palaamisen tunnetta ei synny. Tässä artikkelissa hahmotellaan tiivistetysti aluetyön ja osallisuusajattelun muutoksia viraston perustamisesta tähän päivään.

1960–70 lukujen kulttuuri-idealismi

Laki kuntien kulttuuripalveluiden järjestämisestä heijasti aikakauden tasa-arvo- ja demokratiaihanteita. Taidekin kuului kaikille. Se oli oikeus. Vaikka itse ei olisi ollutkaan todistamassa kulttuuriasiainkeskuksen pystyttämistä vuonna 1979, voi olettaa että peruskivet muurattiin näiden ihanteiden valtaamina. Ylevistä tunnelmista huolimatta jaettiin uudet virkapaikat pitkälti poliittisin perustein, kuten kunnissa oli tuolloin tapana. Keskeiset taiteenalat ja myös aluetyö saivat omat kulttuurisihteerinsä. Aluetyö asemoitiin tuolloin vasemmistoon. Siellä se myös pysyi niin kauan kuin puoluepolitiikka näytteli osaa viranhoidossa.

Kulttuuriasiainkeskuksen ”tase” oli alkuvuosina kevyt. Sillä ei ollut painavaa kiinteistömassaa hoidettavanaan. Tämä määrätti myös toiminnan muodot. Liikuttiin lähellä asukkaita, kansalaisyhteiskunnan hermoilla. Puuttuva kiinteistömassa korvattiin paikallisella yhteistyöllä niiden virastojen kanssa, joilla puuttuvaa resurssia oli tarjota. Oletettavasti kumppanuus oli tuolloin helpompaa ja kattavampaa kun 1990-luvun lama-vuosien jälkeen, jolloin virastot tulosjohtamisen ja kroonisen niukkuuden seurauksena alkoivat keskittyä omiin ydintoimintoihinsa. Vielä 1980-luvulla puhalsi virkakunnassakin lähidemokratiaa ja osallisuutta kannattelevat tuulet.

Kulttuurisen tasa-arvon ihanteet olivat siivittämässä myös alueellisten kulttuurikeskusten perustamista. Palveluiden fyysisen saavutettavuuden tarve tunnistettiin jo tuolloin (uudelleen siitä on alettu puhua vasta viime aikoina). Haluttiin, että ammattimaista ohjelmaa olisi myös lähiöasukkaiden ulottuvilla. Ensimmäinen ”monitoimitalo” perustettiin Itäkeskukseen 1984. Sen jälkeen niitä perustettiin lisää Kannelmäkeen, Malmille ja Vuosaareen. Kun talolistaa täydensivät vielä Annantalo, Caisa ja Savoy-teatteri, muuttui kulttuurikeskuksen toimintamalli totaalisesti reilussa kymmenessä vuodessa. Näin radikaalia muutosta tuskin kukaan oli ainakaan alussa hakemassa, se tapahtui osin painollaan. Tosin ajan henkikin oli vähitellen muuttumassa. Kiihkein yhteisöllinen idealismi oli laimentumassa korostuneeksi individualismiksi.

Kun aluetyön kulttuurisihteeri lähti 80-luvun puolivälissä muihin töihin, alettiin tilalle palkata aluetyöntekijöitä. 1980–90-lukujen vaihteessa näitä oli kolme eikä määrä enää kasvanut. Samalla aluetyön status laski ja se alistettiin yhdelle talojohtajista. Fyysisesti työntekijät pitivät majaansa kulken eri toimipisteissä.

”Olen saanut olla taiteen palveluksessa”

Alaotsikon mukaisin sanoin luonnehti uraansa ansioitunut talojohtaja viraston henkilöstölehdessä haastattelussa 90-luvulla – ja tiivistä tarkoitettamattaan myös käynnissä olleen muutoksen virastossaan. Ammattitaitteen edistäminen oli luonnollisesti ollut alusta saakka viraston keskeisiä tukijalkoja. Taiteen ja kuntalaisten sidostahan haluttiin nimenomaan vahvistaa. Hieman kärjistäen voi todeta, että taiteen edistäminen ohitti 90-luvulla kaikki muut entiset tarkoitusperät. Se muuttui itseisarvoksi. Vuorovaikutteinen osallisuus korvautui yksilöllisellä kulttuurin kulutusmahdollisuuksien tarjonnalla. Kulttuuriset oikeudet jäivät vähemmälle puhunnalle.

Yksi muutoksen kutsumaton kummi oli myös lama. Kun se iski, alkoi osallistavan aluetyön pitkä kuiva kausi. Talojen pyörittäminen nieli pääosan käyttötaloudesta. Aluetyön tarpeisiin vastattiin yleensä sanoin ”jos jotakin jää”. Vielä ennen lamaa talojen ja osallistavan työtavan ajateltiin täydentävän toisiaan.

”Aluetyöjärjestelmä puretaan ja henkilöt uudelleensijoitetaan”

Jos 1980-luku oli ollut alueilla ”virkamiestyöryhmien” aikaa, sai seuraava vuosikymmen ajan sävelensä niin sanotuista asukastaloista. Laman jälkeä asukasysteit ottivat tukikohdiksi muun muassa tyhjiä liikekiinteistöjä. Uusille alueille ei enää rakennettu talokohtaisia kerhotiloja vaan niitä yhdistettiin isommiksi. Näitä kansalaisyhteiskunnan ylläpitämiä paikkoja alettiin kutsua asukastaloiksi. Ne imuroivat mukaansa aktiivisen paikallisväestön. Kulken aluetyö rakensi Terve ja Turvallinen Kaupunki-neuvottelukunnan tuella asukastaloverkoston ja vastasi sen vetämisestä pari ensimmäistä vuotta. Myös sosiaalivirasto alkoi ajan mittaan perustaa omia matalan kynnyksen palveluyksiköitä, jotka se nimesi muodikkaasti asukastaloiksi. Menettely hämärsi käsitteen kuvausvoimaa ja on johtanut myöhemmin valitettaviin sekaannuksiin.

Vuosituhatlupien loppua kohti asukastalojen kiihkein sykli oli ohi kun taas perinteiset kaupunginosayhdistykset heräsivät vuosien horroksestaan. Tämä näkyi muun muassa parhaimmillaan noin 60 kaupunginosajuhlana vuosittain. Aluetyö pystytti tapahtumien sateenvarjoksi ja tueksi mittavan Stadin Kansanjuhlat -verkoston. Sen kumppaniksi saatiin kattava kaarti maan suurimpia yrityksiä kuten Stora Enso, Huhtamäki, Helsingin Energia, Helsingin Sanomat ja niin edelleen. Kansanjuhlia alettiin järjestää ekologisesti luomalla nimikkoastiastolle kierrätyslogistiikka, lajitteluneuvonta, sähköautot roudaukseen ynnä muuta. Helsingin Sanomissa julkaistiin kansanjuhlalalitteita. Kaupunkikulttuurin kysymyksiä käsiteltiin vuosien 1996–2001 aikana aluetyön Suburbs Up -seminaareissa pari kertaa vuodessa. Puhujiksi saapui joskus kansainvälisiäkin vierailijoita.

Kulttuurikeskuksen johto tuntui kuitenkin pitävän aluetyötä vain riippana uusille painotuksille. Johtoryhmä teki jopa päätöksen koko aluetyön lopettamisesta tarpeettomana (4/1995). Päätöstä ei kuitenkaan ehditty panna toimeen. Verkostoista tuli liian näkyviä ja aluetyö sai niistä ratkaisevaa tukea. Kyky lukea uutta aikaa pelasti paradoksaalisesti vanhan osallistavan toimintamallin ja alleviivasi samalla kulttuuriasiakkeiden pesäeroa menneisyyteensä.

Kaupunkikulttuuriyksikön nousu ja tuho

Verkostat tekivät aluetyön perinteisestä suurpiireihin pohjaavasta työnjaosta vanhentuneen. Haluttiin yhdistää voimat ja siirtyä yhteiseen työpisteeseen. Helsinki valittiin Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuonna 2000. Hankkeen vetäjien kanssa käytiin yhteistyöneuvotteluja. Siinä yhteydessä tarjottiin yllättäen myös tiloja mahdolliselle aluetyöpisteelle. Tähän ”uhkaan” reagoi lopulta kulken johtokin ja päätti aluetyön keskittämistä hallinnon omiin tiloihin kaupunkikulttuuriyksiköksi.

Kaupunkikulttuuriyksikkö oli alussa radikaali poikkeus kaupungin normaalista käytännöstä. Yksikkö tehtiin puhtaasti tukioorganisaatioksi. Tuki koostui avustuksista, logistiikasta, tiedotustuesta, koulutuksesta, seminaareista, neuvonnasta ym. Täysin ulkopuolelle rajattiin omat tuotannot. Se oli uutta. Yksikkö työllisti myös työttömiä taiteilijoita alueellisiin hankkeisiin. Huippukautenaan Teatterikulman tiloissa yksikkö pyöritti yhdessä sosiaaliviraston kanssa jopa kokonaista teatteria. Työllistetyt auttoivat myös kaupunkitapahtumien infran rakentamisessa.

Kansainvälistäkin kiinnostusta herätti yksikön ja Soneran yhteistyö tekstiviestien ja internetin integroimiseksi paikallisviestinnässä.

Kallio Tänään -hankkeessa luotiin ”alueportaali”, joka koostui paikallisista tapahtumista ja kaupunkilaisten kirppari-ilmoituksista. Asukkaat saattoivat lisätä sivustolle omia viestejään kännyköillään. Käytöstä poistettuja tietokoneita aseteltiin Kallion liikkeiden näyteikkunoihin. Jatkuvasti päivittyvän sivuston näkivät silloin nekin, joilla ei ollut tietokonetta kotona. Samaan aikaan luotiin myös valtion osallisuushankkeella kaupunginosien omat nettisivustot, mikä mullisti paikallistiedotusta laajemminkin.

Kaupunkikulttuuriyksikön lento taittui kuitenkin nopeasti. Vaikka yksikkö oli kaupunkikulttuurin edelläkävijä aikana jolloin koko termi oli vasta hahmottumassa, sen ei annettu itsenäistyä oikeaksi toimintayksiköksi. Yksikkö oli edelleen talojohtajan peukalon alla osana Malmitaloa, vaikka sijaitsikin keskustassa. Liekö politiikallakin ollut tässä osuutensa? Fyysistä etäisyyttä olennaisempaa oli kuitenkin henkinen erillisyys. Kulttuuriasiainkeskuksen johto katseli maailmaa ahtaasti korkeakulttuurisesta taidehorisontista. Uudenlaiset kulttuuriset toimintatavat tuntuivat olevan myrkyä – ellei peräti kapinaa talojen pyörittämisen rinnalla.

Koska kaikkea uutta oli vaikea hallita ja ymmärtää, alettiin yksikösäkin vähitellen palata vanhaan. Alettiin muun muassa järjestää omia tapahtumia ja välittää esiintyjä. Kun aluetyö sai yhdessä kumppaneidensa kanssa oman kehittämisprojektin Uudenmaaliiton ja pääkaupunkiseudun kaupunkien kaupunkiohjelmaan 2002–2005, hanke ei enää mahtunut muuttuneeseen yksikköön. Alkuperäisen yksikön ”perustamisasiakirjan” muotoillut aluetyöntekijä siirtyi vetämään Kaupunginosien kehittämisprojektia muualle. Yksikkö jatkoi vielä vuoteen 2006 jolloin se lopetettiin.

Kaupunkiohjelma: Kaupunginosien Kehittämisverkosto (KaKe) 2002–2005

Kaupunginosien Kehittämisverkosto lähti kolmen kaupungin voimin perkaamaan aluekehittämisen paikallisia malleja ja kokemuksia pk-seudulla. Huomiota kiinnitettiin erityisesti siihen, kuinka erilaisia resursseja saatiin kytkettyä yhteisten tavoitteiden taakse. Informaatiota käsiteltiin ja levitettiin nettisivujen, oman lehden ja lukuisten seminaarien voimin. Hankkeen loppuyhteenvetona julkaistiin kirja *Neloskierrettä kaupunginisiin – kumppanuudet ja roolit aluekehittämisessä* (2006). Käsite neloskierre nosti esiin asukkaiden keskeisen roolin perinteisen kolmoiskierteen (yksityisen, julkisen ja korkeakoulut) rinnalle. Kulttuuri ei painottunut erityisesti hankkeessa vaikka kulke sitä vetikin. Kulttuuri tunnistettiin kuitenkin

tärkeäksi osaksi paikallista ravintoketjua. Kulttuuri loi sosiaalista pää-omaa ja verkostoja mikä hyödytti kaikkinaista alueiden kehittämistä.

Kehittäjäverkosto ei kaatunut projektin loppumiseen vaan elää nykyäänkin (<http://kaupunginosat.net/ruohonkarjet/>). Se järjestää omia tapaamisiaan ja julkaisi vielä vuonna 2010 kirjan *Ruohonjuuresta ruohonkärjeksi – rikas-tavat yhteisöt ja alueet*.

Väylät ja solmut – Kulttuuriraide

Kehittäjäverkostossa ymmärrettiin, että yksittäinen kaupunginosa on usein liian pieni yksikkö suunnittelulle. Kaupunginosat ovat esimerkiksi palveluissaan riippuvaisia toisistaan ja suuremmista keskuksista. Liikkumisen vaivattomuus on edellytys alueiden väliselle vaihdannalle. Siksi verkostossa alettiin puhua solmuista ja väylistä sekä saavutettavuudesta.

Solmut ja väylät -ajattelua päästiin soveltamaan käytännössäkin Mellunkylän peruspiirin kaupunginosissa. Kontula lähiympäristöineen oli ollut vuosituhannen alkupuolen EU-rahoitteisen Urban II -projektin kohdealue. Hanke oli päätynyt vuonna 2006 ja oli edessä karu paluu niukuuden leimaamaan arkeen. Kurkimäen korttelitalo ja Kontupiste uhkasivat kaatua, virastojen budjeteissa ei varauduttu hankkeen loppumiseen. Samaan aikaan Mellunmäkeen oltiin raivaamassa asukastila Mellaria – kulken vastuulla. Kaupungin johto osoitti ymmärtämystään asukkaille. KaKe-projektin päätyttyä sitä vetänyt työntekijä palasi kulken linjaorganisaatioon – nyt viraston ainoaksi aluetyöntekijäksi. Aluetyön pääsaraksi tuli Mellunkylän peruspiirin tulipalojen sammutus. Tekohengittämällä, olemattomilla resursseilla mutta myös uutta luoden.

Kulttuuriraide-konsepti nojasi siihen, että metro yhdistää Mellunkylän kaupunginosia. Asukastilojen profiloinnissa oli järkevää ottaa huomioon suhteellisen helppo siirtyminen paikasta toiseen. Tätä profilointia alettiin yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa koordinoida *Kulttuuriraiteella*. Vähitellen siitä muodostui kaupunginosia ja toimijoita yhdistävä kulttuuriverkosto. Asukastoimijat alkoivatkin puhua Mellunkylästä yhtenä kaupunginosana, ei vain peruspiirinä. Perustettiin Mellunkylälehti ja alueportaali. Verkosto alkoi laajentua asukasaktiivisuuden ansiosta kattamaan muutakin kuin kulttuuria ja siihen alkoivat osallistua myös paikalliset luottamushenkilöt. Syntyi Vetoa ja Voimaa -verkosto joka yhdistää aluetta ja paikallistoimintaa edelleenkin. Verkosto tuki olennaisesti Kansallisteatteriakin sen Kontula projekteissa.

”Helsingin malli”

Osallistavasta aluetyön mallista eli ns. ”Helsingin mallista” on alettu puhua viime vuosina erityisesti Ranskan Lyonin kaupungin esimerkin innostamana. Lyonissa kulttuuri on otettu keskeiseksi kaupunkipolitiikan välineeksi. Mm. julkisia avustuksia saavat taidelaitokset sitoutetaan jalkautumaan projekteineen ”haasteellisille” alueille osana segregaatiorajun torjuntaa (ks. tarkemmin <http://www.hel.fi/static/kulke/lyonraportti.pdf>). Monissa muissakin suurkaupungeissa kulttuurin roolia arvioidaan uudelleen. Osallisuus on enenevässä määrin saamassa painoarvoa erityisesti yhtenäiskulttuurien ja sosiaalisen koheesion hajoamisen tuomien haasteiden edessä.

Helsingin kulttuuritoimessa lähdettiin varovaisesti liikkeelle luomalla vuonna 2012 yhteisöllisten kehittämishankkeiden luokka ammattitaiteelle. Näiden kokemusten pohjalta käynnistettiin varsinainen Helsingin malli vuonna 2016. Hankkeet kohdistettiin neljään kaupunginosaan. Kulttuurikeskus on rahoittajan roolin lisäksi ollut luomassa yhteyksiä kohdealueiden ja taidelaitosten kesken. Alueelliset työtavat ovat pitkälti samanlaisia kuin kulken alkuaikoina. Puuttuvia resursseja kuten tiloja, tietotusta, kontakteja korvataan nytkin paikallisilla kumppanuuksilla. Tämä edellyttää osapuolten intressien tunnistamista sekä dialogia hankkeiden suunnittelussa. Asukkaat eivät siis ole vain työn kohteita vaan myös keskeisiä resursseja hankkeille. (<http://www.hel.fi/www/kulke/fi/Kulttuuripolitiikka/helsingin-malli/>).

Yhteenveto

Kulttuurikeskuksen alkuvuosina viraston toiminta nojasi keskeisesti kaupunkilaisten kulttuuristen oikeuksien ja tasa-arvon turvaamiseen. Työ painottui vahvasti kaupunginosaan ja lapsiin, joille kulttuuripalveluita oli tuolloin vain vähän saatavilla.

Kulttuuritalojen perustaminen nojasi periaatteessa samoihin lähtökohtiin. Niiden myötä viraston painopisteissä tapahtui kuitenkin radikaali muutos. Kiinteistömäärän ylläpito ja toimintojen pyörittäminen sitoi yhä enemmän resursseja. Samalla kaupungin asukas alettiin nähdä aktiivisen ja kulttuuria luovan kansalaisen sijasta kulttuuripalveluiden kuluttajana. Viraston tehtävänä – vain hieman kärjistäen – oli tukea tätä palvelutuotantoa luomalla toimintaedellytyksiä taidekentälle ja edistämällä taide- tuotantojen jakelua. Kulttuuriset oikeudet saivat taipua korkeakulttuurin tuen edessä. Talojen toimintaa on kuitenkin turha vähätellä, niillä on

edelleen kiistaton ansionsa kulttuuripalveluiden saavutettavuuden tasajina. Syytä on vain huomata, kuinka viraston linja muuttui osin tarkoittamatta mutta myös hyvin tarkoitushakuisesti.

Tarkoitushakuinen kaupunkikulttuurin ja aluetyön väheksyntä näkyi erityisen selvästi vuosituhanen vaihteen tienoilla.. Asukastaloverkosto, Stadin Kansanjuhlat -verkosto, taiteilijoiden työllistämishankkeet, eko-yhteistyö suuryritysten kanssa, ICT-kumppanuus Soneran kanssa ja kaupunkikulttuuriseminaarisarjat eivät paljoa painaneet kun johdon arvomaailma rakentui toisin. Momentum missattiin. Asukkaiden kanssa symbioosissa elävän osallistavan kulttuurityön annettiin hiipua kituliaalle säästöliekille.

Vasta Helsingin mallin myötä on aluetyölle ja osallistavalle kaupunkikulttuurille kajastamassa taas valoa. Vaikka resurssien käytön kannalta kyseessä ei ole kovinkaan merkittävä liikahtus ainakaan toistaiseksi, on viraston asenneilmastossa tapahtumassa merkittävä muutos. Aika näyttää voiko sitä verrata aiempaan käänteeseen. Asukkaiden kulttuuriset oikeudet ovat kuitenkin taas nousemassa läpileikkaavasti esiin. Ja päinvastoin kuin ennen, mielletään kulttuuri myös osaksi tasapainoista kaupunkikehitystä, resurssiksi ja välineeksi. Aikaisemmin kulttuuritoimen yhteyttä kaupunkitason tavoitteisiin ei pidetty mitenkään olennaisina. Kulttuuri ja taide nähtiin pikemminkin itsetarkoituksellisena autonomisena saarekkeena.

Valokuva: Neena Villberg

Valokuva: Neena Villberg

Kansallisteatteri jalkautuu

Pirjo Virtanen

Suomalaisen teatterin (nyk. Suomen Kansallisteatteri) toimintaan on kuulunut jo perustamisvuosista alkaen teatterin vieminen pois teatteritalosta, lähteminen pääkaupungista muualle Suomeen. Teatteritoiminnan vakiintuessa ja suomenkielisen yleisöpohjan kasvaessa kiertueet jäivät vähemmälle ja olivat lopulta harvinaisia, enimmäkseen valmiiden esitysten ulkomaisia vierailuja.

YTYÄ! - Kansallisteatterin yleisötyö

Nykyisin Kansallisteatterin yleisötyön tavoitteena on laajentaa ja syventää teatterin ja yleisön suhdetta. Esitysten ympärille luodaan toimintaa, jossa yleisö voi kohdata teatterintekijöitä ja joissa toisaalta teatterintekijöille avautuu mahdollisuus keskusteluun yleisön kanssa.

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiön (Cupore) tutkimuksessa *Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyön muodot, laajuus ja tuloksellisuus 2015* yleisötyö määriteltiin toimenpiteiksi, joiden tavoitteena on yksilön tiedollisia ja tunnepitoisia valmiuksia kehittämällä perehdyttää eri kohderyhmiä taide- ja kulttuurilaitoksiin ja edistää siten osallistumista niiden perustehtävän toteuttamiseksi tuotettuihin esityksiin ja tilaisuuksiin. Määritelmää täydennettiin tutkimuksen tulosten perusteella maininnalla yleisötyön roolista laitoksen ja yleisön välisenä kontakti- ja palautekanavana.

Yleisötyön myötä teatteri saa uusia ja sitoutuneita katsojia ja toisaalta yleisötyöhön osallistuvat ihmiset saavat syvemmän suhteen teatteriin kuin vain esityksiä katsomalla voi saada.

Kansallisteatterin yleisöyön toiminnan yhdeksi tärkeäksi muodoksi on 2010-luvulla tullut teatteritalon ulkopuolella, lähiöissä asukkaiden kanssa tapahtuva yleisöyö.

Kansallisteatterin yleisöyön keskeiset tavoitteet ovat :

- lisätä teatterin tunnettuutta ja vetovoimaisuutta erityisesti lasten ja nuorten parissa
- laajentaa teatterin katsojapohjaa (mm. valtakunnallisuus, uussuomalaiset)
- tutustuttaa teatteriammatteihin ja esitysprosessiin
- syventää esityksen katsomiskokemusta
- antaa teatterintekijöille mahdollisuus kohdata yleisöä
- antaa eri-ikäisille ryhmille mahdollisuuksia toiminnallisuuteen ja omakohtaiseen luovuuteen
- vahvistaa teatterin merkitystä yhteiskunnallisena keskustelijana
- antaa erilaisille ihmisille tilaisuuden kohtaamiseen ja näin vähentää ennakkoluuloja eri ryhmien välillä

Näistä yleisöyön tavoitteista alueellisessa toiminnassa korostuu erityisesti eri-ikäisille ryhmille luodut mahdollisuudet kohdata toisiaan ja nostaa esiin teatterin keinoin oman asuinalueen tärkeänä pidettyjä asioita.

Aluehankkeet

Kansallisteatteriin 2010 perustettu Kiertuenäyttämö loi uudenlaisen toimintatavan ammattiteatterin vakiintuneeseen käytäntöön. Kiertuenäyttämön tavoite on edistää terveyttä, hyvinvointia ja tasa-arvoa taiteen keinoin viemällä esityksiä paikkoihin, joista ihmiset eivät muuten pääse live-taiteen pariin. Yksi Kiertuenäyttämön tavoitteista on tuoda marginaaliin jäävien ihmisryhmien ääni kuuluviin ja osallistua taiteen kautta yhteiskunnalliseen keskusteluun. Näin taidelaitoksen yhteys yhteiskuntaan tulee vahvemaksi ja laaja-alaisemmaksi. Kiertuenäyttämön esitykset syntyvät vuorovaikutuksessa erilaisten hoitolaitosten asukkaiden ja henkilökunnan kanssa. Työskentelytapaan kuuluu tutkiva kenttätyö, jalkautuminen eri laitoksiin, läheinen yleisökontakti ja yksiköiden asukkaille järjestetty työpajatoiminta. Kiertuenäyttämön työtapa tarjoaa taiteentekijöille luovan ja vapauttavan mahdollisuuden ammattitaitonsa kokeilemiseen olosuhteissa, jotka olennaisesti poikkeavat totutusta. Kiertuenäyttämön

taiteellisen suunnittelijan **Jussi Lehtosen** johdolla Kiertuenäyttämön toiminta on vakiintunut osaksi Kansallisteatterin toimintaa.

Kiertuenäyttämön kokemusten perusteella tuntui innostavalta ottaa yleisötyön yhdeksi toimintamuodoksi jalkautuminen jollekin asuinalueelle. Toisin kuin Kiertuenäyttämön ajatuksena, yleisötyön tavoitteena oli tarjota kaikille valitun lähiön asukkaille mahdollisuus taiteen kokemiseen. Helsingin Kulttuurikeskus tuki hanketta avustuksella, ja pilottialueeksi valikoitui Pikku Huopalahti, jossa toteutettiin syksyllä 2012 monimuotoinen taide- ja teatteriprojekti *Kylä elää*. Projektin päätteeksi syntyi parinkymmenen nuoren ja aikuisen sekä kymmenhenkisen bändin esitys *Kylä elää* -revyy, jota esitettiin tammikuussa 2013. Projektin taiteellinen suunnittelija ja esityksen ohjaaja oli näyttelijä, muusikko ja teatteripedagogi **Jemina Sillanpää**.

Pilottiprojektista rohkaistuneina ja sen kokemuksia hyödyntäen vuonna 2013 siirryttiin uudelle alueelle Itä-Helsinkiin, Kontulaan. Projektin suunnittelijaksi tuli teatteri-ilmaisun ohjaaja **Eveliina Heinonen**, joka kokosi ympärilleen taiteilijatiimin. Alueprojektin tavoitteena oli käsitellä teatterin keinoin asukkaiden esiin nostamia asioita, kuten eritaustaisten asukkaiden eriytyminen omiin ryhmiinsä ja yleinen viihtymättömyys. Taiteellinen työskentely ja yhteisen esityksen valmistaminen antoivat osallistujille rohkeutta ja kokemuksen teatterista taidemuotona. Projektin alkessa toiminnan haasteena oli osallistujien rekrytointi. Projektilla haluttiin tavoittaa nimenomaan niitä ihmisiä, joilla ei olisi aiempaa kokemusta taidetoiminnasta. *Reittejä Kontulaan* -hankkeen ensimmäinen esitys, **Juho Gröndahlin** kirjoittama näytelmä *Kontulan aika!* valotti Kontulan historiaa, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Toisin kuin Pikku Huopalahdessa tämä esitys nähtiin paitsi alueella myös Kansallisteatterin näyttämöllä. Näin projekti linkittyi entistä vahvemmin Kansallisteatterin vakiintuneeseen esitystoimintaan.

Vuoden 2013 aikana kävi nopeasti selväksi, että onnistuessaan tällainen projekti vaatii enemmän aikaa, jotta alueen toimijoiden ja asukkaiden kanssa päästään pidemmälle ja projektista jää jokin jälki alueen toimintaan projektin päättyessä. Onneksi Helsingin Kulttuurikeskus lähti vahvasti toteuttamaan Helsingin malliksi kutsuttua toiminta-ajatusta ja *Reittejä Kontulaan* -projekti saattoi jatkua samojen tekijöiden johdolla. Vuoden 2014 esitys *Matkakohteena Kontula* oli paikkalähtöinen esitys, joka kiersi Kontulan epäviihtyisäksi koettua ostaria ja herätteli katsoja/kokijoita ostarin merkitykseen asukkaille. Syyskaudella perustettu nuorten ryhmä valmisti esityksen *Elinpiirejä*, joka toi näkyviin itähelsinkiläisen nuoren

ajatuksia perheestä, tulevaisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista. *Elinpiirejä* esitettiin myös Kansallisteatterissa, jossa järjestettiin vielä nuorten vaikuttamismahdollisuuksia pohtiva seminaari yhdessä Helsingin Nuorisoasiainkeskuksen kanssa. Esityksen katsojiksi ja seminaariin osallistujiksi kutsuttiin poliittisia päättäjiä, virkamiehiä ja muita vaikuttajia.

Edellisten toimintamuotojen jälkeen koimme, että alueen maahanmuuttajataustainen väestö on jäänyt katveeseen ja eritaustaisten asukkaiden kohtaaminen nousi vuoden 2015 tavoitteeksi. Keväällä järjestetty työpajasarja *Pidetään juhlat* Kontulan ala-asteen valmistavan luokan oppilaiden ja Kontulan eläkeläisten ryhmän kanssa loi hedelmällisiä kohtaamisia, joissa ajatus tervetuloivotuksesta onnistui. Projektin viimeisenä vuonna toteutui kuuden maahanmuuttajataustaisen projektiosallistujan ja yhden ammattinäyttelijän esittämä, Juho Gröndahlin kirjoittama *Muuttajat* -esitys. Se kokosi Kansallisteatterin katsomoon suuren joukon ihmisiä, joiden äidinkieli oli jokin muu kuin suomi. Käsiohjelmaan painettiin lyhyt kuvaus esityksestä esiintyjien kymmenellä eri äidinkielellä. *Muuttajat* esitettiin eri tiloissa myös Mellunkylän, Myllypuron ja Kontulan alueella.

Kokemuksia aluetoiminnasta

Alueellinen jalkautuminen on osa Kansallisteatterin yhteiskunnallista toimintaa. Yhteisöllisessä projektissa taiteilijat toimivat sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät ole taiteen ammattilaisia, ja tutustuttavat heitä teatteriin taidemuotona.

Uudenlaisen toimintamuodon, jossa pääosin ei-ammattilaisten esittämä esitys tuodaan usein tiukalla aikataululla teatterin näyttämölle, juurruttaminen on sujunut kohtuullisen hyvin. Projekteissa on työllistynyt lukuisa joukko teatterin ammattilaisia. Ohjaajan ja dramaturgin lisäksi visuaalinen suunnittelija, äänisuunnittelija, valosuunnittelija, koreografi, muusikko ovat olleet taitavia myös pedagogeina toimiessaan ei-ammattilaisten ohjaajina työpajoissa ja valmistaessaan esityksiä. Kansallisteatterin vakinaisen taiteilijakunnan irrottaminen tähän työskentelyyn ei ole ollut mahdollista vaan kaikki taiteilijat valosuunnittelijaa lukuun ottamatta ovat olleet freelancereita.

Sen sijaan teatterin muu henkilökunta on osallistunut aluehankkeiden eri vaiheisiin osana normaalia työtään.

Kansallisteatterin yleisötyöllä on vahva teatterin johdon ja hallituksen tuki, mikä on ehdoton edellytys sille, että näin laajamittainen toiminta

on ylipäänsä mahdollista. Aluehankkeen on katsottu toteuttavan Kansallisteatterin tavoitetta madaltaa osallistumisen kynnystä avaamalla ovia ja jalkautumalla talon ulkopuolelle. Se nähdään elimellisenä osana teatterin tehtävää ja toimintaa. Jalkautumisen myötä teatteri voi tarkentaa valitun alueen ominaispiirteisiin ja päästä lähemmäs asukkaita. Nämä kohtaamiset ovat perinteistä esiintyjä-katsoja-suhdetta henkilökohtaisempia ja syvempiä. Aluetoiminta tuo myös Kansallisteatteria tutuksi ihmisille, jotka eivät välttämättä ole aiemmin olleet tekemisissä teatterin kanssa. Teatteri voi saada uusia yleisöjä kiinnostumaan myös muusta talon toiminnasta. Aluehankkeet tuovat uusia toimintamalleja teatterityöhön ja näin tullaan uudistaneeksi myös itse taidemuotoa. Alueellinen toiminta nähdään tärkeänä osana myös Kansallisteatteriin liittyvien mielikuvien rakentamista. Mielikuva korkeakulttuurisesta, vaikeasti lähestyttävästä kivilinnasta voi muuttua.

Aluehankkeiden yhtenä arvona sinänsä nähtiin kuitenkin myös se, että hanke yhdistäessään alueen asukkaita herättää mahdollisesti halun harrastaa itse teatterin tekemistä ja ylipäätään tuottaa positiivisia kokemuksia. Hankkeet voivat vahvistaa myös laitosteatterin asemaa yhteiskunnallisena toimijana. Esitysten tuominen Kansallisteatterin näyttämöille koettiin positiivisena ratkaisuna, joka liitti ne teatterin muuhun toimintaan. Teatterin henkilökunnalle mukanaolo opettaa toisenlaisia tapoja toimia ja tuo vaihtelua tavalliseen työskentelyyn omilla näyttämöillä. Uusien tuulien tuominen nähtiin poikkeuksetta hyvänä asiana haastatellessani teatterin työntekijöitä.

Haastateltavat pohtivat myös tällaisten hankkeiden haasteita. Yhtenä reunaehtona nähtiin taloudelliset resurssit, ja toistaiseksi tällainen toiminta on mahdollista vain erillisrahoituksen turvin. Se rajaa toiminnan myös tapahtuvaksi lähietäisyydellä. Tilojen, erilaisten tarpeiden ja aikataulujen sovittaminen teatterin muuhun toimintaan edellyttää joustavuutta ja riittävän varhaista suunnittelua, joka ei aina prosessiluonteisessa työskentelyssä alueella ole ollut mahdollista. Töiden suunnittelu esim. lavastamossa, puvustossa, markkinoinnissa on pitkäjänteistä, joten tarpeista tulee viestiä riittävästi ja ajoissa. Tällaisen toimintamallin katsottiin kuitenkin kehittyneen koko ajan eteenpäin. Teatteri on reagoinut myös nimeämällä eri osastoilta vastuuhenkilöt, joiden kanssa aluehankkeen tuottaja ja tekijät tekevät yhteistyötä.

Yhteistyön aluehankkeen toimijoiden kanssa koetaan sujuneen hyvin, koska hankkeen toteuttajat ovat olleet ammattimaisia, luotettavia ja itsenäisiä. Työryhmän ydinjoukko on osallistunut itse tarvittaessa aktiivisesti

työn tekemiseen, esimerkiksi lavastamossa. Pienen ihmettelyn jälkeen toiminta on tullut osaksi teatterin omaa toimintaa, johon suhtaudutaan samalla tavalla positiivisesti kuin näytelmien valmistamiseen. Tärkeänä pidettiin sitä, että hankkeiden vastuuhenkilö on teatterin vakituista henkilökuntaa oleva teatterikuraattori. Näin hankkeet ovat alusta alkaen tuntuneet ”omilta”. Myös *Reittejä Kontulaan* -projektin taiteellisen ydinryhmän, teatteri-ilmaisun ohjaaja Eveliina Heinosen ja dramaturgi Juhon Gröndahlin pysyminen samana, koettiin hyvänä.

Haastattelin kirjallisesti teatterin tuotantojohtaja Päivi Isosaarta, joka on yleisötyön esimiehenä osallistunut projektin hakemuksien, budjettien ja raportoinnin tekoon ja seurannut projektin kulkua kuukausittain ja osallistunut tapahtumiin. Kirjalliset vastaukset antoivat myös tiedotuspäällikkö Mia Hyvärinen ja graafikko Krista Mäkinen, jotka ovat olleet projektin tiedotuksen ja markkinoinnin ja mainonnan ammattilaisina mukana eri vaiheissa. Samoin sain kirjalliset vastaukset tekniseltä tuottaja Jukka Vuokolta, joka on hoitanut yhteydet lavastamoon, näyttämötekniikkaan, tarpeistoon ja kuljetuksiin. Puvuston päällikkö Heli Hynynen vastasi myös kirjallisesti. Puvusto on osallistunut projektien toteuttamiseen pukuvaraston ja pukuhuollon osalta. Suullisesti haastattelin tuotantosuunnittelija Tapani Kukkola, joka vastaa harjoitus- ja esitystilojen käytön suunnittelusta ja laatii esityskalenterit. Samoin suullisesti haastattelin Kiertuenäyttämön tuottaja Roosa Vaverkaa, joka toimi vuonna 2013 *Reittejä Kontulaan* -hankkeen tuottajana. Muun henkilökunnan kommentteja ja palautetta olen kysellyt tavatessa.

Haastattelukysymykset olivat:

1. Oletko itse tai onko osastosi tehnyt yhteistyötä *Reittejä Kontulaan* -hankkeen kanssa?
2. Jos olet, mitä yhteistyöhön on kuulunut?
3. Miten se on mielestäsi sujunut?
4. Miten mielestäsi alueellinen hanke sopii Kansallisteatterin toimintaan?
5. Mitä ongelmia siinä on?
6. Mitä positiivista hanke voi tuoda?
7. Mitä pitäisi ottaa huomioon uuden Maunulan maisema -hankkeen toteuttamisessa?
8. Vapaa sana

Yleisötyön ytimessä

Ammattiteattereissa pohditaan tällä hetkellä paljon sitä, mitä teatterin toiminnassa osallisuus tarkoittaa, mitä se voisi olla, kuka sitä tekisi ja ennen kaikkea miksi sitä pitäisi edes miettiä. Yleisötyö monine muotoineen on kuitenkin tullut vahvaksi osaksi teattereiden toimintaa. Yleisötyöllä pyritään rakentamaan uudenlaisia, entistä monimuotoisempia yleisösuhteita. Toiminnalla päästään aiempaa laajempaan vuoropuheluun ja kohtaamiseen yleisön kanssa. Jalkautuminen jonkin tietyn alueen asukkaiden ja toimijoiden pariin on yleisötyön ydintoimintaa. Yleisötyöhankkeissa asukkaat, eri ikäryhmät, eri-taustaiset henkilöt ja naapurit voivat osallistua monin eri tavoin: katsojina, kokijoina, tekijöinä. Alueprojektissa asukkaiden kulttuurin saavutettavuus on uudella tavalla mahdollista.

Kansallisteatterin yleisötyöntekijänä olen iloinen, että voimme olla siinä mukana.

Valokuva: Sofia Valli

Mitä kulttuuri tuottaa paikallisesti?

Johanna Lilius

Aluksi

Tämän selvityksen tavoitteena on pohtia kulttuurin merkitystä asuinalueiden kehittämisessä. Selvitys perustuu kirjallisuuskatsaukseen ja Suomen Kansallisteatterin yleisötyön tarkasteluun Helsingin Kontulan asuinalueella. Keskeistä on pohtia mikä kulttuurin merkitys on asuinalueiden eriytymisen ehkäisemisessä ja asukkaiden voimaannuttamisen kannalta. Selvityksessä kysytään, mikä merkitys osallistamisella kulttuurin avulla on? Minkälainen työväline on teatterin keinoilla toteutettu yleisötyöprojekti? Mitä Kontulaan jää, kun Kansallisteatterin Reittejä Kontulaan -hanke päättyy? Selvitys jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa käsitellään kulttuuria asuinalueiden kehittämisessä yleisemmin ja tarkastellaan esimerkkejä Ruotsista ja Suomesta. Toisessa osassa kuvataan ja arvioidaan Suomen Kansallisteatterin kolme vuotta kestänyttä Reittejä Kontulaan -hanketta Helsingissä.

Alueellisen kulttuuritoiminnan arviointi on murrosvaiheessa. Vakiintuneita indikaattoreita ei vielä ole (Evans 2005), mutta niitä on kehitetty Euroopan Unionissa (Cultural and creative spillovers in Europe 2015). Tässä selvityksessä etsitään vastauksia monenlaisiin kysymyksiin vastaamatta niihin kuitenkaan yksiselitteisesti. Pikemmin tekemistä ovat ohjanneet kysymykset siitä miksi selvitystä tehdään, mikä sen tarve on, mihin sitä käytetään ja mitä siltä odotetaan. Tämän selvityksen tavoitteena on myös kuvata Kansallisteatterin yleisötyötä siten, että siitä olisi hyötyä muillekin taidekentän toimijoille paikallisessa kulttuurityössä. Parhaimmillaan

selvitys voi tuottaa arvokasta tietoa tulevia projekteja varten. Kulttuurinen yleisötyö on vielä hyvin uusi toimintatapa, josta on vasta vähän kokemuksia. Määrällisten mittareiden esittämisen sijaan selvitys on luonteeltaan enemmän laadullinen seurantatutkimus. Tarkoituksena on tuoda seurantaan näkökulmaa ulkoapäin ja esittää myös kriittisiä kysymyksiä. Seuranta on tehty läheisessä yhteistyössä toimijoiden kanssa ja sitä voi luonnehtia etnografiseksi. Se on sisältänyt osallistuvaa havainnointia eri tilanteissa: palautetilaisuuksissa, esityksissä ja harjoittelutilanteissa. Osallistuvan havainnoinnin lisäksi pääasiallisena menetelmänä ovat haastattelut. Seurantatutkimuksen vaiheet voidaan jakaa karkeasti orientoitumiseen, aineiston keruuvaiheeseen ja analyysiin sekä raportointiin. Osallistuvan havainnoinnin sekä haastatteluiden ajankohdat on esitetty taulukkomuodossa liitteessä 3.

Selvityksen rakenne on seuraava. Ensin käsitellään kulttuuria alueiden kehittämisessä ja tarkastellaan esimerkkejä alueellisesta taide- ja kulttuurityöstä Ruotsissa ja Suomessa. Teatteria asukkaita osallistavana ja aktivoivana menetelmänä pohditaan myös kirjallisuuden ja käytännön esimerkkien avulla. Selvityksen toisessa osassa tarkastellaan Reittejä Kontulaan-hankkeeseen kokonaisuutena sekä keskitytään tiettyihin hankkeen aikana toteutettuihin projekteihin. Lisäksi pohditaan hankkeen merkitystä erityisesti osallistujien näkökulmasta. Selvityksen johtopäätöksissä ja pohdinnassa pyritään yhdistämään selvityksen kaksi osaa ja tarkastella kriittisesti Reittejä Kontulaan -hankkeen merkityksiä Kontulassa.

OSA I

Kulttuuri asuinalueiden kehittämisessä

Kulttuuri ja kulttuurin vaikutukset

Kulttuuri on monitulkintainen käsite: se voidaan ymmärtää synonyymina taiteelle ja humanistisille tieteenaloille, yhteisten merkitysten, arvojen ja asenteiden järjestelmänä, joita erilaiset symbolit kuten esineet ilmentävät tai synonyymina arkipäivän elämälle. Kulttuuri ymmärretään usein korkeakulttuuriksi ja populaarikulttuuriksi (Burke 2004). Yksiselitteistä määritelmää kulttuurille ei ole – eikä voikaan olla, sillä laajimmillaan sen voidaan ymmärtää tarkoittavan kaikkea ihmisen toimintaa. Tästä syystä kulttuuri määritellään usein kuvaamalla mitä siihen kuuluu, kuten UNESCO:n (2015) määritelmässä, jonka mukaan kulttuuria tulisi pitää yhteiskunnalle tai yhteiskuntaryhmälle ominaisten henkisten, aineellisten, älyllisten ja tunne-elämän piirteiden joukkona ja että siihen kuuluvat taiteen ja kirjallisuuden lisäksi elämäntavat, yhteiselon muodot, arvojärjestelmät, perinteet ja uskomukset¹.

Kulttuurin merkitys on lisääntynyt ja lisääntyä edelleen erityisesti siksi, että 2000-luvulla kulttuurista on tullut myös talouden väline, jolla on merkityksellinen asema alueiden kehittämisessä (Ilmonen 2009, 1–2; Ruokolainen 2008, 17). Esimerkiksi Ruotsissa on havaittu että viime vuosien taloudellisen kriisin aikana kulttuuriset ja luovat alat ovat pysyneet vakaina, vastaten 3,5 prosenttia koko EU:n BKT:stä (Rundkvist 2015). Kulttuuriset alat työllistävät suurkaupungeissa kuten Lontoossa, New Yorkissa ja Berliinissä noin 3–5 prosenttia työvoimasta. Kulttuurialojen oletetaan myös jatkossa kasvavan (Landry 2000, 9;6).

Landry (2000, 8;9) käsittää kulttuuriset resurssit symboleina, toimintana ja paikallisina käsityöläistuotteina ja palveluina. Hän väittää, että kulttuurin odotetaan vahvistavan yhteisöllisyyttä, lisäävän itseluottamusta, parantavan elämäntaitoja, parantavan ihmisten fyysistä ja henkistä hyvinvointia sekä vahvistavan ihmisten kykyä toimia aktiivisina kansalaisina. Myös opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemassa

¹ http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaliset_asiat/kansainvaliset_jaerjestoet/unesco/sopimukset/kulttuurisenmoninaisuudenjulistus

Kulttuuripolitiikan strategia 2020:ssa (2009, 15) todetaan kulttuurin merkitys väestön hyvinvoinnin, sivistyksen ja elinikäisen oppimisen, elinkeinoelämän, työllisyyden, alueiden elinvoiman, teknologisen osaamisen ja innovaation näkökulmasta.

Samalla kuitenkin kannetaan huolta siitä, ettei kulttuuria riittävässä määrin hyödynnetä ja arvosteta yhteiskunnassa. Taiteen, kulttuurin ja luovien alojen suunnalta onkin ryhdytty nostamaan esiin erilaisten projektien seurannaisvaikutuksia (spillover effect). Aiheesta valmistuneen raportin, *Cultural and creative spillovers in Europe: Report on a preliminary evidence review* (2015) mukaan seurannaisvaikutukset voidaan karkeasti jakaa kolmeen osittain päällekkäisiin kategorioihin. Tiedolliset seurannaisvaikutukset ovat uusia ideoita, innovaatioita ja prosesseja, jotka ovat syntyneet taiteen ja kulttuurin piirissä, mutta levinneet laajemmin talouteen ja yhteiskuntaan kuitenkin tunnistamatta ja antamatta arvoa alkuperäiselle lähteelle. Teolliset seurannaisvaikutukset ovat lähtöisin luovasta teollisuudesta, yrityksistä, taiteilijoista, taidejärjestöistä tai taiteellisista tapahtumista ja niillä tarkoitetaan sekä pystysuoria arvoketjuja että vaakasuoria poikkialaisia taloudellisia ja yhteiskunnallisia etuja tuotavuudessa ja innovaatioiden lisääntymisessä. Verkostoseurannaisvaikutukset taas liittyvät niihin taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin vaikutuksiin ja tuloksiin, jotka ovat seurausta tietyssä paikassa tiiviisti sijaitsevista tai läsnäolevista taide- ja luovasta teollisuudesta. Vaikutukset ovat laajat ja liittyvät klusterointiin ja agglomeraatioon. Kerrannaisvaikutukset näkyvät taloudellisena kasvuna sekä alueellisen houkuttelevuuden ja identiteetin vahvistumisena. Toisaalta vaikutuksiin kuuluu myös poissulkevaa gentrifikaatiota, jonka seurauksena alueen arvon noustessa paremmin toimeentulevat syrjäyttävät pienituloisemmat alkuperäiset asukkaat (*Cultural and creative spillovers in Europe 2015, 24*).

Myös Kulttuuripolitiikan strategia 2020:ssa (2009, 17) tunnustetaan alueellinen eriytyminen. Taide- ja kulttuuriala keskittyy yhä enemmän väkirikkaimmille seuduille ja vahvemmillä alueilla on myös paremmat mahdollisuudet tarjota kulttuuripalveluja asukkailleen. Strategiassa pidetään tärkeänä, että suuret kaupungit huolehtivat tasapuolisesta kulttuuri-toiminnasta sekä keskuksissa että lähiöissä.

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta voidaan pohtia taloudellisen, sosiaalisen ja alueellisen saavutettavuuden kautta. Taloudellisella saavutettavuudella tarkoitetaan esimerkiksi porrastettuja tai alennettuja pääsymaksuja sekä muita kustannuksia, jotka ovat seurausta matkoista taide- tai kulttuuripalveluiden luo. Sosiaalinen saavutettavuus liittyy siihen, voiko

taide- ja kulttuuripalveluihin osallistua yhdessä esimerkiksi ystäväpiirin tai oman viiteryhmänsä kanssa. Alueellisella saavutettavuudella taas tarkoitetaan ensisijaisesti taide- ja kulttuuripalveluiden saavutettavuutta eri puolilla Suomea (Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus 2014, 51).

Taide ja kulttuuri aluekehittämisen välineenä

Kulttuuria ja taidetta on hyödynnetty alueiden kehittämisessä jo kauan. 1800-luvulla kulttuurilla oli merkittävä rooli kansallisvaltioiden ja kansallisuuden rakentamisessa. Silloin perustettiin kansallisia taideinstituutioita kuten oopperoita, teattereita ja museoita ja toivottiin kuten nykyäänkin kulttuurin ja taiteen yhtenäistävän kansalaisia, parantavan yhteiskunnan sosiaalista statusta ja lisäävän sivistystä. 1970-luvulla kulttuurin alueellistamisesta tuli tapa vahvistaa hyvinvointiyhteiskuntaa. Pohjoismaissa perustettiin esimerkiksi alueellisia teattereita ja lasten musiikkikouluja.

1980-luvulta lähtien kulttuurin merkitys on noussut keskeiseksi kaupunkien näkökulmasta ainakin kahdella tavalla (Lysgård 2012, 1282). Teollisuuskaupunkien talouteen liittyvät muutokset ovat synnyttäneet tarpeen löytää uusia menestymisen keinoja. Kulttuurivetoiset strategiat ovat nousseet vaihtoehdoksi perinteiselle teollisuudelle ja teollisuuden kehittämiselle. Yhtäältä maiden ja kaupunkien hierarkkiset asemat ovat uudelleenjärjestäytymässä ja kaupunkikilpailu on lisääntynyt kansainvälisesti. Kaupunkien vetovoima vaikuttaa niiden kilpailukykyyn ja hyvä kulttuuritarjonta näyttää vahvistavan kaupungin vetovoimaisuutta (Lysgård 2012; Ilmonen 2013). Tähän ovat vaikuttaneet erityisesti Richard Floridan (2003) teesit luovasta kaupungista. Floridan mukaan kaupungit kilpailevat keskenään yritysten sijoittumisesta. Yritysten sijoittumiseen taas vaikuttaa luovien alojen ammattilaisten saatavuus. Kaupungit ja alueet, jotka tarjoavat muun muassa kulttuurielämyksiä, houkuttelevat parhaiten luovien alojen ammattilaisia. Menestyäkseen kaupungin tai alueen tulee panostaa myös suvaitsevaiseen ilmapiiriin ja erilaisten kohtaamisten edistämiseen. Kulttuurin nostamista aluekehittämisen välineeksi on myös kritisoitu. Harvey (2002) on esittänyt, että kulttuuri on kehittynyt hyvinvointiyhteiskunnan hyödykkeestä taloudellisen kasvun kauppatavaraksi.

Landry & Bianchini (1998, 12) taas ovat esittäneet että kaupunkisuunnittelun tavoite hyvän kaupungin luomiseksi on epäonnistunut, koska kaupunkia on pyritty parantamaan pääosin fyysisin keinoin. Siksi hyvän kaupungin suunnittelu vaatii myös kulttuurisen ulottuvuuden. Landry (2000, 7)

päättelee, että kaupunkisuunnittelijan yhdeksi tehtäväksi onkin muodostunut kulttuuristen resurssien vastuullinen tunnistaminen, ohjaaminen ja hyödyntäminen. Kulttuuria pitäisi tarkastella kokonaisvaltaisesti eikä vain yhtenä suunnittelun osana kuten asuminen ja liikenne.

Evansin (2005) mukaan kulttuuri voidaan nykyään tunnistaa kaupunkiuudistuksissa kolmella tavalla. Kaupunkiuudistus voidaan ymmärtää alueen kokonaisvaltaisena kehittämisenä. Esimerkiksi Helsingin Vuosaaren Meri-Rastilassa on käynnissä kaupunkiuudistus, jossa kehitetään julkisia tiloja ja suunnitellaan täydennysrakentamista (Helsingin kaupunki 2015). Kulttuurivetoinen kaupunkiuudistus (culture-led regeneration) viittaa alueen uudelleen brändäämiseen erityyppisten julkisessa tilassa pidettävien tapahtumien avulla tai vanhojen rakennusten uudelleen käytön yhteydessä. Kulttuuri on tällöin sekä muutoksen käynnistäjä että veturi. Esimerkiksi Guggenheim-museon sijoittuminen Bilbaoon on merkinnyt koko kaupungin uudistamista, jossa on tehty mittavia investointeja infrastruktuuriin ja liikenneväyliin, hotellitoimintaan ja niin edelleen. Kulttuurinen kaupunkiuudistus (cultural regeneration) taas tarkoittaa tilannetta, jossa kulttuuri on integroitu alueen strategiaan taloudellisten, ympäristöllisten ja sosiaalisten tavoitteiden ohella. Usein kokonaisten alueiden uudistuksessa on kyse juuri kulttuurisesta kaupunkiuudistuksesta, vaikka varsinaisen kulttuurisen uudistusprosessin sijaan kulttuuri on uudistuksessa usein marginaalissa ja voidaan puhua kulttuurista ja kaupunkiuudistuksesta (culture and regeneration). Kaikilla eri malleilla on todettu olevan myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia. Esimerkiksi Lontoon Hoxtoniin muutti 1980-luvulta lähtien huomattava määrä taiteilijoita. Sen myötä alueelle suunnattiin uudenlaista rahoitusta ja siellä kehittyi uutta kulttuurista infrastruktuuria. Paikallisia toiminta ei kuitenkaan työllistänyt, vaan siitä hyötyivät uudet tulokkaat ja kiinteistöjen omistajat. Toisaalta esimerkiksi post-sosialistisissa kaupungeissa väestöpaosta kärsiviä keskusta-alueita on pystytty pitämään elävänä kulttuurin avulla (Cultural and creative spillovers in Europe 2015, 32–33). Kloostermanin ja Tripin (2011) mukaan kulttuuri voi myötävaikuttaa paitsi alueen talouteen myös paikallisidentiteetin vahvistamiseen. He toteavat esimerkein Amsterdamista, että itseorganisoitua taidetoiminta ennen kaikkea lisää paikan laatua (quality of place). Itseorganisoitua taidetoiminta on kuitenkin myös riippuvainen edullisista tiloista sekä taloudellisesta tuesta ja toimiikin parhaiten eräänlaisena välivaiheena alueiden kehittämisessä.

Ruotsissa (Boverket 2010) on tunnistettu tarve puuttua alueiden kielteisiin imagoihin kaupunkiuudistusten yhteydessä. Toistuvat negatiiviset

uutiset tietyiltä esikaupunkialueilta rakentavat alueiden huonoa mainetta, joka vuorostaan heikentää siellä asuvien asukkaiden itsetuntoa, vaikka asukkaat eivät itse kokisikaan alueitaan yhtä ongelmallisina kuin mediassa esitetään. Boverketin vuonna 2010 julkaiseman raportin mukaan yksi tapa parantaa asukkaiden itsetuntoa on antaa heille mahdollisuus ”ottaa valta omasta tarinastaan” ja antaa heidän kertoa miten he kokevat alueensa. Esimerkiksi suurelle yleisölle suuntautuvat tapahtumat, markkinat tai kaupunginosapäivät voivat tehdä huonomaineisemmista alueista ulkopuolisillekin tunnettuja myönteisellä tavalla. Ne voivat vaikuttaa yhteisöllisyyden ja identiteetin rakentumiseen alueella. Ruotsin hallitus jakoikin miljoona kruunua esikaupunkien kulttuuritoimintaan ja asuinalueiden ”taiteelliseen hahmotteluun” vuosille 2014–2018 (Dagens Nyheter 2014). Ruotsin valtion taideneuvoston johtajan mukaan taide ”antaa uusia perspektiivejä, ilmaisee unelmia ja voi luoda uusia todellisuuksia” (Sindra, 2014). Yhtenä tärkeänä konkreettisenä painopisteenä rahoituksessa on kulttuurikoulujen osallistumismaksujen laskeminen. Tukholmassa on kiinnitetty huomiota siihen, että kaupungin eri alueilla lapset osallistuvat eriasteisesti kaupungin kulttuurikoulujen toimintaan. Esimerkiksi maa-hanmuuttajavaltaisella Rinkeby-Kistan alueella vain kolme prosenttia lapsista osallistuu kulttuuritoimintaan, kun paremmin toimeentulevilla alueilla kuten Södermalmilla ja Brommassa vastaava luku on 12 prosenttia.

Yhteisötaide korostaa paikallisten asukkaiden ja taiteilijoiden yhteistyötä

Yhteisötaide, englanniksi ”community art” ja ruotsiksi ”dialogisk konst”, ”förortskonst” tai ”samhällsbaserad konst”, perustuu tavallisesti yhteistyöhön, jossa ammattilainen työskentelee yhdessä amatöörien kanssa. Työskentely tapahtuu tyypillisesti paikallisyhteisössä, mutta taidetta tehdään virallisen instituution tai taidekentän ohjauksessa (Verkasalo 2014, 17; Rundkvist 2015). Yhteisötaiteen käsite syntyi 1960-luvulla Yhdysvalloissa ja on levinnyt globaaliksi ilmiöksi, jonka toteutusmuoto vaihtelee eri paikoissa. Iso-Britanniassa on esimerkiksi tavallista, että yhteisötaidetta tehdään paikallisissa taidekeskuksissa. Britanniassa yhteisötaidetta tehdään perinteisen taiteen lisäksi, video- ja uusmediataiteen, musiikin ja teatterin kentällä. Taidekeskusten kautta yhteisötaide työllistää monia taiteen harjoittajia. Taidekentällä yhteisötaide yhdistetään usein yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja yhteistyöhön (Rundkvist 2015).

Yhteisötaiteessa lähtökohtana on, että taidetta toteutetaan ”ihmisten ehdoilla ja heitä varten” (Verkasalo 2014, 17). Tyypillisesti ammattitaiteilijat työskentelevät sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät tavallisesti osallistu aktiivisesti taiteen tekemiseen, esimerkiksi taloudellisesti huonommassa osassa olevilla alueilla. Hallas (2012, 118) väittää, että ”taide voi olla keino etsiä foorumeita tai olla jo itsessään foorumi, jossa löydetään erilaisia käsityksiä innostavasta kansalaisuudesta”. Ruohonjuuriperspektiivi on hankkeissa oleellinen. Ajatuksena on, että paikallisesti taiteelliset prosessit voivat toimia katalyysaattoreina, jotka mahdollistavat aktiviteettien ja muutosten syntymistä paikallisyhteisössä, joskus jopa kansallisesti ja globaalisti (Rundkvist 2015). Toisaalta on myös oletettu, että yhteisötaiteen avulla voidaan tukea ”alueen kehitystä ja ehkäistä sosiaalisia ongelmia esimerkiksi vahvistamalla yhteenkuuluvuuden tunnetta” (Verkasalo 2012, 17). Yhteisötaiteen odotetaan myös vahvistavan ihmisten osallisuuden kokemusta (Hallas 2012, 19) ja johtavan sosiaaliseen muutokseen ja voimaantumiseen (Rundkvist 2015).

Yhteisötaiteeseen liittyy myös kysymyksiä vallasta. Hallas (2012, 119) painottaa, että yhteisötaiteilijan tulee olla tietoinen vaikuttamisen valasta. Hänen tulee tuntea omat asenteensa ja ihanteensa ja tiedostaa vallan positiivinen voima ”paremman yhteisön rakentamisessa”.

Voiko alueellista kulttuurityötä mitata?

Tähän kysymykseen on haastavaa löytää vastausta ennen kaikkea siksi, että Euroopan laajuisesti on nähty vaikeana tunnistaa mitattavia vaikutuksen muuttujia (Evans 2005; Boverket 2010; Cultural and creative spillovers in Europe 2015). Kokemuksia mittaavien muuttujien löytämisen lisäksi ongelmana on se, milloin vaikutuksia tulisi mitata. Yhteisötaideprojektit voivat vaikuttaa joihinkin koko elämän ajan, kun taas toisille vaikutukset voivat olla hetkellisiä. Toinen kysymys on, missä vaiheessa vaikutuksia pitäisi arvioida. Myönteiset vaikutukset voivat olla hyvinkin merkittävät, jos arvio tehdään heti projektin päätyttyä. Joskus vaikutukset voivat olla havaittavissa vasta vuosia myöhemmin. On myös oltava vaikea arvioida, mitä olisi tapahtunut, jos projektia ei olisi toteutettu (Boverket 2010, 197).

Seuraavassa avataan kuitenkin erilaisia tapoja tuottaa kulttuuria ja taidetta asuinalueella. Esimerkit ovat sattumanvaraisia ja kuvaavat erilaisten hankkeiden ja aloitteiden kirjavuutta.

Ruotsalaisia esimerkkejä alueellisesta kulttuuri- ja taidetyöstä

Kulttuuri-inkubaattorit

Göteborgissa 2010-lukua luonnehtii useiden kaupunkialueiden kehittäminen. Koillis-Göteborgissa välineeksi on nostettu myös kulttuuri, jota pidetään tärkeänä tekijänä vetovoiman, yrittäjyyden ja työllisyyden kehittämisessä. Alueella on kaupungin ja EU:n alueellisen kehittämisrahaston rahoituksella järjestetty erityisiä kulttuuri-inkubaattoreita, joissa alueen kulttuuritoimijat ovat voineet kehittää omia ideoitaan, inspiroitua ja rakentaa verkostoja. Göteborgin kaupungin omistama yhtiö Utveckling Nordost on käytännössä auttanut kulttuuritoimijoita muotoilemaan liikeidea, liikesuunnitelmaa ja laatimaan budjettia. Tavoitteena on ollut kehittää taloudellisesti toimivia kulttuuriyrityksiä, jotka ovat saaneet apua markkinoinnissa kaupungin kulttuurikoordinaattorilta ja kulttuuriyrittäjävalmentajilta.

Millaisia kulttuuriyrityksiä hanke on synnyttänyt? Göteborgiin on vuonna 2016 tarkoitus avata kamelikeskus, Angereds kamelcenter ruotsalais-somalialaisen yhdistyksen aloitteesta. Kamelikeskuksessa olisi safaritoimintaa, mutta keskus jalostaisi myös kameliperäisiä tuotteita. Global picknick puolestaan järjestää ruokamarkkinoita ja -festivaaleja, joilla tarjotaan eri maiden ruokia ja jonka kurseilla opetetaan eri maiden ruoanlaittoa. Kulturvandring i Hammarkullen pyrki kävelyn muodossa nostamaan esiin sellaisia asioista Hammarkullenin asuinalueesta, jotka harvemmin saavat medianäkyvyyttä. Tikitut järjestää kohtaamisia paikallisten ja turistien välillä. Tikitutin kautta voi päästä kotimajoitukseen paikallisen luokse, kokeilla erilaisia ruokia tai tehdä luontokävelyjä Göteborgin alueella (Angereds kamelcenter 2015; Global Picknick 2015, Gustafsson, 2013, Tikitut 2015).

Förenade Förorter

Förenade Förorter, eli yhdistyneet esikaupungit on kahden runoilijan perustama sosiaalinen ja kulttuurinen aloite, joka järjestää muun muassa työpajoja ja kilpailuja. Förenade Förorter on esimerkki alueellisesta ruohonjuuritason aloitteesta, joka on noussut ruotsalaisten tietoisuuteen. Tarkoituksena on tuoda esiin esikaupungissa asuvien kokemuksia ja vahvistaa oman narratiivin luomista. Förenade Förorterin Facebook-sivujen mukaan toiminnalle on tilausta, sillä ”me, jotka asumme ja toimimme

esikaupungissa elämme todellisuudessa jossa mukana kantamamme tarinat eivät aina yllä julkisuuteen”. Förenade Förorterin tavoitteena on antaa mahdollisuus tarinoiden kertomiseen, löytää kuulijoita, ilmaista itseään lavalla, äänittää kappale, luoda teatteriesitys, kirjoittaa elokuvakäsikirjoitus tai julkaista antologia. Förenade Förorter uskoo, että kulttuurilla ja taiteella on eniten voimaa ja ilmaisukykyä alueilla ja paikoissa, joissa ”yhteiskunnan stratifointi on kaikkein näkyvintä ja joissa sortovalta ja tukahduttaminen voi saada pahimmat muotonsa”. Sellaisiksi Förenade Förorter tunnistaa ruotsalaiset lähiöt (Förenade Förorter facebook-sivut).

Förenade Förorter haluaa muun muassa vahvistaa nuoria kulttuurintekijöitä, luoda tiloja taiteelle ja kulttuurille esikaupungissa sekä tapahtumapaikkoja esikaupunkien kulttuuritoiminnalle. Tavoitteena on myös luoda esikaupungissa etabloituneiden kulttuuritekijöiden ja tulielujen verkosto. Ajatuksena on, että eri esikaupungit voisivat verkoston kautta lähentyä (Förenade Förorter facebook-sivut).

Förenade Förorterin kautta esiin noussut Simon Matiwon voitti Ruotsin mestaruuden Tukholman Kulturhusetissa järjestetyn Poetry Slamin vuonna 2015. Matiwon kommentoi voittoa Ruotsin tv-uutisissa seuraavasti (Heick 2015):

”Hauskinta oli se että me esikaupungissa asuvat saimme näyttää että mekin olemme olemassa. Emme halua revanssia, vaan näyttää että tämä on jäänyt Ruotsilta huomaamatta. Toiveeni on että voimme muodostaa yhtenäisen kansan, ei pelkästään yhtenäisen esikaupungin.”

Tensta Konsthall

Tenstan taidehalli perustettiin vuonna 1998. Aloitteen tekijänä oli paikallinen asukas, joka halusi murtaa alueen negatiivisen kierteen, synnyttää paikallista toimintaa ja yhtäältä lisätä kontakteja muihin kaupunginosiin. Tukholman kaupunki sekä valtion kulttuurineuvosto ryhtyivät tukemaan toimintaa. Taidehallin toiminnan painopiste on vaihdellut vuosien varrella. Tavoitteena on ollut houkutella ihmisiä muista kaupunginosista Tenstaan ja toisaalta antaa paikallisille toimijoille mahdollisuus luoda ja esittää taidetta (Abraham 2014). Tämä on johtanut erimielisyyksiin sekä projektin johdossa että julkisessa keskustelussa. On esitetty, että ainoastaan paikallisen taiteen esittäminen on esimerkki taiteen alaluokkaistamisesta (underklassanpassning) (Langhorst 2013). Taidehallin perustamisen ajatuksena oli nimenomaan korkealaatuisen taiteen esittäminen Tenstassa ja uusien mielikuvien luominen alueesta, mutta poliitikot ovat pitäneet tärkeämpänä, että Tenstassa on paikallista taidetoimintaa. Tällä hetkellä

taidehallin hallitukseen kuuluu kuusi vapaaehtoisesti toimivaa jäsentä, joista vähintään kahden tulee asua lähialueella. Tenstan taidehallin olemassaolon aikana sitä on johtanut myös pelkästään alueen ulkopuolelta tulevia jäseniä (Ekman 2012; Abraham 2014).

Millaista Tenstassa on tänään? Useampi ruotsalaiskirjailija ja toimittaja (esimerkiksi August-palkinnonsaaja Lena Andersson, Johanna Langhorst ja Pontus Herin) on problematisoinut alueen olosuhteita kirjallisuuden keinoin. Niissä korostuu Tenstan eriarvoistuminen ja poliittikkojen ja virkamiesten kyvyttömyys vaikuttaa kaupunginosan kehitykseen. Tensta nousi taas otsikkoihin toukokuussa 2015, kun 50-henkinen nuorisojoukko mellakoi poliisia vastaan heittämällä kiviä ja polttopulloja (Kihlström 2015). Syyskuussa 2015 taidehallin taidevälittäjä Emily Fahlén kertoi Kööpenhaminassa Nordic liveable cities- seminaarissa, että Tensta on edelleen stigmatisoitu mediassa. Alueelle ei mielellään muuteta, vaikka siellä on laadukkaita, hyvin suunniteltuja asuntoja. Hän puhui jopa alueen militarisoinnista perustellen sitä sillä, että poliisiautot kiertävät alueella jatkuvasti. Taidehallin agendalla ovat erityisen vahvasti lapset ja nuoret, joille järjestetään muun muassa taideleirejä lomien ajaksi sekä arkkitehtikouluja. Esikaupungissa ja keskustassa asuvien nuorten lähentämiseksi Taidehalli järjestää yhteistoimintaa. Fahlen painotti, että Taidehallin kaikessa toiminnassa on tärkeää edetä taide edellä, niin että toiminnan kautta syntyy korkealaatuista taidetta.

Suomalaisia esimerkkejä alueellisesta kulttuuri- ja taidetyöstä

Prosenttiperiaate

Prosenttiperiaate tarkoittaa Prosenttitaitteen käsikirjan (Pulkinen & Hannus, 2015) mukaan, että osa rakennushankkeen määrärahasta käytetään taiteeseen. Se voidaan toteuttaa esimerkiksi kunnan kaavoitus- tai rahoituspäätöksenä tai asettaa tontinluovutuksen ehdoksi. Käsikirjan mukaan suomalaiset haluavat taidetta arkeensa ja lähes puolet olisi valmiita maksamaan enemmän omistusasunnostaan, jos lisähinta koskisi taidetta. Taitteen uskotaan tuovan uusille alueille identiteettiä ja lisäävän niiden vetovoimaisuutta. Lisäksi prosenttitaide työllistää ammattikuvataiteilijoita ja -muotoilijoita. Prosenttiperiaatteessa ei yleensä kilpailuteta taiteen tekijöitä, vaan esimerkiksi läänintaiteilijat valitsevat taiteilijat toteuttamaan teoksiaan julkisiin tiloihin. Joillain asuinalueilla kuten Arabianrannassa

taide ja taiteilijavalinnat on tehnyt alueen oman taidekoordinaattorin kanssa (Isohanni 2010; Pulkkinen & Hannus, 2015). Arabianranta on usein nostettu esiin mediassa omaleimaisen onnistuneena asuinalueena juuri taiteensa ansiosta (Kroons 2006; Isohanni 2010; Joenniemi 2015).

Helsingin malli

Helsingin kulttuurikeskus tutki vuonna 2013 kaupungin taide- ja kulttuuriavustusten alueellista jakautumista. Kävi ilmi, että avustukset jakautuvat alueellisesti epätasaisesti ja keskittyivät erityisesti Helsingin keskustaan (Räisänen 2013). Kulttuurikeskus painottaa nykytoiminnassaan alueellista kulttuuritoimintaa.

Helsingin alueellisten kulttuuriavustusten määrästä päättää kulttuuri- ja kirjastolautakunta. Avustusten avulla taidelaitoksia ja ammatillisryhmiä kannustetaan laajentamaan toimintaansa seiniensä ulkopuolelle. Kulttuuriasiakeskus valitsee projektialueet ja niille sijoittuvat projektit hakemusten perusteella. Helsingin mallin indikaattoreiksi on nostettu kolme päätavoitetta: Tasapainoinen kulttuuri-Helsinki, Kehittyvät kaupunginosat sekä Yhdessä enemmän. Tavoitteena on, että erilaisten yhteisötaideprojektien kautta voidaan vahvistaa asukkaiden kulttuuri-osallistumista sekä monipuolistaa taidetarjontaa, vahvistaa kaupungin osien yhteisöllisyyttä ja myönteistä profiloitumista sekä lisätä alueellisten toimijoiden ja taidelaitosten yhteisiä toimintamalleja. Kulttuuriasiankeskus seuraa tavoitteiden toteutumista erilaisten laadullisten ja määrällisten indikaattoreiden avulla. Määrällisesti mitataan esimerkiksi kuinka paljon alueella käydään teatterissa, konserteissa ja elokuvissa, kuinka tyytyväisiä asuinalueeseen ollaan, kuinka paljon kulttuuritapahtumia alueella järjestetään, miten aluetta käsitellään mediassa sekä kuinka paljon tietyille alueille haetaan avustuksia alueelliseen kulttuurityöhön ja kuinka paljon sitä myönnetään. Laadullisesti kerättävään aineistoon sisältyy kokemusperäinen tieto esimerkiksi siitä ketkä osallistuvat ja miksi, mitä muutoksia alueiden verkostoissa ja kehittämistyössä tapahtuu sekä mitä mitkä ovat taidelaitosten tavoitteet, toimintatavat, resurssit ja yhteistyökumppanit ja -tavat.

Kultur på dagis ja Kultur tillsammans

Kulturfonden, eli ruotsinkielinen kulttuurirahasto on jo useamman vuoden tarjonnut apurahoja taiteilijoille ja kulttuurityöntekijöiden työskentelyyn päiväkotien, esikouluryhmien tai pakolaistaustaisten ryhmien

kanssa. Lasten osalta malli toimii siten, että päiväkotit suunnittelee projektin yhdessä kulttuuriryöntekijän kanssa ja laatii sille budjetin. Apuraha maksetaan kulttuuriryöntekijälle tehtyjen tuntien mukaan, kuitenkin korkeintaan 40 tunnista. Rahoituksen tavoitteena on tuoda kulttuuri osaksi pienten lasten kasvatuksen arkea. Kulturfonden on rahoittanut päiväkodeissa ainakin kuvataidetta, keramiikkataidetta, tunnekoulua, elokuvatuotantoa, musiikkia kuten lauluhetkiä ja niihin liittyviä liikunnallisia tehtäviä, tanssia, esimerkiksi capoeiraa, hip hopia ja salsaa, teatteria, sirkustaidetta ja tarinankerrontaa. Kulttuuria tarjotaan sekä lapsille että päiväkotien henkilökunnalle.

Kulttuuriavustuksia voivat hakea myös pakolaisten asumista tai opetusta järjestävät tahot kuten kunnat, valtio tai kolmannen sektorin toimijat.

Teatteri asukkaita osallistavana ja aktivoivana menetelmänä

Ruotsin Boverket (2010, 58) tunnistaa yhteisöteatterin ja yhteisötaiteen kansainvälisesti vahvasti kasvavana liikkeenä asuinalueiden kehittämisessä. Yhteisöteatteri mahdollistaa teatterin ulkopuolelta tulevien ihmisten tarinoiden kertomisen teatteriammatilaisen avulla. Latalaisessa Amerikassa yhteisöteatteria kutsutaan vapauttavaksi teatteriksi, Aasiassa taas vallankumoukselliseksi teatteriksi. Yhteisöteatterin aiheet vaihtelevat. Isossa Britanniassa luokkakysymykset ovat usein esillä, kun taas Yhdysvalloissa ja Kanadassa yhteisöteatterin kautta käsitellään tyypillisesti etnisyyttä.

Teatteri ei rajoitu pelkästään teatterissa näytettävään esittävään teatteriin. On myös olemassa soveltavaa teatteria, forum-teatteria, osallistavaa teatteria, piiloteatteria, yhteisöteatteria ja osallistuvaa draamaa. Rannilan & Rannilan (2012, 9) mukaan ”taide voi avata mahdollisuuksia asukkaiden henkilökohtaisista kokemuksista, toiveita, peloista ja muistoista lähtevälle tarinaperustaiselle osallistumiselle”. Seuraavaksi esitetään joitain osallistavan teatterin muotoja ja yhteisöteatteria esimerkkien avulla.

Työyhteisön palveleminen osallistuvan teatterin avulla: Tampereen Työväen Teatteri

Tampereen Työväen Teatteri on käyttänyt teatteria työohjauksessa. Käytännöllä erilaisia teatteriperäisiä menetelmiä helpotettiin työntekijöiden

mahdollisuuksia nostaa esiin työyhteisössä vallalla olevia hankaliakin kysymyksiä. Tämä johti Torkon ja muiden (2011, 118) mukaan työyhteisön hengen parantumiseen. Työohjauksen aikana työntekijät vierailivat myös teatterissa ja pääsivät kurkistamaan kulissien taakse. Osallistujien mielestä teatteri oli hyvä väline työhyvinvoinnin parantamisessa.

Teatteri sosiaalityön välineenä

Teatterin menetelmiä on tutkittu myös maahanmuuttajien integroitumisen ja sosiaalityön välineenä. Westerling ja Karvinen-Niinikoski (2010) seurasivat EU:n rahoituksella toteuttavaa The Mothers of Kalevala -esityksen syntyä. Teoksessa esiintyi suomalaisia ja maahanmuuttajataustaisia näyttelijöitä ja amatöörejä. Koska teatterin vaikutukset osallistujiin integroitumiseen olivat myönteiset, tutkijoiden johtopäätös oli että teatterin menetelmät sopivat myös sosiaalityöhön. Teatteri edisti solidaarista integraatiota ja tämän käsitteen kautta sosiaalityöntekijät voivat nähdä asiakkaansa tasa-arvoisemmin, eikä vain kohteina tai uhreina. Teatterin avulla sosiaalityöntekijöille tarjoutui myös mahdollisuus tarkastella asiakkaan näkökulmaa.

Teatteri osallistavan kaupunkisuunnittelun välineenä Espoossa, Vantaalla ja Turussa

Turussa teatteria on käytetty kaupunkisuunnittelussa osallistumisen menetelmänä. Teatteri on ollut väline, jonka avulla asukkaat ovat päässeet kokeilemaan, miltä suunnitteluratkaisut saattavat näyttäytyä muiden asukkaiden silmissä (Rannila & Loivaranta 2015). Työpajojen suunnittelijoina ja vetäjinä oli näyttelijä ja teatteri-ilmaisun ohjaaja (Rannila & Rannila 2012).²

Espon Suvelassa on pyritty ”asukkaiden ympäristösuhteen ja osallisuuden herättämiseen” tutkivan draaman avulla. Asukkaiden kokemuksia tilasta, paikasta ja alueesta kerättiin tietoa teatterilähtöisellä menetelmällä työpajoissa. Lehtovaaran (2012 69–71:75) mukaan tutkivan draaman keinoin voidaan

- Tavoitella lasten ja nuorten ympäristösuhteen kehittymistä, aluetietoisuuden kasvamista ja kytköksiä omaan identiteettiin
- Vaikuttaa ja pohtia osallisuutta ja osallistumista yhteiseen toimintaan, suunnitteluun ja päätöksentekoon
- Antaa virikkeitä osallistujien oman luovuuden löytämiseksi ja itse-tunnon vahvistamiseksi.

² Kokemuksista on ladattavissa opas osoitteessa: <http://www.ara.fi/download/noname/%7B59211825-3E7A-42FB-B7A1-DC909EF67EB7%7D/56538>.

Myös Suvelassa osallistujien oli draaman avulla helpompi ilmaista tunteitaan ja niitä havaintoja, jotka syntyvät tietyissä tilanteissa alueella. Työpajat antoivat osallistujille myös mahdollisuuden pohtia ulkopuolisten näkökulmia alueeseen.

Vantaalla taas suoritettiin yhteistyössä kaupunkisuunnittelun kanssa käyttäjäkeskeistä tuotesuunnittelua. Ensin noin kahdeltasadalta käyttäjältä kerättiin tietoa ja kokemuksia kaupungista ja yhteisöistä. Niitä kerättiin draaman keinon, piirtämällä yhteisiä kuvia, luomalla mielipidejanaa ja toteuttamalla keskustelevia leikkejä. Tulokset analysoitiin ja niiden perusteella luotiin käsikirjoitus siitä, miten tuotetta käytetään. Lopuksi tulokset esitettiin ja niistä keskusteltiin (Perä 2012).

Mitä kokemuksia yhteisöteatterista on saatu asuinalueiden kehittämisessä ja mikä niiden jättämä jälki on?

Seuraavassa kuvataan yhteisöteatteriprojekteja Ruotsissa ja Suomessa. Tätä varten haastateltiin Community Teaterin taiteellista johtajaa America Vera-Zavalaa sekä Pääroolissa Pasila-projektista Jenny Jumppasta ja alueaktiivia ja projektissa esiintyjänä mukana ollutta asukasta. Lisäksi osuudessa on hyödynnetty kolmea arkista keskustelua itä- ja länsi pasilaisten keskuudessa.

Community Teater & Dans: yhteisöteatteri on yhteisön luomista

Community Teater (entinen Botkyrka Community Teater & Dans) aloitti toimintansa Albyn lähiössä Botkyrkan kunnassa Tukholman läänissä vuonna 2008. Albyn liittyi Vera-Zavalan (2016) mukaan paljon perättömiä ennakkoluuloja, joita Botkyrka Community Teater & Dans lähti tutkimaan tanssin avulla. Alueen nuoret naiset tekivät kokemistaan ennakkoluuloista modernin tanssin esityksiä. Asukkailla oli sitten mahdollisuus lainata tanssiesityksiä koteihinsa kirjastosta. Esitykset siis pidettiin ihmisten kodeissa. Botkyrka Community Teater & Dans piti tärkeänä, että alueen asukkaille tarjottaisiin mahdollisuus nähdä modernia tanssia Albyssä, sillä asukkaat eivät matkustaneet Tukholman keskustaansa katsomaan sitä.

Teaterin taiteellinen johtaja America Vera-Zavalan mukaan yhteisöteatterin tavoitteena on nimensä mukaisesti luoda yhteisö. Hän pitää ensisijaisen tärkeänä, että yhteisöteatterissa luodaan läheinen suhde esityksen tekijöihin. Sitä syntyi, kun Botkyrka Community Teater & Dans

työskenteli kolme vuotta Ruotsin Norrsundissa. Sysäys lähteä paikkakunnalle liittyi suuren paperitehtaan lopettamisilmoitukseen. Sulkemisen seurauksena 1 200 asukkaan kaupungissa 350 henkilöä jäi työttömäksi. Teatteri työskenteli alueella kolme vuotta ja sen aikana syntyi teos Jävla Finnar, joka kuvaa tehtaan sulkemista.

Yhteisöteatteri ei ole edullista sosiaalityötä

Millaisia vaikutuksia projekteilla on ollut? Norrsundissa yhteisöteatteriprojektista tiedettiin laajasti ja monet tulivat katsomaan esitystä. Teatteri kykeni Vera-Zavalan mukaan rakentamaan uutta ylpeyttä menetetyn ylpeyden sijaan. Teatterista tuli tila, jossa tapahtunutta saattoi surra. Teosta esitettiin myöhemmin kiertueelle Ruotsissa. Yhteisöteatterin vaikutukset ovat Vera-Zavalan mielestä kuitenkin usein abstrakteja. On kyse myös siitä, miten vaikutukset määritellään. Esikaupungeissa ja harvaan asutuilla alueilla poliitikot eivät Vera-Zavalan käsityksen mukaan tee työtään, ja tällöin kulttuurisektorilta toivotaan edullisia ratkaisuja ongelmiin. Yhteisöteatteri voidaan ymmärtää heijastuksena esimerkiksi segregaatioon tai diskriminointiin. Yhteisöteatteri kertoo tästä tarinaa ja tarinan kerronnalla on Vera-Zavalan mukaan aina tietynlainen vaikutus. Yhteisöteatteria esitetään kuitenkin ennen kaikkea omalle yhteisölle ja omaa yhteisöä varten. Samalla se on myös mahdollisuus kutsua mukaan muita tuon yhteisön maailmaan. Yhteisöteatteria ei kuitenkaan tehdä siksi että muut oppisivat jotain ”siitä kummallisesta ryhmästä”, vaan ennen kaikkea siksi, että tiettyä ryhmää voitaisiin vahvistaa.

Vera-Zavala tunnistaa, että yhteisöteatteriin liittyy myös ennakkoluuloja. Yhteisöteatteria ei saisi nähdä köyhien leikkikouluna tai edullisena tapana tehdä teatteria. Yhteisöteatterin tavoitteen ei myöskään ole muiden ryhmien informoiminen. Onnistuneeseen yhteisöteatteriprojektiin voidaan liittää viisi ainesta. Ensinnäkin siihen liittyy ammattitaiteilijan ja amatöörien kohtaaminen. Community Teaterissa ammattitaiteilijoiden yhteistyökumppaneita kutsutaan asiantuntijoiksi, sillä he ovat oman elämänsä ja kokemuksensa asiantuntijoita. Toiseksi yhteisöteatterissa tarvitaan ihmisten omia kertomuksia, joita jalostetaan käsikirjoituksiksi tai muutetaan tanssiksi tai performanssiksi. Kolmanneksi yhteisöteatteri on sekä ammattilaisten että asiantuntijoiden teatteria ja esitystä. Molemmilla on tekijänoikeudet esitykseen. Neljänneksi yhteisöteatterityö on prosessi, joka rakentuu osallistumisesta ja mahdollisuudesta olla mukana päättämässä asioista. Viidenneksi yhteisöteatterin työn tavoitteena on saada ammatillaiset kasvamaan yhteiskunnan jäseninä ja ymmärtämään oman yhteiskuntaa muuttavan potentiaalinsa.

Vaikka Community teater työskentelee etabloituneen taidekentän ulkopuolella, ambitiona on luoda taiteellisesti korkealaatuaisia esityksiä. Yhteisöteatterissa ei ole kyse ylimääräisen sosiaaliavun tarjoamisesta. Community teater työskentelee myös nuorten huntua käyttävien ruotsalaisnaisten kanssa sekä tekee näytelmää paperittomista piilotetuista lapsista.

Pasilat: yhteisöteatteri kaupunginosien asukkaiden lähentymiseen

Helsingin kaupunginteatteri on Helsingin kulttuurikeskuksen avustuksella toteuttanut alueellisen yhteisöteatteriprojektin Itä-Pasilassa, joka valittiin alueeksi useasta syystä. Ensinnäkin Itä-Pasila on ollut lähidemokratia-hankkeen kohteena, jossa tavoitteena oli ulkotilan kehittäminen parantamalla asukkaiden, alueen toimijoiden sekä virastojen yhteistyötä (Högnabba 2014, 16). Toiseksi teatterin näkökulmasta oli tärkeää, että teatterin näyttämö Studio Pasila sijaitsee siellä. Teatteriprojektin edetessä projektialuetta kuitenkin laajennettiin Länsi-Pasilaan.

Erilaisten työpajojen ja tuotosten, muun muassa koululaisten rapin, alueella kiertävän esityksen ja Studio Pasilassa sekä alueella eri tiloissa kuten leikkipuistossa esitettävän esityksen tavoitteena on ollut paitsi parantaa asukkaiden alueylpeyttä myös lähentää Itä- ja Länsi-Pasilaa. Projektissa on tutkittu Pasilan alueen menneisyyttä, nykyhetkeä ja tulevaisuutta. Tarkastelu on keskittynyt erityisesti Pasiloiden ympäristöön tutustumisen, sillä siinä alueet eroavat toisistaan eniten. Pasila in Memoriam -esityksen myötä selkeäksi eroksi nousi Itä-Pasilan urbaanisuus ja betonisuus ja Länsi-Pasilan vehreys. Esityksessä huomioitiin myös Itä- ja Länsi Pasilaa tulevaisuudessa yhdistävä Keski-Pasila. Esitysten käsikirjoitukset teatteriryhmät kirjoittivat itse. Projekti järjesti myös elävän joulukalenterin, jossa muun muassa yhteensä 220 Itä- ja Länsi-Pasilan päiväkouluikäistä lasta toivat omat lyhdyt Pasilan Rauhanaseman portaille. Teatteriesitysten harjoitukset on järjestetty Studio Pasilassa ja Pasilan asukastalolla.

Soluttautuminen olemassa oleviin verkostoihin

Kulttuurikeskuksen rahoitusta pidetään hyvin tärkeänä yhteisöteatterin toteutumiselle. Alkuun asukkaita ei ollut aivan helppoa saada mukaan toimintaan. Yksi opetus onkin ollut se, että olemassa olevia verkostoja kannatta hyödyntää asukkaiden tavoittamisessa. Pasilassa toimii aktiivinen asukasyhdistys ja eläkeläisyhteisö ja alueella on myös asukastalo. Tärkeää

asukkaiden mukaan saamisen kannalta on myös se, että tarjolla on erilaisia osallistumisen muotoja. Projektin uskotaan tavoittaneen ainakin 1 000 henkilöä. Projektin ohjannut teatteri-ilmaisun ohjaaja kertoo, että lähes joka toinen vastaantulija tervehtii häntä – niin paljon hän on ollut pasilalaisten kanssa tekemisissä. Alueellisessa yhteisöteatteriprojektissa on siis oltava valmis olemaan ”projektin kasvot ulospäin”. Projektissa on ollut koordinaattorin ja ohjaajan lisäksi työllistettynä muusikko, tuottaja sekä freelance näyttelijä. Tärkeätä on myös osata koordinoita ja ymmärtää, missä asioissa tarvitaan lisäapuja.

”Kivan asian kautta edistää oman alueen asioita”

Maahanmuuttajat ovat olleet luontevasti mukana hankkeessa, eikä heidän olemassaoloon tai puuttumisestaan ole sen kummemmin pohdittu. Tämä liittyy siihen, että maahanmuuttajataustaiset pasilalaiset ovat luontevasti mukana alueen erilaisessa toiminnassa muutenkin, vain Pasilan eläkkeensaajissa he eivät ole edustettuina. Enemmänkin projektin aikana asukkaiden ”erottelua” on tapahtunut sen mukaan ovatko he itä- vai länsipasilalaisia.

Miksi asukas osallistuu yhteisöteatteriprojektiin? Pasilalainen haastateltava on harrastanut nuorena teatteria ja innostui siksi mukaan. Hänestä on myös hienoa, että omaa aluettaan ”voi itse kaunistaa” ja että ”kivan asian kautta edistää oman alueen asioita”. Samalla teatteri on auttanut näkemään alueen uusin silmin. Haastateltava pitää arvokkaana erityisesti sitä, että esityksiä mentiin pitämään myös päihdekuntoutujien asuntolaan. Hän koki päihdekuntoutujille esiintymisen erityisen merkitykselliseksi, koska näille ryhmille harvemmin järjestetään kulttuurielämyksiä.

Osallistuneiden keskuudesta kerättiin palautetta, joka oli koordinaattorin mukaan pelkästään positiivista. Toisaalta arkiset keskustelut pasilalaisten kanssa paljastavat myös muunlaista vastaanottoa. Eräät asukkaat odottivat pihalleen Helsingin Kaupunginteatterin esitystä ja kertoivat ihmetelleensä pihoilla kiertävän amatööriesityksen jälkeen, missä varsinainen esitys viipyi. He olivat luulleet ja pitäneet hienona sitä, että Kaupunginteatteri esiintyy pasilalaisille ja muiden asukkaiden esitys tuntui siksi hieman pettymykseltä, vaikka he myös painottivat, että projekti sinällään oli ollut arvokas Pasilalle ja ennen kaikkea siihen osallistuville asukkaille.

OSA II

Tapaus Suomen Kansallisteatteri Kontulassa

Tämä osuus perustuu ennen kaikkea Reittejä Kontulaan -hankkeen tuotamaan materiaaliin ja sen aikana kerättyyn palautteeseen sekä osallistuvaan havainnointiin ja haastatteluihin, jotka tehtiin selvitystyön aikana. Havainnoinnit ja haastateltavat on esitetty liitteessä 3.

Mitä tulee mieleesi kun sanon Kontula?

Kontula kuuluu Suomen tunnetuimpiin lähiöihin. Se oli maan ensimmäinen iso aluerakentamiskohde ja valmistui 1960-luvun alussa parissa vuodessa 20 000 asukkaalle. Kontula on edelleen yli 13 000 asukkaan koti, joka kuuluu tilastollisesti Mellunkylän peruspiiriin. Peruspiiri pitää sisällään myös Mellunmäen 1960- ja 1970-luvulla rakennetun kerrostaloalueen, 1980-luvulla rakennetun Kurkimäen kerrostaloalueen sekä Vesalan pientaloalueen. Kivikon kerrostaloalue rakentaminen aloitettiin 1990-luvulla ja sitä rakennetaan edelleen. Kontulan on tarkoitus vielä kasvaa. Suunnitella on sekä liike-, palvelu- ja asuinrakennuksia että kerros- ja pientaloja (Helsinki alueittain 2014).

Helsingin kaupungilla on Kontulassa verrattain paljon vuokra-asuntoja. Kontulassa ARA-vuokra-asuntojen osuus on lähes puolet kaikista asunnoista (40 %). Helsingin keskustassa ARA-vuokra-asuntoja on vastaavasti alle viisi prosenttia (Helsinki alueittain 2014, 179–181; 28).

Kontulan peruspiiri noudattaa tilastollisesti kaupungin keskiarvoa muun muassa asukastiheyden, asuntojen keskikoon ja asutokuntien keskikoon suhteen. Koulutus- ja tulotaso sen sijaan on alhaisempi kuin kaupungissa keskimäärin ja työttömyysluvut ovat korkeampia. Lukuja selittää jonkin verran Kontulan verrattain suuri vieraskielisten määrä (Helsinki alueittain 2014).

Maahanmuuttajataustainen väestö on alueella pääosin nuorta (Helsinki alueittain 2014). Kontulan katukuvassa varsin näkyvä ryhmä ovat eläkeläiset, ainakin arkiamupäivisin. Seurantaan liittyneiden haastattelujen aikana monet painottivat, että Kontulassa asuu paljon alkuperäisväestöä, eli

alueella pitkään asuneita. Kontulaan on myös paluumuuttoa. Vuodesta 2003 Kontulaan on muuttanut etenkin 18–44-vuotiaita (Lankinen et al. 2015). Tämä saattaa kertoa asuinalueiden luonnollisesta kiertokulusta: vähitellen vanhempi väestö vähenee ja heidän tilalleen muuttaa nuorempaa polvea. Kontula on monin tavoin lapsiystävällinen alue. Asunnot ovat kohtuuhintaisia ja asuntokanta on monipuolinen asuntojen koon suhteen. Jäävätkö perheet Kontulaan? Helsingissä alueen oppilaat käyvät lähikoulussa ja muuhun kuin omaan lähikouluun voi olla vaikea päästä. Lähikoulun koettu laatu ja sen oppilasohjelma vaikuttavat Dhalmannin ja muiden (2013) mukaan perheiden muuttopäätöksiin. Lähikouluihin ollaan tyytymättömimpiä niissä kaupunginosissa, joissa asuu eniten maahanmuuttajaväestöä ja niistä muutetaan eniten juuri koulujen takia. Kontulan koulut kuuluvat positiivisen diskriminaation tuen piiriin. Se tarkoittaa että kouluille myönnetään lisärahoitusta, jotta koulujen oppilaiden oppimistulokset pysyisivät samantasoisina koko kaupungissa.

”Jos sulla on huumeongelma, sä asut Kontulassa”

Suomen tunnetuinta lähiötä Kontulaa on luonnehdittu monin tavoin, se on jopa leimattu kielteisesti (Niironen 2014). Asukkaiden kokemukset kaupunginosasta eroavat kuitenkin usein ulkopuolisten käsityksistä. Mielikuviin vaikuttaa ennen kaikkea mediassa liikkuvat uutiset ja väitteet (Kokkonen 2002; Ilmonen 2014, 51; Rosendahl 2014). Väliotsikon sanoitus provosoi käsitystä jonka mukaan Kontulaan yhdistyvät ensisijaisesti huumeet, näin erityisesti sellaisten keskuudessa, jotka eivät tunne Kontulaa. Otsikossa räppää Kontulassa lapsena ja nuorena asunut Steen1 kappa-leessaan ”Sinisiä rappuja ja punaisia hintalappuja”. Kontulan päihteiden käyttäjistä ei ole saatavilla tilastoja, mutta ostarilla liikkua on vaikea välttyä niiden huomaamiselta. Tämän ryhmän näkyminen ostarilla saattaa liittyä siihen, että siellä toimii päihde- ja psykiatria-asiakkaiden päiväkeskus Symppis. Symppiksessä asiakkaat voivat muun muassa lukea lehtiä, syödä edullisen aamupalan ja käydä suihkussa. Symppiksessä ikäraja on 18 vuotta. Alueen kansalaisjärjestöt tekevät alueella aktiivisesti työtä pitääkseen nuoret poissa kaduilta. Kontulan somalialaisten puheenjohtajan mukaan tilanne on jo parempi kuin mitä se oli pari vuotta sitten.

Ostarista puhuttaessa on kuitenkin korostettava sen monipuolisuutta. Metroasemalla on kattavat palvelut. Ruokakauppoja on kolme (K-supermarket, S-market ja Lidl) ja niiden välissä on jopa pieni leikki-puisto. Sen lisäksi on pari sekatavarakauppaa, kaksi kirpputoria ja kaksi apteekkia, partureita ja kampaamoja sekä kultasepäntiike. Aivan ostarin

kupeessa sijaitsee sekä terveysasema, kirjasto että uimahalli. Ostarilla on myös kaupungin ylläpitämä Kontupiste, jossa voi oleskella, pitää kokouksia, opiskella, käydä internetissä tai järjestää tapahtumia. Kontupisteen yhteydessä sijaitsee myös Kontulan kulttuuripiste, josta voi ostaa esimerkiksi konserttilippuja, sekä Wanha Posti, jossa voi järjestää tapahtumia. Kontupisteen vieressä on Kontulan lähiöasema, joka on sosiaali- ja terveysviraston aluetyöyksikön ylläpitämä asukastila. Myös täällä on mahdollisuus lukea lehtiä ja kirjoja sekä käyttää tietokonetta. Lisäksi siellä järjestetään toimintaa kuten akvarellimaalausta, kädentaitokursseja, leffailtapäiviä ja suomenkielen kursseja. Olohuonetyyppiset kahviot, joissa asiakkaat istuvat kannettavien tietokoneiden ääressä kuitenkin puuttuvat, vaikka ne ovat yleistyneet merkittävästi Helsingin keskustassa. Ostarilla on yksi kahvila, jossa ei juurikaan näy nuoria. Erilaisia leipomotuotteita sen sijaan on tarjolla. Samoin kuin Helsingin Hakaniemessä ostarilla on useampi Lähi-idän ruokatuotteita myyvä kauppa. Pizzerioita on pari ja ruokaakin saa useasta ostarin baarista. Baareja on tarjolla myös pelkkään janotarpeeseen ja moni näistä on auki aamusta iltamyöhään. Kaupunginjohtaja Jussi Pajunen on puhunut pubistumisilmioista, jolla hän tarkoittaa tilannetta, jossa alueen asukkaat eivät uskalla liikkua alueella pubien aiheuttaman häiriökäyttäytymisen takia. Pajusen ehdotus kieltää lähiöbaarit on kuitenkin torjuttu julkisuudessa niin asukkaiden kuin tutkijoidenkin taholta (Autio 2014; Kuokkanen 2014a). Kristillisdemokraattien kansanedustajan Päivi Räsänen ja räppäri Steen1:en tapaaminen Ala-Vesalassa Yle TV:n ”vaunu”-ohjelmassa 30.5.2012 tuo esiin ristiriitaiset käsitykset Kontulasta. Ostarilla tehdyssä katugallupissa asukkaat vakuuttavat viihtyvänsä alueella siitä huolimatta, että räppäri pitää sitä lapsilleen sopimattomana.

Kontula erilaisten interventioiden kohteena

Pitkäaikainen lähiötyöntekijä Eeva-Liisa Broman toteaa Helsingin Sanomissa 30.9.2014, ettei kaupunki ole vielä tehnyt riittävästi alueellisten elintasoerojen pienentämiseksi (Kuokkanen 2014b). Kontula on kuitenkin ollut lukuisten parantamishankkeiden kohteena. Yksi viimeisimpiä päättyneitä hankkeita oli Vetoa ja Voimaa Mellunkylään -hanke, jonka tavoitteena oli lähidemokratiamallin kehittäminen. Demos Helsingin tekemän raportin mukaan tämä hanke on ennen kaikkea ”voimistanut tekemisen ja vaikuttamisen kulttuurilla, joka kiinnittää asukkaat ympäristöönsä ja siten parantaa heidän hyvinvointiaan” (Kuittinen et al. 2011, 2). Hankkeen aikana järjestettiin muun muassa aluefoorumeita, joissa asukkaat, päättäjät ja virkamiehet saattoivat kohdata.

Vetoa ja voimaa Mellunkylään -hanketta edelsi Helsingin kaupungin lähiö-projekti, joka toimi Kontulassa enemmän tai vähemmän aktiivisena vuosina 1996–2011 sekä Urban II -yhteisöaloiteohjelma vuosina 2001–2006. Kun Urban II -ohjelmaa arvioitiin vuonna 2007, kulttuuri ei noussut esiin asukashaastatteluissa, joissa muun muassa kysyttiin toiveita siitä, mihin Kontulan kehittämisessä tulisi kiinnittää huomiota. Kontulassa toivottiin sen sijaan kiinnitettävän enemmän huomiota järjestykseen, turvallisuuteen, päihteiden käyttöön ja kapakoihin, ostoskeskukseen ja asemanseutuun sekä terveystaloihin (Korhonen 2008, 68). Kulttuuria kuitenkin arvostetaan. Useampi tätä selvitystä varten haastateltu nostaa esiin sen, että Kontulasta puuttuu kulttuuritalo, jossa olisi riittävän isoja tiloja esimerkiksi erilaisille esityksille. Kulttuuritalo tarjoaisi asukkaille monipuolista ja monimuotoista kulttuuritarjontaa. Urban II-arviointiraportista käy ilmi, että kontulalaiset ovat pitäneet onnistuneena pääosin ohjelman rahoittamaa Kontu-Festaria (Korhonen 2008, 65). Se järjestetään edelleen vuosittain ja rakentaa osaltaan Kontula-kuvaa ja houkuttelee kattavalla ohjelmallaan alueelle vierailijoita koko kaupungista.

”Munkin perhonen on tuolla”

Kontu-Festareiden lisäksi Kontulaan on viety myös muunlaista kulttuuria. Helsingissä toteutettiin Urban-ohjelman yhteydessä Urban Kulttuuri-hanke, jonka keskiössä oli ostoskeskukseen perustettu ”kulttuurikeskus” Kontupiste. Hankkeen yhteydessä kerättiin asukkaiden kuvia alueesta. Kuvat julkaistiin internetissä ja esitettiin valokuvanäyttelyissä sekä Kontulassa että Helsingin keskustassa. Urban TV-hankkeen yhteydessä paikalliset pääsivät tekemään dokumenttifilmejä, joita näytettiin Doc-Point-festivaaleilla. Art East -yhteisötaidehankkeen avulla kulttuuria vietiin pitkäaikaissairaalaan, leikkipuistoihin, vuokratalojen talotoimikunnille, työttömien yhdistykselle ja ostoskeskuksille. Nämä ja erilaiset tapahtumat ja kurssit keräsivät runsaasti osanottajia. Broman (2008, 110–111) luonnehtii Urban Kulttuuria ja Art Eastia todelliseksi positiiviseksi diskriminaatioksi, mutta toteaa, että niiden toiminnasta ei tullut pysyvää. Myös Kiasma on toteuttanut alueella SubURB-hankkeen, jossa houkuteltiin erityisesti nuoria mukaan katutaiteen uusia muotoja käsitteleville kursseille.

Kulttuuriyhdistys Lila ry järjesti ”taidekuuritoimintaa” eli erilaisia taidetyöpajoja Kontulassa vuonna 2015 Opetus- ja kulttuuriministeriön, Taiteen edistämiskeskuksen, Helsingin kaupungin kulttuurilautakunnan sekä Ely-keskuksen tukemana. Hankkeen aikana alueen päiväkotilapset tekivät taidetta terveystalokseen ja Myllypuron metroasemalle.

Kontulan ostarin katolla sijaitsevaan lasikupoliin taas syntyi yhteisötaiteos eri-ikäisten kontulalaisten tekemistä perhosista. Perhoset symboloivat asukkaiden unelmia. Yhteisötaiteilija Tiina Hallakorpi kertoo, että hanke tuntui erityisen merkitykselliseltä, kun hän oli katolla ripustamassa perhosia. Oli aamu ja ostarin kapakoiden terassit olivat aukeamassa. Yhdellä terassilla eräs nainen totesi seurueelleen, että hänenkin perhosensa on katolla. Hanke oli siis tavoittanut laajalti kontulalaisia. Taidekuuri-toiminnassa oli mukana sosionomi ja yhteisötaideohjaaja, joka helpotti esimerkiksi taiteilijoiden toimimista matalan kynnyksen päivätoimintakeskuksessa Sympiksessä. Kulttuuria on viety Kontulaan myös keväällä 2016, jolloin osa Suomen valokuvataiteen museon Poliittisen valokuvan festivaali 2016 -näyttelystä levittäytyi Kontulan Kontupisteesseen. Näyttely oli selvästi kohdistettu kontulalaisille. Kuvia oli esillä niin vähän, että niiden takia näyttelyyn tuskin olisi tultu kauempaa. Vieraskirjassa oli kuitenkin muitakin kuin suomalaisia nimiä.

Reitti Kontulaan

Reittejä Kontulaan -hankkeen tarkoituksena on ollut tuoda teatteria lähioihin ja poistaa niihin liittyviä ennakkoluuloja. Tavoitteena on ollut luoda teatterin keinoin iloa, yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia Kontulan ja koko Mellunkylän alueelle (katso myös Pirjo Virtasen artikkeli tässä julkaisussa).

Reittejä Kontulaan -hankkeen toiminta muodostaa eräänlaisen mallin, joka nojaa Helsingin kulttuurikeskuksen myöntämään avustukseen.

Alueellisen kulttuurityön onnistumiseen vaikuttavat monet tekijät.

Malli kuvaa alueellisen kulttuurityön eri tekijöitä, joista jokainen vaikuttaa lopputulokseen. Lähtökohtana on, että kaupunginosassa on paikallistoimijoita kuten yhdistyksiä, joiden kautta eri taidelaitokset voivat päästä alueen verkostoihin mukaan. Paikallistoimijat ovat alueellisen kulttuurityön mahdollistajia. Taidelaitokset, kuten Kansallisteatteri, toimii kulttuurityön tuottajina ja Helsingin kulttuurikeskus hallinnoi hankkeita. Alueellinen kulttuurityön onnistumisen kannalta on tärkeää, että tuottajat tutustuvat kaupunginosaansa hyvin.

Reittejä Kontulaan -hankkeen alussa Kansallisteatterin teatterikasvatuksesta ja yleisötyöstä vastaa teatterikuraattori Pirjo Virtanen, hankkeen taiteellinen suunnittelija Eveliina Heinonen, tuottaja Roosa Vaverka ja dramaturgi Juho Gröndahl olivat aktiivisesti yhteydessä Kontulan eri toimijoihin. Taiteellinen suunnittelija ja dramaturgi tutustuivat myös alueen historiaan ja nykytilaan olemalla alueella ja tutkimalla tilastotietoja alueesta. Hanketta suunniteltiin aina vuosi kerrallaan. Tämä johtui ensisijaisesti rahoituksesta, jota myönnettiin vuosi kerrallaan. Työskentely myös opetti työntekijöitä koko ajan ja auttoi heitä keskittymään sellaiseen toimintaan, joka tuntui tarkoituksenmukaisimmalta taiteen näkökulmasta. Kolmen vuoden aikana Reittejä Kontulaan -hanke toteutti neljä esitystä. Esityksissä esiintyi kaiken ikäisiä kontulalaisia sekä yläasteikäisiä ja maahanmuuttajataustaisia asukkaita. Esitysten lisäksi hankkeen puitteissa järjestettiin myös erilaisia työpajoja ja hanke esittäytyi Kontulan eri tapahtumissa ja järjesti tapahtumiin ohjelmaa. Hankkeen kotisivuilla kuka tahansa on voinut seurata sen kehittymistä säännöllisesti julkaisuissa blogikirjoituksissa.

Hankkeessa työskenteli kolmen vuoden aikana yhteensä 39 ihmistä, joko hankkeen tai Kansallisteatterin rahoituksella. Hankkeen taiteellinen suunnittelija Eveliina Heinonen ja dramaturgi Juho Gröndahl olivat työllistettyinä hankkeessa puoli- tai täyspäiväisesti ajankohdasta riippuen. Heidän työkuvaansa kuului ohjaamisen ja käsikirjoittamisen lisäksi ainakin lähes kaikkien työpajojen vetäminen, eri ryhmissä vierailua, asukashaastatteluiden tekeminen sekä erilaisten tapahtumien ja konseptien järjestäminen asukkaiden tavoittamiseksi.

Reittejä Kontulaan -hankkeen koko tapahtumasarjaan voi tutustua liitteessä 1. Siinä on eroteltu mitä on tehty ja missä sekä kenelle tapahtuma on ollut suunnattu. Seuraavassa keskitytään niihin hankkeen toteutuksiin, joihin tämän selvitystyön puitteissa on ollut mahdollista tutustua.

Tapahtumia Reittien varrelta

Case Kontulan ostarin

Ostoskeskus on Kontulan sydän. Se on sosiaalisen elämän ja kohtaamisten keskittymä ja välttämätön asiointi- ja läpikulkupaikka. Monelle se on viihtyisä ja eloisa, tuttuja vilisevä olohuone, mutta moni myös pelkää sitä. Se herättää kenties kaikista Kontulan osista eniten ristiriitaisia tunteita niin ulkopuolisissa kuin kontulalaisissa itsessään (Reittejä Kontulaan -hankkeen kotisivu).

Kuten selvityksessä on jo aiemmin todettu, maineen, todellisuuden ja kokemuksen näkemykset risteävät vahvasti Kontulan ostarin kohdalla. Erilaiset näkemykset paikasta esittäytyvät esimerkiksi, jos kirjoittaa You Tuben hakukenttään Kontulan ostarin. Esiin nousee videoita kuten ”Nahistelua Kontulan Ostarilla”, jossa katsoja pääsee seuraamaan baarin ulkopuolella käytävää tappelua, ”Kontula sekopää”, jossa hamepukuinen mies tanssii yksin vähäiselle yleisölle ostarilla sekä ”Kontulan ostarilla”, jossa käydään dialogia muun muassa ryyppäämisestä ostarilla, mutta jossa myös todetaan Kontulassa olevan loistavat palvelut kuten McDonald’s ja kolme ruokakauppaa. Tappelukohtausten ja humalaisten esiintyjien seasta löytyy myös Matkakohdeena Kontula -esitys, joka on syntynyt Reittejä Kontulaan -projektissa. Kuvatun esityksen yhtenä tavoitteena oli esitellä Kontulan ostarin opaskierrosmaisesti kertomalla sen ympäristöstä ja nähtävyyksistä. Päästäkseen käsiksi siihen mitä ostarilla liikkuvat ajattelevat ostarista, alueelle sijoitettiin kesän 2014 ajaksi neljä postilaatikkoa, yksi markettien väliseen leikkipuistoon, toinen uimahallin kupeesta kulkevalle

Valokuva: Juho Gröndahl

sillalle, kolmas kirjastoon ja neljäs Kontulan palvelukeskukseen. Postilaatikoihin ohikulkijat saivat jättää kirjoittamiaan tai piirtämiä ajatuksia ostarista. Laatikoihin kertyi noin 40 kpl kirjettä kesän aikana.

Esityksen käsikirjoituksessa käytettiin hyväksi postissa olleita muistoja, iskulauseita ja piirroksia sekä lehti- ja nettikirjoituksia. Taiteellinen suunnittelija ja dramaturgi tutustuivat myös ostarin historiaan ja nykytilaan. Matkakohteena Kontula -aihe sai ainakin yhden esiintyjän lähtemään mukaan Reittejä Kontulaan -projektiin. Paikkaan liittyvät ristiriitaisuudet näyttävätkin olevan hedelmällinen tapa aktivoida osallistujia tai saada uusia osallistujia esityksiin mukaan.

Turistit-performanssi

Matkakohteena Kontula-esityksen jälkeen hankkeen taiteilijoille nousi tarve jatkaa yhteistyötä esiintyjien kanssa. Syntyi ajatus Kontulan omasta teatteriryhmästä, Teatteri Kontulasta (Teko). Teko tekisi tekoja Kontulassa muun muassa tutkivan sissiteatterin muodossa. Sissiteatteria voidaan ehkä verrata parkouriin, jossa ympäristö otetaan haltuun uudella tavalla, jolloin se myös avautuu tekijälle uudella tavalla (Ameel & Tani 2007, 5–6). Tällöin taiteen luova elementti on taito, asenne tai suhtautumistapa (Verkasalo 2012, 16).

TeKo-ryhmän Turistit-performanssissa oli vahvasti sissiteatterimaisia piirteitä. Siitä tuli arkista ympäristöä tutkiva esitys, joka esitettiin kaksi kertaa Helsingin seudun liikenteen (HSL) Taidelinjalla keväällä 2015. Metromatkalla Kontulasta Ruoholahteen TeKo-ryhmän osallistujat olivat pukeutuneet turisteiksi ja esiintyivät sanattomasti, mutta varsin eläytyvästi erilaisia pieniä asioita ympäristössä tutkien. He pysähtyivät kaikilla asemilla ihmettelemään ympäristöä. Reittejä Kontulaan -väki jakoi esitystä katsoville selittäviä lentolehtisiä. Herttoniemessä ja Kontulassa esitys sai myös kommentteja ja se tempaisi ohikulkijoita mukaan.

Valokuva: Johanna Lilius

Pidetään Juhlat

Pidetään juhlat -esityksen ideana oli yhdistää alueen eläkeläisiä ja maahanmuuttajalapsia. Erilaisten työpajojen kautta eläkeläiset ja suomea opettelevat valmistavan luokan maahanmuuttajalapset pääsivät vähitellen tutustumaan toisiinsa, ensin videotervehdyksissä, joissa jokainen osallistuja kertoi lyhyesti itsestään ja tervehti oman maansa tai kotikaupunkinsa kielellä tai murteella. Koska yhteisen kielen puuttuminen loi omat haasteensa työskentelylle, projektissa toimineet teatteri-ilmaisun ohjaajat Talvikki Eerola ja Eveliina Heinonen loivat hahmot, joiden avulla he kertoivat mitä kulloinkin oli tarkoitus tehdä. Eläkeläiset ja lapset tekivät yhteisen esityksen, joka esitettiin Wanhalla Postilla Kontulan ostarilla Kontulan eläkeläisten juhlassa sekä Kontulan ala-asteen kevätjuhlassa.

Mahdollisuus tutustua alueen asukkaisiin,
joihin ei muuten tutustuisi

Miltä Pidetään juhlat näyttäytyi osallistujien näkökulmasta? Koulut saavat paljon kutsuja erilaisiin projekteihin ja tapahtumiin. Valmistavan luokan oppilaille soveltuvaa ohjelmaa on kuitenkin harvemmin tarjolla. Monet oppilaista eivät koskaan aikaisemmin ole käyneet koulua ja näin he joutuvat ottamaan haltuunsa paljon asioita: ryhmässä toimimisen, keskittymisen, uuden kielen ja vähitellen eri oppiaineet. Valmistavan luokan oppilaiden koulunkäynti on raskasta. Ei ole harvinaista, että oppilaat väsyvät päivän mittaan. Pidetään juhlat -projekti tarjosi heille mahdollisuuden tehdä päivän aikana myös muuta kuten leikkiä ja liikkuu. Opettaja kehui ohjaajien kykyä ottaa tilanne haltuun ja ohjaket käsiinsä, vaikka oppilaat olivat usein hyvinkin energisiä. Hän myös kertoi, että lapset olivat kertoneet projektista kotonaan ja vanhemmat olivat pitäneet myönteisenä sitä, että suomalaiskoulussa voidaan tehdä monenlaisia asioita. Äidit tulivat myös tarpeen mukaan kouluun rauhoittamaan ja komentamaan lapsia. Projekti oli tärkeä paitsi lapsille myös opettajalle, koska sen kautta opettaja sai vinkkejä uusista asioista, joita lasten kanssa voi toteuttaa. Yhtäältä rutiinien pieni rikkominen auttoi myös opettajaa jaksamaan paremmin. Opettaja näki miten suuri arvo on eri sukupolvien kohtaamisella ja lapset huomasivat, että kantaväestö on kiinnostunut heistä.

Lapsia ei haastateltu kielivaikeuksien takia, mutta esityksen aikana lapset hymyilivät paljon ja esityksen jälkeen monet kävivät halaamassa eläkeläisiä, jotka jakoivat kaikille lapsille pienen lahjan.

Valokuvat: Neena Villberg

Projektissa mukana olleet eläkeläiset pitivät yhteistyötä maahanmuuttajalapsien kanssa hyvin myönteisenä kokemuksena. Moni oli lähtenyt mukaan, jotta tutustuisi paremmin alueen maahanmuuttajalapsiin. Tämä kävi ilmi osallistujien palautetilaisuudessa sekä heidän täyttämistään palautelomakkeista. Projektin aikana eläkeläiset olivat sekä tutustuneet lapsiin ja heidän kulttuureihinsa että saaneet kokea antavansa tukea lapsille. Yksi parhaista asioista oli ollut piirustusten ja halausten saaminen lapsilta. Osallistujat olivat alkuun epäilleet, voiko lasten kanssa saada mitään aikaan, kun yhteistä kieltä ei ollut. Eläkeläisten mielestä asiaa

kuitenkin helpotti se, että lapset koostuivat ryhmästä, joka oli jo työskennellyt yhdessä. Lasten nimien opettelu osoittautui vaikeaksi, kuten myös eläkeläisten nimien opettelu lapsille.

Palautetilaisuudessa keskusteltiin myös siitä, kuinka tärkeää olisi välittää kantaväestölle tietoa maahanmuuttajien kansalaisuuksista ja heidän kotimaistaan. Myös Kontulassa on ennakkoluuloja, ja moni osallistuja koki, että projekti antoi heille enemmän rohkeutta sanoa, että ihonväristä riippumatta lapset ovat yhtä ihania.

Muuttajat

Reittejä Kontulaan -hankkeen tavoitteena oli myös työskennellä nimenomaan maahanmuuttajien kanssa Muuttaja-teeman puitteissa (katso myös Pirjo Virtasen artikkeli tässä julkaisussa). Muuttajat viittaa muutokseen, muualta tulleisiin ja maan muuttajiin.

Esityksen rakentaminen alkoi osallistujien hakemisella. Taiteellinen suunnittelija ja dramaturgi tekivät videon, jossa taiteellinen suunnittelija esiintyy matkalaukku kädessä ja kertoo olevansa muuttaja. Samalla hän kutsuu mukaan muita muuttajia jakamaan kokemuksiaan työpajoissa. Käyttämällä muuttaja-sanaa haluttiin välttää maahanmuuttaja-sanaa, koska kaikki eivät välttämättä voisi kokea kuuluvansa siihen ryhmään. Kaikki ihmisethän ovat muuttajia. Taiteellinen suunnittelija oli myös laajasti yhteydessä alueen eri toimijoihin ja lähetti mainoslehtisiä maahanmuuttajajärjestöihin. Hän kävi myös tapaamassa maahanmuuttajajärjestöjen edustajia. Tärkeä yhteistyökumppani osallistujien löytämisessä oli EHJÄ ry, joka auttaa muun muassa maahanmuuttajalapsia ja -nuoria. Muuttajiin osallistui sekä kontulalaisia että muualla pääkaupunkiseudulla asuvia maahanmuuttajia.

Monet projektissa mukana olleet kertoivat kuulleensa Muuttajista Reittejä Kontulaan -hankkeessa työskenteleviltä tai eri järjestöjen kautta. Järjestöihin jaetut hakumonisteet olivat osuneet sellaisten ihmisten silmiin, joilla oli teatteria kohtaan jonkinlainen kiinnostus tai jotka haaveilivat esiintymisestä ja/tai tarinoiden tekemisestä. Osallistujahaussa kuitenkin painotettiin, että osallistua voisi myös ilman esiintymistä. Osallistujien keskuudessa halu päästä puhumaan suomea ja oppia tuntemaan uusia ihmisiä olivat myös tärkeitä syitä tulla mukaan toimintaan. Osallistujat olivat noin 15–50-vuotiaita, sekä naisia että miehiä. Lopulliseen esitykseen valikoitui kuusi esiintyjää viidestä maasta. Projektiin ja esitykseen palkattiin myös ammattinäyttelijä.

Muuttajat-esityksen valmistelu ja toteuttaminen kesti yli 10 kuukautta. Projektin eri vaiheet ovat kuvattuna liitteessä 1.

Valokuva: Neena Villberg

Esitysten antia

Muuttajien ensi-ilta ja kaksi esitystä sen jälkeen esitettiin Kansallisteatterilla. Esiintyjät kokivat Kansallisteatterissa esiintymisen erityisen merkityksellisenä. Muut kuusi esitystä pidettiin Mellunkylän alueella eri paikoissa. Esityksiin lähetettiin laajasti kutsuja Kansallisteatterin toimesta. Kutsun saivat kaikkien eduskuntapuolueiden ja eduskuntaryhmien puheenjohtajat, nuorisjärjestöjen edustajat sekä eduskunnan puhemies. Kukaan näistä kutsutuista ei kuitenkaan saapunut katsomaan esityksiä. Myöskään kulttuuriministeriöstä ei tullut kutsuvieraita. Helsingin kaupungin kirjasto- ja kulttuurilautakunnasta tuli yksi edustaja. Useampi Helsingin kulttuurikeskuksen virkamies kävi sen sijaan katsomassa esitystä. Muille kuin kutsuvieraille Kansallisteatterin esitykset maksoivat 5 euroa. Loput viisi avointa esitystä olivat ilmaisia. Yksi esitys pidettiin yksinomaan Helsingin yhteislyseon oppilaille. Esitykset olivat lähes viimeistä paikkaa myöten täynnä ja niissä kävi noin 1 000 henkilöä.

Kansallisteatterin esityksiä lukuun ottamatta esitysten jälkeen pidettiin lyhyt keskustelu, jota viestintäharjoittelija Tiia Ketonen ohjasi. Keskustelujen aikana katsojat sekä kommentoivat että kyselivät näytelmän

syntyprosessista ja olivat hyvinkin kiinnostuneita esiintyjien aiemmista näyttelijäkokemuksista. Ajatuksia herättävä oli yhden esiintyjän vastaus siihen, miksi hän oli lähtenyt mukaan projektiin. Jo nuorena hän oli haaveillut näyttelijän urasta, mutta isä oli kieltänyt sen sanomalla, että se estää pääsemästä paratiisiin. ”Mutta mä pääsin tänne Suomeen”, esiintyjä totesi. Keskusteluissa selvisi myös, että eräällä toisella esiintyjällä oli aiempaa kokemusta näyttelemisestä. Muuttajat-esityksen aikana taiteilija maalasi lavasteina toimineisiin pahvilaatikoihin kuvia. Tätä kiiteltiin jokaisessa keskustelussa. Yleisö oli pitänyt lavasteiden syntyprosessia; oli harvinaista, että pääsi seuraamaan maalauksen syntyprosessia. Yleisö halusi myös kuulla, missä kaikkialla näytöksiä järjestettiin. Lisäksi kiiteltiin muun muassa sitä, että teatterissa saa puhua muutakin kuin täydellistä suomea, joka tavallisesti on näyttämölle pääsyn kriteeri.

Helsingin yhteislyseon lukiolaisille järjestyn esityksen jälkeisessä keskustelussa aiheena oli muutot ja rajat, joita oppilaat saivat vuorotellen pohtia ääneen. Vaikka keskustelu alkoi hiljaisuudella, aika pian tummaihoisen tyttö kertoi kokemuksiaan muutosta: ”Eka oli vähän yksinäinen olo, mutta sitten kun tuntee muita niin on kivempi”. Toinen tyttö kertoi että hänellä on: ”tosi paljon kavereita jotka on muuttanut toisesta maasta ja ne on ollut sitä mieltä että se on positiivinen kokemus”. Keskustelussa nostettiin myös esiin kysymyksiä rajoista. Siihen yksi tyttö totesi, että näkyvä raja on ”ettei voi tehdä jotain koska on tyttö”. Monen mielestä selvä raja kulki oman huoneen kohdalla: ”Omassa huoneessa haluaa olla rauhassa jos laittaa oven kiinni ei halua että kukaan rynnii sinne”. Helsingin yhteislyseon opettajan mukaan oppilaat olivat vielä koulussa käsitelleet esitystä äidinkielen tunnilla. Esitys oli herättänyt keskustelua ajankohtaisen teemansa takia. Lavasteina toimineet pahvilaatikot saivat kuitenkin oppilailta kritiikkiä, sillä monet eivät olleet ymmärtäneet toteutuksen funktiota. Oppilaat ja opettajakunta piti kuitenkin ”hienona ja isona juttuna” että Kansallisteatteri tuli Kontulaan.

Esitysten yhteydessä katsojilla oli myös mahdollisuus antaa kirjallista palautetta. Jätetty palaute oli poikkeuksetta myönteistä eikä Kansallisteatterissa annettu palaute juurikaan eronnut Itä-Helsingissä annetusta palautteesta. Seuraava palaute kiteyttää hyvin yleissanoman:

Kiitos! Esitys oli koskettava, hauska, ajatuksia herättävä, tunnetilasta toiseen vievä, monitasoinen. Viihdyin, seurasin herpaantumatta, koin elämyksen. Uskomattoman hienoa näyttelijätöitä ei-ammattilaisilta. Maalaukset ja piirroukset esityksen osana ihastuttivat. Upea kokonaisuus!

Lisäksi palautteissa toistui seuraavat kommentit: ”Nauratti”, ”Ihastutti”, ”Ihana esitys” ja ”Ajatuksia herättävä”.

Neljää Muuttajat-esitystä seuranneena voin todeta, että esityksissä välittyi samankaltainen tunnelma esityspaikasta riippumatta. Kenties naurut ja aplodit olivat hieman vaimeammat Mellunkylässä kuin Kansallisteatterissa. Yleisössä painottui nuorempien suomalaistaustaisten katsojien osuus, mutta myös alueen eläkeläisväestö tuli katsomaan esitystä. Eläkeläisille tuntui olevan merkitystä sillä, että esitys oli ilmainen. He arvostivat myös sitä että omassa kaupunginosassa saattoi mennä katsomaan teatteria. Yleisössä oli kuitenkin myös pidemmältä, esimerkiksi Lohjalta tulleita. Heitä esitys kiinnosti koska ”mä oon tosi kova Kontula-fani”.

Muuttajat-esitys sai jonkin verran näkyvyyttä myös mediassa. Siitä mainittiin Twitterissä ja Helsingin Sanomat huomioi sen kulttuurisivuilla puolentoista sivun jutulla. Juttu kertoi projektista ja näytelmässä mukana olevista näyttelijöistä. Arvioita ei kuitenkaan tehty mihinkään lehteen. Venäjän tv haastatteli työpajoihin osallistunutta taiteilijaa.

Mitä projekti antoi osallistujille?

Projektia läheltä seurannut EIJÄ ry:n sosiaalityöntekijä arvioi, että Muuttajat-projekti on ollut sosiaalityötä parhaimmillaan. Projekti on auttanut osallistujia luottamaan itseensä ja voimaannuttanut heitä. Mikä sitten oli osallistujista parasta hankkeessa? Palautetilaisuuden aikana osallistujien vastauksissa korostui ennen kaikkea yhdessä tekeminen sekä ryhmän energia ja voima. Lisäksi osallistujat olivat nauttineet taiteellisesta ilmaisusta, laulamisesta, näyttelemisestä, tarinoiden rakentamisesta ja maalaamisesta. Kiinnostus muita ihmisiä ja kulttuureja kohtaan vaikutti myös projektiin mukaan lähtemisen taustalla: ”Ajattelen että on rikas jos on monikulttuurinen, mulla on vain yksi kulttuuri”. Osallistumisen merkityksellisyydestä kertoo esimerkiksi seuraava esiintyjän kommentti: ”Mä joskus puhun tästä mun lapsenlapsillekin”. Ryhmäläiset kuvasivat itsään perheenä, jossa osallistujat saivat ja antoivat energiaa toisilleen. Osallistuminen oli auttanut integroitumisprosessissa: ”En tunne paljon ihmisiä, nyt tunnen että olen rikkaampi”.

Projektiin osallistuminen oli ryhmäläisille myös raskasta ja haastavaa. Vaikeinta heille oli vuorosanojen oppiminen. Tässä suhteessa ammattinäyttelijä Jesse Vinnari oli suureksi avuksi. Hän kannusti ja innosti osallistujia ja auttoi heitä luottamaan siihen, että he tulevat oppimaan vuorosanat. Vinnari osasi myös osallistujien mukaan antaa vinkkejä ja rohkeutta esiintymiseen. Ammattinäyttelijän mukana olemista pidettiin

tärkeänä ja onnistuneena. Sitoutuminen oli myös haaste. Taiteellinen suunnittelija sai ryhmäläisiltä paljon kiitosta kyvystään vaatia juuri sopivasti ja pitää ryhmä koossa. Useat ryhmäläiset myönsivät ajatelleensa usein harjoituspäivinä, ettei jaksaisi osallistua, mutta he kokivat harjoitukset ja ryhmän kanssa toimimisen aina voimaannuttavana.

Valokuva: Neena Villberg

Taiteellisen työryhmän näkökulma

Myös toteutuksesta vastaavien taiteilijoiden kanssa pidettiin palautetilaisuus ja heiltä kerättiin kirjallista palautetta. Palautetilaisuudessa selvisi, että harjoituksissa ja esityksissä ollut hyvä tunnelma oli innostanut työryhmän taitelijoita koko projektin ajan. Joku mukana ollut kertoi tunteensa ”että on tehnyt tärkeää työtä”. Myös esityksen korkea taso oli innostanut.

Ohjaajan näkökulmasta ammattinäyttelijän mukanaolo on ollut tärkeää: ”Mulla oli pelaaja mukana joka pelas mun peliä”. Näyttelijä auttoi ohjaaja konkreettisesti esimerkiksi esittämällä osallistujille mitä milloinkin tarkoitettiin tai haettiin esitykseen. Muuttajissa korostui Reittejä Kontulaan -hankkeen aikana kerätty kokemus. Se auttoi tekemään haastavia päätöksiä, kuten sitoutumattoman näyttelijän poisjättämisen viime metreillä.

Muuttajat-esitys ei syntynyt täysin kitkattomasti, vaikka suurempia ongelmia ei esiintynyt. Taiteellisen työryhmän näkökulmasta tiedonvälitys

osallistujien kanssa osoittautui usein vaativaksi. Sitä ylläpidettiin Facebook-ryhmän kautta sekä puhelimitse. Aikataulujen kiinnipitäminen oli kuitenkin vaikeaa. Harjoitukset alkoivat myöhemmin ja myöhemmin, ja joskus tästä ajasta jopa puolitoista tuntia saattoi kulua esiintyjien perässä soittamiseen: ”aina jossain asemalla oli joku tulossa”. Harjoitukset vaativat ohjaajalta selkeää ”pomon roolin ottamista”, jotta osallistujat saatiin sitoutumaan. Harjoituksille pyrittiin löytämään yksi harjoittelupaikka, mutta se ei onnistunut kolmelle illalle viikossa. Harjoituksia oli siksi kolmessa eri paikassa. Lavasteina toimineet pahlavilaatikot sai kyllä koottua, mutta oikeaan paikkaan löytäminen ei ollut aina helppoa edes esityksen taiteelliselle suunnittelutyöryhmälle. Toisaalta eri paikoissa harjoittelusta oli myös hyötyä. Näin esiintyjät saivat kokeilla näyttelemistä eri paikoissa jo ennen varsinaisia esityksiä. Kansallisteatteriin esiintyjät pääsivät harjoittelemaan vasta juuri ennen esitystä. Tämä johtui siitä, että teatteri oli niin varattu. Myös erilaisista taidekäsityksistä oli välillä vaativaa kommunikoida. Taiteellinen työryhmä piti hyvin tärkeänä, että yksi esiintyjä pystyi toimimaan myös arabian kielen tulkkina.

Esitysaikataulu oli tiukka. Esiintyjät esittivät näytelmän ensin kolme kertaa Kansallisteatterissa siten, että ensi-illan jälkeen oli heti kaksi esitystä seuraavana päivänä. Tämä johtui Kansallisteatterin aikatauluista, mutta oli esiintyjille raskasta. Eri paikoissa esiintyminen aiheutti myös jonkin verran ongelmia ääni- ja valomiehille, jotka joutuivat sopeutumaan ja löytämään ratkaisuja uusiin tilanteisiin.

Myös käännöskulut oli otettava huomioon, sillä näytelmän synopsis käännettiin käsiohjelmaan kaikkien prosessiin osallistuneiden äidinkielelle, yhteensä kymmenelle eri kielelle.

Miten Reittejä Kontulaan -hanke on näkynyt alueella?

Useat haastatellut alueen toimijat ja alueen asukkaat korostivat, että imagon näkökulmasta on ollut merkityksellistä, että niin merkittävä kulttuuritoimija kuten Kansallisteatteri halusi tulla juuri Kontulaan. Useat heistä myös esittivät, että hanke on lisännyt yhteisöllisyyttä alueella. Teatteri oli yhden haastateltavan mukaan ”herättänyt intoa paikallisissa, innostanut ja herättänyt ajatuksia”. Ennen kaikkea se toi tekemistä alueen asukkaille esimerkiksi: ”mielekästä ajanvietettä niille, joita alueen lukuisissa baareissa istuminen ei kiinnostaa” tai ”mielekästä ajanvietettä baareissa istumisen ohella”.

Useat alueen toimijat painottivat, etteivät ole kuulleet poikkisanaa esityksistä. He kuitenkin korostivat sitä, että hankkeen ilmaisuus on ollut oleellista osallistujille.

Vetoa ja voimaa Mellunkylään -hankkeen rakentama toimijaverkosto toimi Reittejä Kontulaan-hankkeen porttina Kontulaan. Kontula-aktiivi Larri Helminen painottaa, että olennaista on ollut se, ettei alueelle tultu maine edellä, vaan tutustumalla ensin paikallisten ajatuksiin ja paikalliseen ympäristöön. Helminen nostaa myös esiin sen, että esitysten aikana yleisössä on luotu aivan erityistä yhteisöllisyyttä. Hän luonnehtii hanketta omassa lajissaan Kontulan kulttuurikenttää elävöittäväksi, sillä aikaisemmin Kontulassa ei ole ollut teatteria.

Hankkeen aikana Reittejä Kontulaan oli yhteydessä ainakin 34 toimijaan, mikä vaati sekä aikaa, viitseliäisyyttä että aitoa kiinnostusta aktivoida ihmisiä yhteisöteatterin piiriin.

Reittien näkyvyys mediassa

Reittejä Kontulaan -hanke jakoi aktiivisesti esityksiään YouTube-kanavalla. Hankkeella oli myös omat kotisivut, joita päivitettiin tiuhaan, ja blogimerkintöjä kertyi kolmen vuoden aikana 120. Paikallismedia eli Mellunkylä-lehti kertoi hankkeen tulevan alueelle (1/2013), ja lehden numeroa 2/2013 somisti Reittejä Kontulaan -hankkeen graafinen ilme. Samaisessa numerossa kerrottiin myös Kontulan aika! -esityksistä. Helsingin Uutisten Ajankohtaista Mellunkylästä -osio kertoi myös hankkeesta toistuvasti (28.8.2013, 13.11.2013, 29.12.2013, 14.1.2014). Ensimmäinen kirjoitus oli tiedote alkavista työpajoista, toinen Helsingin kulttuurikeskuksen Ari Tolvasen Reittejä Kontulaan -iltamia referoiva kolumni, kolmannessa kerrottiin Kontulan Aika! -esityksestä ja neljännessä Kontulan aika! -ensi-illasta. Myös Radio Kontula -teki jutun hankkeesta hankkeen ensimmäisenä vuotena.

YLE kertoi hankkeesta ensimmäisen kerran 22.11.2013. Otsikkona oli ”Kontulalaiset Kansallisteatterin lavalle”, ja sama asia nostettiin esiin myös ingressissä. Artikkelissa kerrottiin Reittejä Kontulaan -hankkeesta ja Kontulan Aika! -esityksestä. Seuraavan (10.2.2014) jutun otsikkona oli ”Kontulaan liittyviä ennakkoluuloja karsitaan Kansallisteatterin lavalla”. Artikkelit keskittyivät Kontulan Aika! -esitykseen, ja siinä myös haastateltiin esiintyjä.

Helsinki-info (2/2015) noteerasi myös Turistit-performanssin lehti-kirjoituksessa, jossa nostettiin esiin HSL:n taidelinjan ohjelmaa.

Laajin lehtiartikkeli oli puolentoista sivun mittainen juttu Muuttajat-näytelmästä Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla (5.10.2015). Helsingin Sanomissa (8.1.2014) kerrottiin myös erilaisista paikoista Kontulassa (8.1.2014), kun artikkelintekijät kiersivät aluetta kahden Kontulan Aika! -esiintyjän kanssa. Artikkelin lopussa mainittiin myös Kontulan Aika! -esitysten paikat ja kellonajat

Metro-lehti (2.10.2015) kertoi otsikolla ”Ajankohtainen näytelmä pakolaisuudesta” syyrialaisesta Muuttajat-esiintyjästä sekä Syyrian tilanteesta. Artikkelissa kerrottiin myös Reittejä Kontulaan -hankkeesta, sen taiteellisesta suunnittelijasta sekä Muuttajat-esityksestä ja esitysten ajankohdista.

Venäjän tv haastatteli Muuttajat-esityksessä esiintyvää venäläistaustaista taiteilijaa.

Reittien vaikutuksia paikallisissa asukkaissa

Koko hankkeen ajan osallistujilta kerättiin kirjallista palautetta. Palautteella selvitettiin muun muassa mitä osallistujat olivat oppineet, mitä hyötyä työpajoista oli ja minkälaista niissä työskentely oli ollut. Työpajat keräsivät poikkeuksetta kiitosta. Osallistujilta kysyttiin myös, oliko suhtautuminen Kontulaan ja Kansallisteatteriin muuttunut. Palautteesta käy esimerkiksi ilmi, että Kansallisteatterissa käynti projektin yhteydessä oli ollut yhdelle kontulalaiselle eläkeläiselle ensimmäinen. Palautteissa toistuu mielikuva Kansallisteatterista merkityksellisenä kulttuurilaitoksena. Kontulaa keuhataan palautteissa, joissa todetaan, että Kontula on mainetaan parempi.

Palautteessa osallistujat saivat myös tuoda ilmi, millaisia vaikeuksia he olivat työskentelyn aikana kokeneet. Näissä vastauksissa korostuu itsensä haastaminen esiintymiseen, mukana olo on nostanut itseluottamusta ja lisännyt rohkeutta esiintymiseen.

Myös projektin vetäjät saivat poikkeuksetta myönteistä palautetta. Heitä luonnehdittiin palautelomakkeissa ihaniksi, ammattilaisiksi ja loistaviksi. Moni toivoi, että vastaavanlainen toiminta jatkuisi.

Myös haastattelut ja havainnointi vahvistivat käsitystä siitä, että Reittejä Kontulaan -hanke on ollut hyvin merkityksellinen monelle osallistujalle. Eteenkin maahanmuuttajien kohdalla projekti on selvästi pystynyt luomaan yhteisöä. Muuttajat-osallistujien palautetilaisuudessa, joka pidettiin erään esiintyjän kodissa Kontulassa, suunniteltiin jo seuraavaa tapaamista ruuan äärellä. Osallistujista moni olisi mielellään nähnyt, että

Muuttajia olisi esitetty vielä useampia kertoja tai vastaavasti, että Kansallisteatteri järjestäisi vielä jotain heille.

Miksi maahanmuuttajia oli haastavaa saada mukaan?

Jo Urban kulttuuri -projektin arvioinnin kohdalla (Merimaa 2007, 52) todettiin, että maahanmuuttajaväestö on ollut hankalasti tavoitettavissa. Tällöin todettiin myös, että esimerkiksi Kontu-festari oli monelle maahanmuuttajalle jossain määrin vieras. Myös Ruotsissa on todettu, että maahanmuuttajia voi olla vaikeaa saada mukaan yhteisötaideprojekteihin. Kulttuurityötä esimerkiksi eritaustaisten nuorten kanssa pidetään kuitenkin proaktiivisena. Panostamalla kouluissa tapahtuvaan kulttuurityöhön näytetään, millaista työtä aikuisena voi tehdä. Näin ajatellaan, että kulttuurialalle voidaan tulevaisuudessa saada suurempi kirjo eritaustaisia työntekijöitä (Kultur av vem 2015).

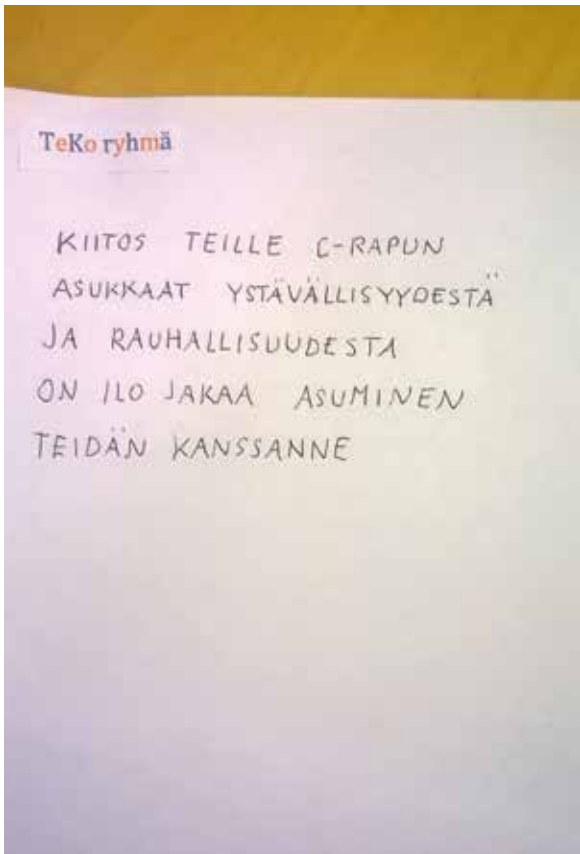
Rannila & Rannila (2012, 43) ovat todenneet, että asukkaita voi olla vaikea sitouttaa teatteritoimintaan ja perheelliset rajautuvat herkästi toiminnan ulkopuolelle. Toisaalta perheelliset saattavat tulla osallistumaan hankkeeseen esimerkiksi lastensa kautta. Kaikista väestöryhmistä maahanmuuttajat osoittautuivat kuitenkin kaikkein vaikeimmiksi tavoittaa Reittejä Kontulaan -hankkeessa. Syyksi nousevat ensimmäisinä esiin kielivaikeudet maahanmuuttajajyhdistysten puheenjohtajien haastatteluisissa. Myös esimerkiksi pienten lasten äideille voi olla vaikeaa sitoutua ajallisesti vaativaan projektiin. Maahanmuuttajajärjestöjen puheenjohtajat pohtivat lisäksi myös sitä, että monelle maahanmuuttajalle voi olla erityisen tärkeää luoda, kuluttaa tai tuoda esiin omaa kulttuuria, jos kulttuuriin käyttää aikaa. Myös toimintatavoissa on erilaisuuksia. Toisessa kulttuurissa perinpohjainen tutustuminen voi olla edellytys yhteistyön aloittamiseksi, kun taas suomalaisille pelkkä puhelinsoitto saattaa olla riittävä kimmoke yhteistyön aloittamiseen. Jos maahanmuuttajia halutaan mukaan, on siis syytä varata riittävästi aikaa ja toisaalta myös räätälöidä toiminta kohderyhmälle sopivaksi. America Vera-Zavala korostaa, että ruotsalaislähiöissä voi olla hankalaa tehdä yhteisötaidetta, jos yhteys alueelle tai kohderyhmään puuttuu. Voi kuitenkin kestää vielä vuosia ennen kuin laajamittaisemmin näemme maahanmuuttajataustaisia, koulutettuja teatterin ammattilaisia työskentelemässä Suomessa. Kontulassa maahanmuuttajataustaiset lapset ovat kuitenkin jo nähneet, että sellaista työtä voi tehdä aikuisena.

Mitä tapahtuu, kun Kansallisteatteri poistuu alueelta?

Yksittäisten ihmisten voimaannuttaminen, koululaisten ja eläkeläisten yhteistyön jatkuminen ja alueen esiin tuominen myönteisessä valossa mediassa ovat asioita, jotka Reittejä Kontulaan -hanke jätti Kontulaan. Merkittävä on myös Teatteri Kontula, eli TeKo, Kontulan oma teatteri-ryhmä, joka perustettiin Reittejä Kontulaan -hankkeen aikana. TeKo on jatkanut toimintaansa ja on jo tehnyt useamman esityksenkin omin voimin. Vaikka ryhmän perustamisen yhtenä ideana oli käyttää teatteria yhteiskunnallisen vaikuttamisen menetelmänä, ryhmä kokee perinteisemmän teatterin enemmän omaksi tavakseen toimia.

Ensimmäinen oma tuotanto valmistui syksyllä 2015, kun Reittejä Kontulaan -hanke työskenteli Muuttajat-näytelmän kanssa. Edgar Allan Poen näytelmää esitettiin Kontulan Aarrepuistossa pimenevässä illassa pari kertaa ja se keräsi myös jonkin verran yleisöä. Esityksen voi nähdä YouTube-kanavalla (hakusana the black cat). Marraskuussa ryhmä jär-

jesti myös Kivikon asukastalolla iltamat, joissa esitettiin lyhyt näytelmä ja improvisoitii. Tarjolla oli buffet-pöytä, jonka tuotolla kerättiin rahaa toimintaan. Osallistujia oli noin 30. Keväällä 2016 ryhmä on kokoontunut Kontulan Wanhassa Postissa viikoittain. Sen tuloksena ryhmä esittää Hernekeitto-näytelmän toukokuussa ja Helsinki-päivänä 12.6.2016 on vuorossa Kafkaa Kontulassa -esitys Kontulan ostari-festareilla. Teatteri-ryhmän toimintaa on vaikeuttanut ennen kaikkea ohjaajan puuttuminen. Kun kaikki ohjaavat toisiinsa, syntyy herkästi erimielisyyksiä. Ohjaajan puuttumisen ohella on myös kaikki

Valokuva: Neena Villberg

muu tehtävä itse, mikä on ollut vaativaa. Teatteri Kontulan ohjelmistoa voi seurata ryhmän Facebook-sivulta (Teatteri Kontula).

Myös Pidetään Juhlat -projekti sai ”jatkot”. Puoli vuotta hankkeen päättymisestä eläkeläiset ovat vielä aktiivisessa yhteistyössä koulun kanssa. He ovat vierailleet luokassa, ja oppilaat ovat ottaneet heidät lämmöllä vastaan ja muistaneet heidän nimensä. Tästä jäi eläkeläisillekin hyvä tunne. Eläkeläiset ovat suunnitelleet retkeä Haltialle lasten kanssa, jos he saavat toteutukseen rahoitusta. Kansallisteatterin ohjaajien osuutta pidetään merkittävänä: ”he pisti meidät yhteen, ei muuten oltais päästy niin pitkälle”. Eläkeläiset ovat lisänneet yhteistyötään koulussa ja vieraillevat myös toisessa ”tavallisessa” luokassa.

Johtopäätökset ja pohdintaa

Mikä merkitys kulttuurilla on asuinalueen eriytymisen ehkäisemisessä? Tämän selvityksen tavoitteena on ollut valaista tätä kysymystä monesta eri näkökulmasta sekä kuvata ja arvioida, minkälainen työväline teatterin keinoilla toteutettu yleisötyöprojekti on. Selvitys on osoittanut, että kulttuuria käytetään monin eri tavoin asuinalueiden kehittämisen välineenä, myös asuinalueiden eriytymisen ehkäisemisessä. Ruotsalaiset ja suomalaiset esimerkit havainnollistavat, että kulttuurin merkityksiä voidaan pyrkiä saavuttamaan ja toisaalta todentamaan monella eri tasolla, niin hallinnollisesti kuin alueellisestikin. Kulttuuria käytetään asuinalueiden eriytymisen ennaltaehkäisemisessä sekä työllistymisen että identiteetin rakentumisen ja sen kautta asukkaiden itseluottamuksen vahvistamisessa.

Kysymys siitä, onko alueellinen kulttuurityö sosiaalityötä vai taiteen tekemistä, nousee esiin erilaisissa alueellisissa kulttuuriprojekteissa. Näin tarkastellen korostuu se, että kulttuurin vaikutukset ovat usein pikemmin henkilökohtaisia kuin alueellisia. Toisaalta näiden henkilökohtaisten alueellisten vaikutusten todentaminen voi olla vaikeaa, joskin arviointimenetelmiä kehitetään koko ajan. America Vera-Zavalan mukaan yhteisöteatterin tärkeä tavoite on yhteisön luominen. Yhteisöllisyyden synnyttäminen on ollut erityisesti modernistisen kaupunkisuunnittelun tärkeä tavoite, mutta sen on todettu usein epäonnistuneen (Lilius 2016). Suomen Kansallisteatterin Reittejä Kontulaan -hanke on onnistunut erityisesti yhteisöllisyyden luomisessa ja osallistujien voimaannuttamisessa. Se on jättänyt alueelle selkeitä jälkiä kuten maahanmuuttajien ja koululaisten yhteisen tekemisen sekä paikallisen teatteriryhmän. Se on myös lisännyt asukkaiden arvostusta omaa aluettaan kohtaan. Monille kontulalaisille on ollut merkityksellistä, että juuri Kansallisteatteri päätti tulla juuri Kontulaan.

Kenen ääni kuuluu?

Ruotsissa alueelliset kulttuuriprojektit ymmärretään ainakin osittain (Boverket 2010) mahdollisuutena tuoda esiin erilaisten ryhmien ääniä ja tarinoita. Förenade Förorter on ruohonjuuritasolta noussut aloite, joka on antanut tilaa erityisesti esikaupungissa asuvien nuorten miesten äänelle. Community teater on puolestaan nostanut esiin esikaupungissa asuvien nuorten naisten äänen tanssin välityksellä. Todennäköistä on, että erilaisista yhteisöprojekteista huolimatta jonkun ääni jää kuulumattomiin. Asuinalueiden eriytymisen ehkäisemisessä oleellisinta onkin ehkä juuri se, että kaikkialla koettaisiin, että omalla äänellä on merkitystä ja ettei se ole täysin kuulumaton. Juuri tässä suhteessa taide näyttää toimivan hyvänä täydennyksenä erilaisten lähidemokratiahankkeiden rinnalla, joita esimerkiksi Kontulassa on toteutettu. Kun rapartisti Steen1 kertoo julkisuudessa maksavansa mielellään pari sataa euroa enemmän vuokraa voidakseen kasvattaa lapsensa muualla kuin Kontulassa, on syytä painottaa myös muita todellisuuksia Kontulasta. Toisaalta Steen1:n käsitykset on otettava vakavasti ja erityisesti on pohdittava, miten Kontulan huumeongelmaan voidaan puuttua. Yhteisötaiteella voi olla tärkeä rooli tässä työssä, joka kuitenkin vaatii poikkihallinnollista yhteistyötä. Siinäkin teatterilla olisi potentiaalia, esimerkiksi yhteistyön kehittämisen metodeilla. Toisaalta voidaan palata kaupunkisuunnittelun niihin osallistumiskäytäntöihin, joilla on liittymäkohtia esillä olleeseen kysymykseen: mitä merkitystä eri äänien esiin tuomisella on, jos ne eivät tule kuulluiksi kaupungin hallinnossa ja poliitikkojen keskuudessa? Reittejä Kontulaan-hankkeen esityksiin kutsuttiin sekä valtakunnan että paikallistason poliitikkoja ja virkamiehiä. Vain hyvin harva saapui Kansallisteatteriin tai Kontulaan katsomaan esityksiä.

Mikä on taidetta?

Onko sitten yhteisötaide se, jota alueelle pitäisi viedä, vai pitäisikö pikemmin tukea perinteisempää ammattimaista ja institutionaalista korkeakulttuuria? Kysymys on noussut esiin Tukholmassa Tenstan Taidehallin toimintasuunnan päättämisen yhteydessä. Koska Tenstan kaupunginosan maine on huono, sinne haluttiin tuoda jotain, jota kaupungin keskustasta tultaisiin katsomaan. Tallinnassa modernin taiteen museo KUMU sijoitettiin keskustan ja ison 1960- ja 70-luvulla rakennetun venäläisemmistön asuttaman lähiön Lasnamäen välimaastoon eräänlaiseksi sillaksi kahden

erilaisen alueen välille. Pitäisikö yhteisöteatterin sijaan esittää ammattiteatteria? Tätäkin mieltä oltiin Kontulassa:

Kulttuuria pitäisi saada niin, että resurssivahvat ihmiset saataisiin olemaan tyytyväisiä alueella, se antaisi enemmän pohjaa koko alueelle. Se luo sitä kiinnittymistä, tarttuu uusiin asukkaisiin...

Sama asukas piti kulttuurin vaikutuksia Kontulassa kyseenalaisina:

”Kulttuuri ei auta niitä, joiden elämä pyörii alkoholin kautta”. Hän jatkaa, ”Puhtaanapito, kauneusarvo... näillä saadaan paremmin aikaan muutosta asuinalueella”.

Jo selvityksen aloittamisen alkuvaiheessa oli selvää, ettei sen aikana toteutettaisi kyselyä alueella. Se olisi toki tuottanut numeerista tietoa esimerkiksi siitä, kuinka hyvin Kontulassa tunnetaan Reittejä Kontulaan -hanke, mutta ei olisi auttanut pureutumaan itse prosessiin. Reittejä Kontulaan -hankkeen yhteydessä on kuitenkin kerätty kattavasti palautetta, joka luovutettiin tutkijan käyttöön. Palautteesta käy hyvin ilmi, että hankkeessa mukana olleille sillä on ollut suuri arvo. Toisaalta selvityksen yhteydessä tehdyt haastattelut osoittavat, että alueelle tuodusta taiteesta ja kulttuurista on mielipiteitä laidasta laitaan. Yksi haastateltava kehuu Kansallisteatterin tapaa tulla Kontulaan ja mainitsee vähemmän onnistuneena esimerkkinä Helsingin taidemuseon toimesta tuodut veistokset kontulalaiseen puistoon. Teokset tulivat hänen mukaansa alueelle irrallisina ilman paikallista yhteyttä. Toinen teatteriin kriittisesti suhtautuva haastateltava taas pitää alueelle tuotuja hienoja veistoksia esimerkkinä siitä, miten taidetta ja kulttuuria voi tuoda alueelle onnistuneesti. Tällaiset ristiriitaiset mielipiteet tukevat käsitystä siitä, että alueella tarvitaan monenlaista kulttuuria ja taidetta toisiaan poissulkematta. Aino Verkasalo (2014, 14) on pohtinut amatööritaideteen merkitystä ja potentiaalia lähiöiden kehittämisessä. Hän on pitänyt tärkeänä taiteen tekemisen prosesseja eli taidetekoja ja niiden sosiaalisia ja tilallisia merkityksiä taideteon lopputuotteen eli taideteoksen esteettisen arvioinnin sijaan. Tällaiset ajatukset ovat ohjanneet myös tämän selvityksen tekemistä. Myös media näyttää suhtautuneen Reittejä Kontulaan -hankkeeseen enemmän prosessina, sillä näytelmiä kuvattiin, mutta niitä ei arvosteltu. Toisaalta korkeakulttuurin käsite on häilyvä. Kuten eräs haastateltava totesi: ”Kontulaan pitäisi saada Art goes kapakkaan”. Kontulan ostari soveltuisi tähän ainakin baaritiheydensä puolesta.

Monet haastateltavat toivoivat Kontulaan kulttuuritaloa, niin korkeakulttuurin kuten ammattiteatterin esittämiseen kuin isona näyttämötilana

johon mahtuisi paljon katsojia tai kuuntelijoita. Kontulan somalialaiset ry:n puheenjohtaja kannatti ajatusta kulttuuritalosta paikkana, jossa somalialaiset voisivat vahvistaa omaa kulttuuriaan ja jakaa sitä muille kiinnostuneille.

Tunnetut instituutiot

Kysymys kulttuurista alueellisen eriytymisen ehkäisykeinona viittaa eriytymiseen kielteisenä asiana. Kansainväliset esimerkit osoittavat kuitenkin, että kulttuuri voi vaikuttaa kaupunginosan muutokseen ja taloudellisessa mielessä myönteiseen eriytymiseen (esim. *Cultur and creative spillovers in Europe 2015*). Kulttuuri voi houkuttaa alueelle uusia toimijoita, ulkopuolisia ja vähitellen myös uusia asukkaita, joiden elämäntyylit voivat erota entisten asukkaiden elämäntyyleistä. Kun alueen väestöpohja muuttuu, esiin nousee vuorostaan kysymyksiä siitä, kenen tarinaa kerrotaan (Harvey 2002). Esimerkiksi Maunulassa tai Roihuvuoressa, missä paremmin koulutetut ja paremmin toimeentulevat asukkaat sekoittuvat vanhemman työväentaustaisen asukaskannan kanssa, voi olla hyvä pohtia, kenen tarinat tulevat kerrotuiksi ja kenen äänillä. Kontulan tulevaisuuteen suhtaudutaan varovaisen myönteisesti. KontuKeskuksen pitkäaikainen toiminnanjohtaja Larri Helminen korostaa, että alueen asukkaiden alueidentiteetti on vahvistunut erilaisten hankkeiden kautta. Kontulasta ei enää pelkää lähdetä, vaan sinne myös muutetaan. Lisäksi Kontulaan valmistuu muun muassa taiteilija-asuntoja, joiden oletetaan monimuotoistavan aluetta. Tärkeää on myös se, että alueella on kulttuurialan työntekijöitä, jotka omalta osaltaan rikkovat stereotyyppisiä käsityksiä alueesta. Larri Helminen mainitsee esimerkiksi radiotoimittaja Njassan, joka on myös julkisuudessa tuonut esiin kontulalaisuutensa. Tarvitseeko Kontula korkeakulttuurin lippulavaa muuttaakseen maineensa? Tämä tulee mieleen, koska Kontulan Aika! -esityksessä ennustettiin tulevaisuuden Kontulaan Guggenheim-museota. On kiinnostavaa huomata, että useat taideinstituutiot, Kansallisteatterin lisäksi ainakin Kiasma, Helsingin taidemuseo ja Valokuvataiteen museo ovat jo vieneet joko taidetta tai toimintaa Kontulaan. Näyttää siltä, että moni kulttuurilaitos haluaa olla kosketuksissa kontulalaisiin.

Kontulassa arvostettiin sitä, että juuri Kansallisteatteri päätti tulla alueelle tekemään yhteisöteatteria. Ruotsalainen yhteisöteatterin pioneeri America Vera-Zavala kuitenkin muistuttaa, että on aiheellista kysyä, miksi etabloituneet instituutiot ovat tavallisesti niin huonoja tuomaan esiin muiden ääniä (andra röster), että siihen täytyy erikseen hakea rahoitusta. Reittejä Kontulaan -hankkeen päärahoittaja oli Helsingin kulttuurikeskus,

joka rahoittaa myös Kansallisteatterin yleisötyötä Maunulassa. Vera-Zavalan mukaan ruotsalaisissa esikaupungeissa ollaan niin tottuneita siihen, että sinne tullaan, siellä toteutetaan jokin projekti ja lähdetään, että nykyään on uskottavuuden kannalta tärkeää, että projektia tekevillä on selkeä linkki alueelle. Lähiöasukkaat ovat kyllästyneitä siihen, että heihin kohdistetaan ulkopuolisten projekteja. Myös Kontulassa alueen toimijat toivoivat alueelle pitkäjänteisempää toimintaa. Reittejä Kontulaan -hankkeeseen osallistuneet taas toivoivat lisää teatteriprojekteja. Lähteminen alueelta olikin osin aika haastavaa hankkeen työntekijöille. Hankkeen taiteellinen suunnittelija teki parhaansa osallistujien eteenpäin ohjaamisessa. Mutta hankkeen seuranneena heräsi kysymys siitä, milloin taiteellinen suunnittelija voi sanoa lähes ystäväksi muodostuneelle osallistujalle, ettei hän enää työskentele alueella. Auttaisiko irtautumisessa se, etteivät työskentely ja avainhenkilöiden työsuhteet olisi niin tiukasti sidottuja tiettyyn aikaan, vaan Kontulan kantaista yleisötyötä voisi tehdä myös vakiutuisena työntekijänä?

”Jos se on tällaista niin mua ei kyllä sitten kiinnosta”

Kun puhutaan Kontulasta, siihen liittyy aina myös keskustelua imagosta ja tekijöistä, jotka ylläpitävät imagoa. Yhden yli kymmenen vuotta Kontulassa omistusasunnossa asuneen haastateltavan mielestä Kontulan Aika! -esitys nimenomaan vahvasti mediassa esiintyvää leimaavaa stereotypiaa Kontulasta ja kontulalaisista. Hän olisi mieluummin nähnyt, että Kontulaa olisi nostettu esiin myönteisemmässä valossa, esittelemällä sitä arkea, jota valtaosa kontulalaisista hänen mukaansa elää. Otsikoksi nostettu lainaus kuvaa hänen suhtautumistaan Kansallisteatterin yleisötyöhön Kontulassa. YLE on toisaalta nostanut esiin Reittejä Kontulaan -hankkeen juuri maineenhallinnan näkökulmasta otsikoilla ”Kontulalaiset Kansallisteatterin lavalle” ja ”Kontulaan liittyviä ennakkoluuloja karsitaan Kansallisteatterin lavalla”. Tämä kertoo kenties ihmisten tulkintakehysten moninaisuudesta ja siitä, miten eri tavoin taideprojektia voi tulkita. Tämä ei ole ensimmäinen Kansallisteatterin esitys, joka herätti mielipiteitä laidasta laitaan. Toisaalta tulkinnat liittyvät ihmisten tarpeeseen saada tarinansa kuuluviin (Boverket 2010). Irakin naiset ry:stä korostettiin teatteriprojektin merkitystä erityisesti koululaisten näkökulmasta. Moni unelmoi näyttelijän urasta, ja tämän kaltainen projekti on yksi tapa päästä näyttelämään oikealle esiintymislavalle. Se, että osallistujat pääsivät esiintymään Kansallisteatteriin, oli esimerkiksi Muuttajat-hankkeeseen osallistuneille

tärkeä syy lähteä mukaan projektiin. Tilaisuus oli harvinainen mahdollisuus. Vaikka toimijoiden näkökulmasta Kansallisteatterin tuleminen Kontulaan nähtiin merkityksellisenä, asukkaiden näkökulmassa korostuu myös toiminnallisuus, se mitä teatteri käytännössä tarjoaa. Reittejä Kontulaan -hankkeessa asukkaiden ja osallistumisen näkökulmasta esiin nousivat nimenomaan tunnetun teatterin ilmaiset esitykset alueella ja toisaalta mahdollisuus päästä ”suuren teatterin” näyttämölle.

Alueelliset vaikutukset

Urban II -projektista todettiin, että hanke ei rakentanut kulttuurin kentän toimijoiden verkostoja (Merimaa 2007, 52). Reittejä Kontulaan -hankkeen tiimoilta oltiin yhteydessä myös alueen muihin kulttuuritoimijoihin, mutta yhteistyötä hankaloitti esimerkiksi se, että Reittejä Kontulaan -hanke tarjosi kaupungin rahoituksen takia osallistujille ilmaista ohjelmaa, kun taas kentän toimijat toimivat toisilla periaatteilla. Muissa projekteissa on jo todettu Kontulan julkisten toimijoiden kuten kirjaston ja Sympviksen olevan hyviä yhteistyökumppaneita ja näin voi todeta myös Reittejä Kontulaan -hankkeen näkökulmasta. Erityisesti kirjasto oli läheinen yhteistyökumppani. Reittejä Kontulaan -hankkeen valokuvia on muistona kirjaston seinillä vielä huhtikuussa 2016. Hankkeen yhteydet alueen järjestöihin ja muihin toimijoihin olivat myös hyvin laajat. Lähes 40 toimijaa tunsivat hankkeen ja mahdollisuuden osallistua siihen. Se kuvastaa hankkeen taiteellisen suunnittelijan tarmoa ja rohkeutta.

”Maksetaanko sulle tästä?”

Näin oli eräs Reittejä Kontulaan -projektin osallistuja kysynyt Eveliina Heinonselta, projektin taiteelliselta suunnittelijalta. Kysymys kertoo, millaisen suhteen suunnittelija oli onnistunut luomaan osallistujiin. On selvää, että tämän hankkeen taiteellisen suunnittelijan persoonalla on ollut merkittävä vaikutus sen onnistumiseen. Osallistajat kuvasivat häntä sanoilla ”ihana ihminen”, ”taitava” ja ”innostava”. Hankkeen seurannan aikana kävi myös ilmi, että taiteellisella suunnittelijalla oli johtamistaitoa, kykyä tehdä tarvittaessa vaikeita päätöksiä ja ylläpitää järjestystä. Taiteellinen suunnittelija myös suunnitteli ja veti palautetilaisuuksia, hän kuunteli ja keskusteli osallistujien kanssa palautteesta. Työmäärä ei ole suhteessa maksettuun työaikaan. Taiteellinen suunnittelija oli palkattuna pitkiä aikoja vain puolipäiväisesti, ja epävarmuus rahoituksen jatkumisesta haittasi tulevien projektien suunnittelua. Taiteellinen suunnittelija

oli myös välillä ilman työhuonetta Kansallisteatterissa, jolloin esiin nousi kysymys siitä, missä työtä oli tarkoitus tehdä. Kiire ja projektien nopea alkaminen on todettu ongelmaksi myös muissa yhteisötaideprojekteissa (Salovaara 2014, 57). Reittejä Kontulaan -väki on kuitenkin ripeästi päässyt jatkamaan Kansallisteatterin yleisötyötä Maunulaan. Koska Maunula on toisenlainen alue, heidän lähtökohtanaan oli, että sinne pitäisi lähteä uusilla ideoilla. Kiinnostava kysymys on, tapahtuuko Kontulan ja Maunulan välillä jotain hankkeiden tuloksena? Maunulaa on joka tapauksessa lähestytty osin samalla tavalla kuin Kontulaan: tutustumalla ensin alueeseen, sen toimijoihin ja asukkaisiin.

Mitä Kontulaan kuuluu vuonna 2016?

Reittejä Kontulaan -hankkeeseen aktiivisesti osallistunut Jarmo Luoto kiteyttää kuvaavasti Kontulan luonteen Helsingin Sanomissa 8.1.2014. Hän toteaa: ”Ongelmat ja mahdollisuudet ovat isoja” (Mäkinen & Niiranen 2014). Näyttää siltä, että Reittejä Kontulaan -hankkeessa alueen ongelmia ei ole lakaistu maton alle, vaan sen sijaan hanke on onnistunut nostamaan Kontulaa julkisuuteen uudenaikaisessa valossa. Se on kyennyt tuomaan esiin erilaisia ääniä ja luonut yhteisöjä. Hankkeen merkitys yksittäisille osallis-
tujille on myös ollut mittaamattoman arvokas. Reittejä Kontulaan -hankkeesta huolimatta Kontula on edelleen paikka, jossa ”ongelmat ja mahdollisuudet ovat isoja”. Siis hyviä lähtökohtia tuleville yhteisötaideprojekteille.

Lähteitä

- Abraham, L.L.** (2014). Kulturverksamheter – för eller mot förorten? En undersökning om kulturverksamheters effekt i den urbana miljön. Examensarbete inom samhällsbyggnad, grundnivå Stockholm 2014. Kungliga Tekniska Högskolan.
- Ameel, L. & S. Tani** (2007). Säröjä kaupunkitilassa: parkour. Alue & Ympäristö, 36:1, sivut 3–13.
- Autio, M.** (2014). Kontulan pubeista lähetetään haisevat terveiset Pajuselle: ”Älä tule kieltämään meidän baareja”. Helsingin Sanomat 1.10.2014.
- Boverket** (2010). Regeringsuppdrag IJ2009/1746/TU Socialt hållbar stadsutveckling – en kunskapsöversikt. Boverket: Karlskrona.
- Broman, E.-L.** (2008). Eurooppalaista kaupunkipolitiikkaa soveltamassa – kokemuksia EU:n Urban II -yhteisöaloiteohjelmasta Helsingissä. Teoksessa Nupponen, T.: E.-L. Broman; E. Korhonen; M. Laine (toim). Myönteisiä muutoksia ja kasvavia haasteita. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2008:6, sivut 95–126.
- Burke, P.** (2004). What is Cultural History? Cambridge: Polity.
- Cultural and creative spillovers in Europe:** Report on a preliminary evidence review (2015). Tom Fleming Creative Consultancy. Haettu 1.3.2016. <https://ccspillovers.wikispaces.com/Results+and+report>.
- Dagens Nyheter** (2014). Regeringen satsar på förortskultur. Julkaistu 23.10.2014. <http://www.dn.se/kultur-noje/regeringen-satsar-pa-forortskultur>.

- Dahlman, H.; M. Vaattovaara; K. Vilkama** (2013). Hyvää kasvuympäristöä etsimässä. Asuinalueen ja koulun merkitys lapsiperheiden muuttopäätöksille pääkaupunkiseudulla. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 2013:4 vol 51. Haettu 22.11.2015. <http://www.yss.fi/yhdyskuntasuunnittelu-lehti/lehden-numerot/2013-4-vol-51/>.
- Ekman, J.** (2012). Historien om Tensta konsthall. Tensta konsthall. Haettu 21.12.2015. <http://www.tenstakonsthall.se/uploads/97-Tensta%20konsthalls%20historia.pdf>.
- Evans, G.** (2005). Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture's Contribution to Regeneration. *Urban Studies*, vol. 42, nos5/6, may 2005, sivut 959–983.
- Fahlen, E.** (2015). Tensta konsthall. Presentation at IFHPs workshop "Nordic liveable cities, for whom" in Copenhagen 18.9.2015.
- Florida R.** (2006) Den kreativa klassens framväxt. Göteborg: Daidalos AB.
- Gran, Sindra** (2014). Miljonprogrammen smyckas. *Svenska Dagbladet* 23.10.2014.
- Gustafsson, E.** (2013). Kulturvandring i Hammarkullen öppnar nya dörrar. Utveckling Nordost. Haettu 12.8.2015. <http://www.utvecklingnordost.se/block-arkiv/kultur/kulturvandring-i-hammarkullen-ppnar-nya-dorrrar.html>.
- Hallas, U.** (2012). Aktiivinen kansalainen, aktivistinen taitelija. Teatteri-ilmaisun ohjaajia etsimässä aktiivista kansalaisuutta. Teoksessa Kallio, P & A-M. Vilkuna (toim). Kansalaisnavigointi. Soveltava teatteri matkalla metropoliin. sivut 113–121. Metropolia Ammattikorkeakoulu, kulttuuri ja luova ala.
- Harvey, D.** (2002). The art of rent: Globalization, monopoly and the commodification of culture. Teoksessa L. Panitch & C. Leys (toim.). *Social Register 2002: A World of Contradictions*, sivut 93–110. Chicago: Haymarket Books..
- Heick, P.** (2015). Politisk poesi prisad i Poetry Slam www.svt.se. 18.5.2015.
- Helsingin kaupunki** (2015). Meri-Rastilan kaupunki uudistus kiinnosti. Haettu 8.4.2016. http://www.hel.fi/www/utiset/fi/kaupunginkanslia/meri-rastilan_+kaupunki uudistus_+kiinnosti.
- Helsinki Alueittain 2014** (2015). Helsingin kaupungin tietokeskus. Haettu 1.6.2015. http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/15_02_23_Hki_alueittain2014_verkko.pdf
- Hyypä, M.T.** (2007). Elivoimaa kulttuurista. Teoksessa Bardy, M.; R. Haapalainen; M. Isotalo; P. Korhonen (toim). Taide keskellä elämää, sivut 155–159. Helsinki: Like.
- Ilmonen, K.** (2009). The Role of Culture in Regional Development Work – Changes And Tensions. University Of Jyväskylä Kokkola University Consortium Chydenius.
- Ilmonen M.** (2014). Asuinalueiden brändäys – Voiko alueen mainetta suunnitella? Teoksessa Norvasuo, M. (toim.). Elävän esikaupungin eväitä, sivut 51–40. Aalto yliopiston Aalto-yliopiston julkaisusarja TIEDE + TEKNOLOGIA 4/2014.
- Isohanni, T.** (2010). Arabianrannan taide. Taiteellinen yhteistyö vuosina 2000–2010. Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskuksen julkaisuja 2/2010.
- Joenniemi, M.** (2015). Särmiä vai koristelua – Tuula Isohanni kättilöi taidetta rakennushankkeisiin. *Yle* 30.04.2015.
- Kihlström, S.** (2015). Stenkastning mot polis vid upplopp i Tensta. *Dagens Nyheter* 22.5.2015.
- Kloosterman, R.C & J.J. Trip** (2011). Planning for Quality? Assessing the Role of Quality of Place in Current Dutch Planning Practice. *Journal of Urban Design*, Vol. 16. No. 4, sivut 455–470.
- Kokkonen, J.** (2002). Kontula. Elämää lähiössä. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.
- Korhonen, E.** (2008). Helsingin lähiöissä viihdytään – ongelmiakin on. Teoksessa Nupponen, T.; E-L. Broman; E. Korhonen; M. Laine (toim). Myönteisiä muutoksia ja kasvavia haasteita. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2008:6, sivut 49–74.

- Kroons, M.** (2006). Helsingin Arabianrannassa taide on asukkaiden arkipäivää. Turun Sanomat 7.1.2006.
- Kuittinen, O; T. Laitio; I. Lovio; M. Ritola** (2011). Vetoa ja voimaa Mellunkylään. Raportti. Ajatushautomo Demos Helsinki. 21.9.2011.
- Kulttuuripolitiikan strategia 2020** (2009). Opetusministeriön julkaisuja 2009:12. Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- Kultur av vem** (2015). Kultur av vem? En undersökning av mångfald i den svenska kultursektorn Rapport 2015:2, Myndigheten för Kulturanalys.
- Kuokkanen, K.** (2014a). Kaupunginjohtaja Pajunen kieltäisi Itä-Helsingin häiriöbäärit. Helsingin Sanomat 1.10.2014.
- Kuokkanen, K.** (2014b). Itä-Helsingin ääni kaiuttaa heikkojen asiaa. Helsingin Sanomat 30.9.2014.
- Langhorst, J.** (2013). Förortshat. Ordfront.
- Lankinen, J.; K. Pursiainen; T. Rajaniemi; T. Nuutilainen** (2015). Kontula. Kurssityö Aalto yliopiston maankäyttötieteiden laitoksella 8.4.2015.
- Landry, C. & F. Bianchini** (1998). The creative city. London: Demos.
- Landry, C.** (2000). The Creative City. A toolkit for urban innovators. London: Earthscan.
- Lehtovaara, S.** (2012). Oma tila kaupungissa. Draama ympäristösuhteen vahvistajana. Teoksessa Kallio, P & A-M. Vilkuna (toim). Kansalaisnavigointi. Soveltava teatteri matkalla metropoliin, sivut 69–77. Metropolia Ammattikorkeakoulu, kulttuuri ja luova ala.
- Lilius, J.** (2016, tulossa). Arki, yhteisöllisyys ja paikalliset kohtaamiset. Elinat-projektin loppuaportti. Aalto yliopiston julkaisuja.
- Lysgård, H.K.** (2012). Creativity, Culture and Urban Strategies: A Fallacy in Cultural Urban Strategies. European Planning Studies vol 20, no 8 August, sivut 1281–1300.
- Merimaa, M.** (2007). Kohtauspaikkoina netti ja rokki-kulttuuri kaupunki-uudistuksessa. Arvio Urban kulttuuri -hankkeesta Helsingin Kontulassa vuosina 2002–2006. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2007, 5.
- Mäkinen, T. & J. Niiranen** (2014). Kontula muistaa Batmanin. Helsingin Sanomat 8.1.2014.
- Niironen, S.** (2014). ”Tarinoiden takapiha ja maineensa leimaama – Suomen tunnetuin lähiö täyttää 50 vuotta. Yle 18.3.2014.
- Perä, R-M.** (2012). Kohti esityksellistä tutkielmaa ja Vantaalaistarinoita. Teoksessa Kallio, P & A-M. Vilkuna (toim). Kansalaisnavigointi. Soveltava teatteri matkalla metropoliin, sivut 105–109. Metropolia Ammattikorkeakoulu, kulttuuri ja luova ala.
- Pulkkinen, Miisa & Hanna Hannus** (2015). Prosenttiperiaatteen käsikirja. Arkkitehtuurin tiedotuskeskus, teollisuustaiteen Liitto Ornamo, Suomen taitelijaseura, Ympäristötaiteen säätiö.
- Rannila, P. & T. Loivaranta** (2015). Planning as dramaturgy: Agonistic Approches to Spatial Enactment. International Journal of Urban and Regional Research, Volume 39, Issue 4, sivut 788–806. Approaches to Spatial Enactment
- Rannila, S. & P. Rannila** (2012). Joo mun takapihalle! Soveltava teatteri asuinalueen kehittämisessä. Silta elävän lähiöön -projektin julkaisu.
- Rosendahl, S.** (2014). ”Täällä asun ja tällä pysyn!” – lähiömielikuvia. Teoksessa Häyrynen, M.; A. Wallin; S. Siro, S. Forsell (toim.). Lähikuva lähiöstä! – itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma. Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen Lähiön henki -tutkimushanke 2014.
- Rundkvist, P.** (2015). Kan kulturen hejda segregationen? Käsikirjoitus ja esitys pidetystä luennosta Tukholmassa 2.10.2015.

- Ruokolainen, O.** (2008). Kulttuuri ja aluekehittäminen Luova Tampere -ohjelma uusien mahdollisuuksien avaajana. Sente-julkaisuja 28 / 2008. Tampereen yliopisto, Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö.
- Räisänen, P.** (2013). Taide keskittyy keskustaan. Helsingin kulttuuri- ja kirjastolautakunnan avustusten alueellinen jakautuminen vuonna 2013. Helsinki 2014: Helsingin kulttuurikeskuksen julkaisu.
- Saukkonen, P. & M. Ruusuvirta** (2009). Toiveet, tavoitteet ja todellisuus. Tutkimus kulttuuripolitiikasta 23 kaupungissa. Cupore julkaisuja 15/2009.
- Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus** (2014). Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:15.
- Torkko, N.; K. Malte-Colliard; A. Haapalainen; N. Himberg; T. Päivänen** (2011). YLÖS – utveckling av publikarbete vid finska professionella teatrar. Teoksessa Dahl-Tallgren N. (toim.). Publiken i huvudrollen. En introduktion till publikarbete, sivut 116–122. Korsholm: KulturÖsterbotten & Förlags Ab Scriptum.
- Unsecon www-sivut** (2015). Cultural diversity. Haettu 5.12.2015. <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/cultural-diversity/>
- Verkasalo, A.** (2012). Amatöörien elinympäristötaide lähiöissä. Alue & Ympäristö, 41: 1, sivut 14–26.
- Westerling, M. & S. Karvinen-Niinikoski** (2010). Theatre enriching social work with immigrants—the case of a Finnish multicultural theatre group. *European Journal of Social Work*, Vol. 13, No. 2, June 2010, sivut 261–270.

Verkkosivut

- Angeredskamelcenter 2015: <http://www.angeredskamelcenter.se/news>
- Global Picnick 2015: <http://www.globalpicnic.se/vad-vi-goumlr.html>
- Tikitut 2015: <http://tikitut.se/home/>

Esitteet

- Botkyrka Community Teater & Dans Aktiviteter 2008 – 2011: “Utan er ingen dans. Och ingen teater.”

Valokuva: Neena Villberg

Valokuva: Antti Wuokko

Minä ja muut

Katsaus näytelmäkirjailijan työhön
Reittejä Kontulaan -hankkeessa

Juho Gröndahl

Aluksi

Työskentelin Kansallisteatterin Reittejä Kontulaan -hankkeessa keväällä 2013 pidetyistä alustavista tapaamisista sen päättymiseen, vuoden 2015 loppuyskyyhin asti. Toimin hankkeessa dramaturgina ja näytelmäkirjailijana, taiteellisen suunnittelijan, teatteri-ilmaisun ohjaaja Eveliina Heinosen työparina. Meillä oli hankkeessa eri työroolit ja etenkin esitysprosesseissa hyvin selkeä työnjako: minä kirjoitin, Heinonen ohjasi. Keskustelimme kuitenkin jatkuvasti dramaturgisista ratkaisuista niin kirjoitus- kuin harjoitusprosessien aikana ja toimimme muutenkin toistemme peilipintoina ja kommentoijina produktioiden eri vaiheissa. Myös hankkeen kokonaissuunnittelusta, suurista taiteellisista linjoista ja suunnista vastasimme yhdessä, dialogissa teatterikuraattori Pirjo Virtasen kanssa.

Pyrin tässä kirjoituksessa avaamaan hankkeen kulkua omasta näkökulmastani. Keskityn erityisesti hankkeen kahteen viimeiseen vuoteen, joiden aikana dokumentaarisuus nousi yhä keskeisemmäksi kiinnostuksenkohteeksi ja haastatteluista tuli olennainen työtapana hankkeeseen liittyvien esitysten tekemisessä. Esitysten *Matkakohteena Kontula – teatterillinen opaskierros ostarilla*, *Elinpiirejä – esitys Kontulan nuorista* ja *Muuttajat – näytelmä ihmisen paikasta ja rajoista* kirjoitusprosessien kuvaamisen kautta pyrin hahmottelemaan omaa varsin haparoivaa matkaani uuden työtavan, omien kiinnostuksenkohteideni, taiteilijuuden,

osallistamisen, etiikan, kiireen ja sekä ulkoa- että sisältäpäin tulevien tavoitteiden ja paineiden ristivedossa.

Minulle teatterin tekemisen ytimessä on Bertolt Brechtin ajatus siitä, että esitys ei ole suljettu, näyttämölle rajautuva kokonaisuus, vaan teko, joka voi johtaa johonkin todellisuudessa: impulssi, joka saa jotain aikaan katsojassa ja toimii vuorovaikutuksessa hänen kanssaan. Siksi näyttämö-todellisuuden tai -tapahtuman ei tulisi olla itseensä sulkeutuva, vaan sen tulisikin jättää katsojalle eräällä tavalla täydellistymätön, tyytymätön olo – halu jatkaa esityksen herättämiä ajatusprosesseja pidemmälle. Brechtille tämä tarkoitti sitä, että kun näyttämöllä esitetään yhteiskunnallisia epäkohtia, mutta ei tarjota niille ratkaisua tai onnellista loppua, vaan näytetään niiden todellinen epäoikeudenmukaisuus, katsoja aktivoituu toimimaan näiden epäkohtien korjaamiseksi todellisuudessa. Itselleni se voi tarkoittaa tätä, mutta myös paljon muuta: ajattelen, että usein teatterin potentiaali piilee myös sen mahdollisuudessa toimia utooppisena tilana, jossa unelmoida paremmasta maailmasta ja luoda tarve raivata sille tilaa muuallakin. Minulle olennaisinta Brechtissä onkin hänen perusajatuk-sensa teatterin roolista yhteiskunnassa ja teatterin mahdollisuudesta kohdata teatteritapahtumaan osallistuvia ihmisiä – ajatus teatterista yhteisöllisenä kohtaamisena, kokoontumispaikkana, kollektiivisen oppimisen ja tutkimisen tilana.¹

Tahdon omien teatteritöitteni toimivan osana yhteiskuntaa – en tahdo niiden olevan mikään julistava voima, enkä luule liikoja niiden vaikuttavuudesta, mutta tekemistäni kyllä osin ohjaa se tavoite, että teatterilla olisi vaikutuksia katsojiinsa tai osallistujiinsa. En toki voi enkä haluakaan niitä aukottomasti etukäteen ennakoida, mutta se, että teatteri jättää jonkin jäljen, toimii tekona todellisuudessa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa eikä jää pelkäksi kertakäyttöiseksi kulutustavaraksi, on minulle tärkeää. Samoin pohdin jatkuvasti sitä, puhummeko me teatterintekijät monesti vain yhdelle, melko samanmieliselle yleisölle – ihmisille, joilla on tapana käydä teatterissa. Uskon teatterin potentiaaliin tuoda yleisölle uusia ajatuksia, luoda uudenlaista todellisuutta ja kenties omalta osaltaan muuttaa maailmaa, mutta jotta se voisi tehdä niin, on minusta ensiarvoisen tärkeää tehdä työtä sen eteen, että se tavoittaisi yhä useampia, yhä monenlaisempia ihmisiä. Tämä taas vaatii sitä, että paitsi tehdään esityksiä, myös jalkaudutaan ihmisten pariin.

Olen kiintynyt myös brasilialaislähtöisen teatteriohjaajan ja yhteisöteatterillisten metodien edelläkävijän Augusto Boalin toteamukseen:

¹ Ks. Brecht 1991, 93, 97–98, 113.

”Arvostan suuresti taiteilijoita, jotka omistavat elämänsä taiteelleen [...] – mutta arvostan vielä enemmän niitä, jotka omistavat taiteensa elämälle.”² Ajatus on minulle tärkeä, mutta samalla problemaattinen. Mitä oman taiteen omistaminen elämälle voisi tarkoittaa? Siihenhän on varmasti miljoonia eri tapoja, ja sitä on mahdoton määrittää tiukasti. Kyse ei ehkä olekaan siitä, että pitäisi tehdä tietynlaista taidetta tai tietyllä lailla, vaan siitä, että Boalin ajatus pakottaa pohtimaan oman taiteen ja maailman välistä roolia – itsen ja muiden välistä roolia. Kuka minä olen taiteilijana ja mitä haluan tehdä ja miksi? Miten nämä henkilökohtaiset tavoitteet ja suunnat suhteutuvat siihen, mitä kohtaan maailmassa?

Fiktiosta kohti dokumentaarisuutta: Kontulan aika! ja Matkakohteena Kontula

Reittejä Kontulaan -hankkeen ensimmäisen toimintakauden (elokuusta 2013 tammikuuhun 2014) huipensi *Kontulan aika!* -näytelmä. Se oli humoristinen, fantasian ja scifin lajityyppenä hyödyntävä, Kontulan menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta luotaava fiktiivinen teos, jonka kirjoitin syksyllä pitämiemme eri taiteenalojen työpajojen materiaalin sekä Kontulaan kytkeytyvien historiallisten tapahtumien innoittamana.

Kontulan ajassa! esiintyi parisenkymmentä paikallista asukasta, ja se sai hyvän vastaanoton alueella. Siitä jäi hyvät muistot. Tästä huolimatta saadessani keväällä 2014 tiedon siitä, että hanketta saattaisi olla mahdollista jatkaa, olin välittömästi varma yhdestä asiasta: halusin mennä kohti jotain muuta, kohti jotain aidompaa, kohti dokumentaarisempaa ja suoremppaa asukkaiden omien ajatusten ja tarinoiden kertomista. Minusta oli alkanut tuntua, että Kontulaa ei ollut mielekästä yrittää käsitellä yleisellä tasolla kaupunginosana, vaan nimenomaan tutkia kontulalaisia, niitä asukkaita, joista alue konkreettisesti muotoutuu. Onneksi taiteellisella suunnittelijalla ja teatterikuraattorilla oli omista lähtökohdistaan herännyt samankaltaisia ajatuksia.

Elokuussa 2014 Kontulan ostoskeskuksella ensiesityksensä saanut *Matkakohteena Kontula – teatterillinen opaskierros ostarilla* oli hankkeen ensimmäinen lähtökohdiltaan dokumentaarisempi teos. Siinä kokeilin ensi kertaa haastattelemista materiaalin keräämisen metodina; tein lyhyet haastattelut kaikista esityksen tekemiseen osallistuneista asukkaista ja

² ”I have sincere respect for those artists who dedicate their lives exclusively to their art – it is their right or their condition – but I prefer those who dedicate their art to life.” (Boal 2006, 107; engl. käännöksestä suom. JG.)

Valokuva: Juho Gröndahl

käytin niitä käsikirjoituksessa. Haastattelemisen ohella kävin läpi ostoskeskuksen historiaa, sitä sivuavia nettikeskusteluja, kaavoitusehdotuksia ynnä muuta siihen kytkeytyvää materiaalia. Lisäksi olimme pystyttäneet ostoskeskukselle kesän ajaksi kynin ja paperilapuin varustettuja postilaatikoita. Laatikoissa ohjeistettiin ohikulkijoita kirjoittamaan lappuun, mitä ajattelee juuri nyt juuri kyseisessä paikassa, ja pudottamaan lappu laatikkoon.

Materiaalin keräämisen tapoja oli siis varsin monia, ja täten myös eri suuntiin tempoilevaa materiaalia kertyi varsin paljon. Vaikka esiintyjien henkilökohtaiset tarinat löysivät esityksessä paikkansa, ja esityksestä itsessään tuli varsin onnistunut, minusta tuntui, että haastattelujen hyödyntäminen jäi puolitiehen – niistä syntyneet kohtaukset eivät olleet huonoja, mutta mielessäni välkkyi jatkuvasti se, mitä kaikkea ne olisivat voineet olla ja millaisia tarinoita ja kohtauksia olisin voinut löytää, jos prosessi olisi ollut pidempi.

Jälkikäteen olen ajatellut, että ehkä haastatteluja ei olisi niin pikaiseen rupeamaan alun alkaenkaan kannattanut ottaa työtavaksi – harjoitusaika oli kolme viikkoa, ja myös käsikirjoitus syntyi suurelta osin tuossa samassa ajassa osana näyttämöllistä prosessia, vuorovaikutuksessa sen kanssa. Tiesin kyllä ennakkoon esityksen aikataulun ja kokoluokan. Olin kuitenkin nälkäinen, kokeilunhaluinen, ja halukas kuulemaan ihmisten

henkilökohtaisia kokemuksia heti eikä kohta – ehkä siksi koetin kurottaa pidemmälle kuin olimme tässä melko pienimuotoiseksi ajatellussa esityksessä alun perin suunnitelleet.

Tuossa ajassa haastatteluissa ei ollut ehkä mahdollistakaan päästä kovin syvälle – edes luottamuksen rakentamisessa, vaikka osan esiintyjistä tunsinkin etukäteen hankkeen ensimmäiseltä vuodelta. Toisaalta haastattelujen kautta mukaan tuli liikaakin mahdollisuuksia: kun esiintyjien henkilökohtaisista maailmoista alkoi tihkua palasia, kunkin heistä tarina ja elämä kokonaisuudessaan alkoi kiinnostaa yhä enemmän, mutta jotta esityksen fokus ja aihe olisi pysynyt edes jotakuinkin koossa, tuntui välttämättömältä keskittyä heidän Kontulaan kytkeytyviin muistoihinsa. Näin jälkikäteen tunnistan, että läsnä oli myös paine käyttää jokaiselta esiintyjältä ainakin jotakin haastatteluissa esiin tullutta materiaalia, kun haastattelemiseen nyt kerran oli lähtenyt. Koin velvollisuutta miellyttää osallistujia käyttämällä heidän tarinoitaan, he kun olivat niin rohkeita, että uskalsivat lähteä näin erikoiseen prosessiin, kehtasivat esiintyä julkisella paikalla, ja niin edelleen. En osaa tarkkaan osoittaa käsikirjoituksesta osia, jotka olisin valinnut tällä perusteella, mutta tehdessä ajatus oli joka tapauksessa läsnä.

Elinpiirejä – työtavan ja oman taiteilijanroolin etsinnän äärellä

Elinpiirejä – esitys Kontulan nuorista -esityksen prosessi käynnistyi lähes välittömästi *Matkakohteena Kontulan* ensi-illan jälkeen syyskuussa 2014. Myös sen kohdalla olimme jo etukäteen päättäneet käyttää haastatteluja työtapana, tehdä ennemmin dokumentaarisuuden kuin fiktion keinoja hyödyntävän esityksen kontulalaisista nuorista.

Nuorten haastattelut toteutettiin pääosin harjoitusten yhteydessä niin, että otin aina yhden nuoren kerrallaan toiseen huoneeseen haastateltavaksi sillä välin, kun muut jatkoivat harjoituksia salissa. Osan haastatteluista tein yksin, osan ohjaaja Heinosen kanssa. Teoriassa ihannetilanne olisi jälleen ollut tehdä haastattelut pitemmän ajan kuluessa, syvemmin, ja kenties jossain aivan muussa hetkessä kuin harjoitusten aikana. Ryhmän 13–18-vuotiaat nuoret olivat kuitenkin jo sitoutuneet käymään harjoituksissamme kahdesti–kolmesti viikossa koulun ja muiden harrastusten ohella. Pidempien ja syvempien haastattelujen sopiminen ja toteuttaminen jokaisen kanssa harjoitusten ulkopuolisina aikoina olisi ollut aikaa vievää, ja me vetäjät pelkäsimme, että mikäli prosessi kävisi osallistujille

liian raskaaksi, poisjääntien riski olisi suurempi. Nytkin jokunen nuori jättyi ryhmästä pois ensimmäisten kuukausien aikana, mikä kasvatti tätä painetta.

Tämän problematiikan parissa painimme toistuvasti hankkeen aikana. Perusristiriidan voisi kiteyttää näin: tarjotako helposti lähestyttävää, sopivasti muttei liikaa haastetta antavaa harrastustoimintaa, joka tuottaa iloa mahdollisimman monilukuiselle osallistujien joukolle, vai luotsatako ennen kaikkea taiteellista prosessia, ja tehdä kaikki, mitä taiteoksen onnistuminen parhaalla mahdollisella tavalla vaatii – vaikka se johtaisi osan osallistujista pois tipahtamiseen toiminnan viedessä liikaa aikaa ja vaivaa? Toisaalta jos prosessi alkaa etäännyä ”ilmaisesta harrastustoiminnasta” yhä kauemmas, kohti jotain vakavampaa, aikaavievempää, vaativampaa ja taiteellisesti kunnianhimoisempaa, milloin saavutetaan se piste, jolloin alkaa olla epäeettistä osallistaa (etenkään aikuisia) asukkaita siihen ilmaiseksi? Mikä on viime kädessä se asia, mitä ”tarjoamme” osallistujalle vastineeksi siitä, että hän luovuttaa aikaansa projektin käyttöön? Ilo, oppi, ihmiskontakti, vai jokin muu? Millaisia taiteen ulkopuolisia velvoitteita tämä meille vetäjille luo?

Olimme yhdessä ohjaajan kanssa valmistelleet *Elinpiirien* nuorten haastatteluja varten muutamia kysymyksiä, jotka annoimme ryhmäläisille mietittäväksi etukäteen. Kysymykset käsittelivät yhteisöihin kuulumista, tulevaisuudenunelmia sekä suhdetta vanhempiin sukupolviin. Ne toimivat haastatteluissa keskustelun pohjana: yleensä lähdin niistä liikkeelle ja tarkensin sitten vastauksissa esille tuleviin asioihin. Pyrin siihen, että haastateltava itse alkaisi kertoa pidemmin ajatuksistaan ilman, että minun tarvitsi koko ajan keskeyttää kysymyksillä. Tämä onnistui vaihtelevasti. Haastateltavasta riippuen haastattelut saattoivat olla joko rentoja jutusteluhetkiä, nuoren puheripulimaista monologia tai jännittyneitä, jopa kuulustelunkaltaista tunnelmaa uhkuvia tilanteita. Erityisesti viimeistä tyyppiä edustavissa tilanteissa tulin monesti ajatelleeksi omaa etiikkaani ja motiiveitani: kenen vuoksi teen tätä? Jos yhtenä tavoitteenani on tuoda näiden ihmisten ääni esille, kertoa heidän elämästään, voinko sitä tehdä, jos he eivät itse halua kertoa? Voinko lypsää vastauksia? Vai onko minulla jopa velvollisuus tehdä niin? Miten pääsen suojamuurin läpi, ja millä oikeudella sen läpi pyrin? Ja jos jollain keinolla onnistun saavuttamaan luottamuksen, ja ihminen alkaa kertoa, toiminko eettisesti kirkkain motiivein? Tahdonko tehdä esityksen, jossa on mahdollisimman paljon ”totta” näiden ihmisten vuoksi, heidän ikätovereidensa vuoksi, itseni vuoksi, Kontulan vuoksi, Kansallisteatterin vuoksi, Kulttuurikeskuksen vuoksi,

Helsingin kaupungin vuoksi, lähiöiden vuoksi, maailman vuoksi, taiteen vuoksi – minkä vuoksi?

Olin etukäteen selittänyt ryhmän nuorille, että tulen hyödyntämään haastattelujen materiaalia esityksen käsikirjoituksessa. Tämä saattoi luoda turhaakin etukäteistä jännitystä osalle ryhmäläisistä, mutta koin, ettei sitä olisi ollut asiallista salata. Toki se tapa, millä haastatteluja käsikirjoituksessa käytin, ja se, että käytin niitä niin sanasta sanaan, tuli silti lopulta monelle nuorelle yllätyksenä – asia ei selityksistä huolimatta kunnolla konkretisoitunut heille, ennen kuin käsikirjoitus oli silmien edessä. Tämä on muuten myös ollut toistuva tilanne hankkeessa: moni teatterin muoto, kuten tässä dokumentaarista lähtökohdista tehty teatteri, voi olla taiteenlajia laajemmin tuntemattomalle ihmiselle siinä määrin vieras ajatus, ettei hän ymmärrä, mistä siinä on kysymys, vaikka sen selittäisi. Se täytyy nähdä konkreettisesti, ennen kuin muodon hahmottaa. Muistan *Elinpiirien* harjoituksista hetken, kun selitin tulevan käsikirjoituksen rakentumisen tapaa, ja yhdelle ryhmäläisistä alkoi valjeta, mistä on kysymys: ”Täähän on vähän niinku se *Iholla*-sarja!” Ja vaikka osa sielustani huusi ”Ei! Ei todellakaan!”, osasin onneksi laskea kymmeneen, ymmärtää yhteyden ja vastata: ”Niin, vähän niinku.”

Hankkeen toisen toimintavuoden aikana toteutimme ohjaaja Heino- sen kanssa myös Koti-aihetta käsitteleviä teatteri- ja muistelutöypajoja aikuisille, muun muassa Kontulan palvelukeskuksessa ja Mikaelinkirkolla kokoontuville eritaustaisille ryhmille. Alun perin tarkoitus oli, että näissä työpaajoissa esiin tullut materiaali olisi enemmänkin peilautunut ja vertautunut nuorten ajatuksiin, tullut osaksi *Elinpiirejä*-esitystä. Lopulta työpaajoissa luodatuista teemoista kuitenkin päätyi käsikirjoitukseen varsin vähän, vaikka lähes viimeiseen asti yritinkin pakottaa niissä esiin tulleita asioita esitykseen mukaan. Näin jälkikäteen tämä tuntuu hölmöltä; nuorten kokemusten peilaaminen iäkkäiden inkerinsuomalaisten tai iranilais- ten naisten ajatuksiin olisi ollut jo aivan toisen esityksen aihe.

Luulen, että osittain tässä oli jälleen kyse omasta kokemattomuudestani dokumentaarisen materiaalin kanssa – vimmassani saada mahdollisimman paljon kiintoisaa materiaalia en ymmärtänyt, etten voi onnistuneesti keskittyä niin moneen teemaan yhtä aikaa. Pelkäsin kuitenkin jatkuvasti, että se, mitä minulla on, ei riitä. Onneksi viimein ymmärsin, että jos tahdon tuoda esiin nuorten ajatuksia elämästä ja tulevaisuudesta, minun täytyy keskittyä nimenomaan ryhmämme nuoriin ja heidän kokemuksiinsa, uskoa täysillä niiden kiinnostavuuteen, ja jättää omat ennakkokuvitelmani sivuun – kuunnella prosessia eikä juuttua omiin kiinnostuksenkohteisiini, jos ei niille siitä löydy tukea.

On myös varmasti niin, että osa niistä aiheista, jotka myöhemmin realisoituivat *Muuttajat*-esityksessä, olivat minun ja ohjaaja Heinosen mielessä jo *Elinpiirien* prosessin aikana, varmaan jo sitäkin ennen. Kontulan heterogeenisyys – se perushavainto, että samalla alueella, samassa talossa asuu niin monenlaisista taustoista tulevia ihmisiä, vierekkäisiä mutta erilaisia (ja silti ehkä ytimeltään samankaltaisia) maailmoja – on ehkä kaikkein merkittävin näistä aiheista. Muuttaminen, liikkuvuus, Kontula erilaisten reittien risteyskohtana, kiinnosti meitä jo silloin.

Muuttajat – miten tuoda rehellisesti esille oma positionsa, mutta jättäytyä silti taustalle?

Vuonna 2015 toteutetun esityksen *Muuttajat – näytelmä ihmisen paikasta ja rajoista* lähtökohtana oli aihe: tahdoimme tehdä esityksen, joka kertoi muuttamisesta, ja pyrimme tavoittamaan ihmisiä, joilla oli henkilökohtaista kokemusta siitä. Lähdimme siis nimenomaan aihetta koskevasta asiantuntemuksesta, emme ihmisryhmästä, vaikka käytännössä pyrimmekin tavoittamaan ihmisiä muun muassa eri maahanmuuttajayhdistysten ja järjestöjen kautta. Toki on myönnettävä, että oma roolinsa aiheen valikointumisessa oli sillä, että hankkeen aiempina vuosina emme olleet kovin laajalti tavoittaneet Kontulan maahanmuuttajataustaisia asukkaita. Olimme alun perin naiivisti ajatelleet, että Kontulan kaltaisella monikulttuurisella alueella toimintaan tulisi automaattisesti mukaan monentaustaisia ihmisiä. Pidimme tätä myös tärkeänä, ensinnäkin siksi, että tahdoimme toimintamme olevan paitsi ilmaista ja avointa myös käytännössä kaikille saavutettavaa, ja toiseksi siksi, että tahdoimme hankkeen esityksissä alueen monikulttuurisuuden tulevan esille ja näyttäytyvän neutraalina, olemassaolevana asiana. Ihannemaailmassa tällaisia seikkoja ei tietenkään tarvitsisi edes ajatella, mutta niin kauan kuin Suomessa elää edes jonkinasteinen valkoisuuden, syntyperäisen suomalaisuuden ja yhtenäisyyden oletus, harha tai ihanne, tämän diversiteetin näkyville tuonti on mielestäni tärkeää; esitykset kun paitsi heijastavat, myös luovat todellisuutta.

Hankkeen ensimmäisenä vuonna olimme kuitenkin vankasti sitä mieltä, ettemme tahdo yrittää tavoittaa maahanmuuttajia mitenkään erikseen – emme halunneet maahanmuuttajuuden tai minkään taustan näyttäytyvän poikkeavana tai erityisenä asiana, emmekä halunneet määrittellä osallistujia sen perusteella. Tuntui myös järjenvastaiselta niputtaa eri maista kotoisin olevia maahanmuuttajia yhdeksi ryhmäksi. Vastahakoisesti jouduimme kuitenkin pikkuhiljaa myöntämään, että jokin este

hankkeemme ja tämän hyvin heterogeenisen ihmisryhmän välillä vallitsi, kun toimintaamme tuntuivat löytävän tiensä lähes yksinomaan Suomessa syntyneet ja kasvaneet kontulalaiset.

Muuttajissa tavoitimme eri maista kotoisin olevia asukkaita huomattavasti laajemmin kuin aikaisemmin. Jokin merkitys tuntui siis olevan sillä, että loimme nimenomaan maahanmuuttajille tarkoitettun ryhmän, jossa oli normi tulla alun perin jostain muualta kuin Suomesta ja puhua äidinkielenään muuta kuin suomea. Ehkä siihen oli helpompi tulla, ehkä se oli helpompi kokea omaksi kuin oletusarvoisesti syntyperäisistä suomalaisista koostuvat ryhmät. Toisaalta se, että yritimme selvästi ja julkilausutusti tavoittaa juuri maahanmuuttajia, mahdollisti sen, että työaika oli aiempaa laajemmin mahdollista keskittää nimenomaan erilaisten tavoittamisen tapojen kehittämiseen ja kontaktien etsintään. *Muuttajat* oli myös ensimmäinen hankkeen prosessi, jonka etukäteistiedotuksessa ja ihmisten etsinnässä korostimme nimenomaan sitä, ettei siihen mukaan tullakseen tarvitse olla kiinnostunut teatterista tai esiintymisestä. Keskellä tällä on voinut olla vaikutusta asiaan.

Muuttajatkin syntyi pääasiassa haastattelumateriaalin pohjalta; totuuden ja fiktion, itsen ja roolihenkilön, draaman ja dokumentaarisuuden jännite kannatteli sitä yhtä lailla kuin *Elinpiirejäkin*. Erojakin oli: *Muuttajissa* itse dokumentaarista lähtömateriaalia, osallistujilta tullutta

Valokuva: Neena Villberg

tietoa heidän elämästään, oli enemmän kuin *Elinpiireissä*, koska kaikki kevään työpajoistakin tähtäsivät sen keräämiseen, siinä missä *Elinpiirejä*-ryhmän kanssa oli ensimmäisen kuukauden ajan keskitytty ilmaisutaidon perusteiden harjoitteluun. *Muuttajien* materiaali ei siis tullut pelkästään yksilöhaastatteluista, vaan kokemuksia ja tarinoita jaettiin myös työpajoissa, muun muassa tarinateatteriin pohjautuvien harjoitteiden kautta.

Toinen merkittävä ero esitysten välillä oli se, että *Elinpiireissä* käytin haastattelumateriaalia paljolti sanasta sanaan, mutta *Muuttajissa* suoraan litteroituna näytelmään päätyneitä lauseita ei ollut juuri lainkaan, vaan kaikki kerrotut kokemukset suodattuivat osiksi erilaisia dialogeja tai monologeja, jotka sisälsivät myös fiktiivisiä aineksia. Kokijat siis sekoituivat keskenään ja yhdistyivät muuhun materiaaliin, ja kaikissa näytelmän henkilöissä oli aineksia useista haastatteluista (tämä ratkaisu johtui myös siitä, että tiesimme jo etukäteen, etteivät kaikki työpajojen osallistujat halua esiintyä). Kukaan ei siis esittänyt ”itseään”, toisin kuin *Elinpiireissä*, vaikka moni toki jossain kohtaa näytelmää puhuikin roolihenkilön suulla myös omista kokemuksistaan.

Muuttajissa (tai oikeastaan vasta sen prosessin ja näytösten jälkeen) koen viimein päässeeni jonkinlaiseen rauhaan minua koko hankkeen ajan pinnan alla vaivanneen dilemman kanssa. Sen voisi kiteyttää näin: miten paljon tässä pitäisi olla minua, ja miten paljon osallistujia? Miten vältän ulkokohtaisuuden, ja miten toisaalta vältän tunkemasta itseäni osallistujien ohi, jättämästä heitä varjoon?

Vaikka kaikissa Reittejä Kontulaan -hankkeessa tekemissäni esityskäsikirjoituksissa tietysti näkyvät minun valintani, olin ennen *Muuttajia* ollut mielestäni eräällä tavalla puolitiessä itseni häivyttämisen ja esille tuomisen välillä. Minulla oli kyllä Kontula-hanketta edeltävän, vuonna 2013 Kansallisteatterin nuorten ilmaisutaitoryhmälle kirjoittamani *Vähän niinku benjihyppy* -näytelmän tiimoilta kokemusta siitä, miten itselleni ajankohtaiset ja polttavat kysymykset (kuten rakkaudenkaipuu) voivat saumattomasti yhdistyä ja löytää ilmaisumuotonsa ja -peilinsä teini-ikäisten todellisuudesta. Tuo näytelmä oli kuitenkin kokonaan fiktiivinen; se ei perustunut haastatteluihin (vaikka nuorten tuottama improvisaatio- ja ajatusmateriaali siihen vaikuttikin), eivätkä nuoret siinä esittäneet itseään tai toimineet henkilöiden esikuvina.

Koenkin, että fiktiivisiin henkilöihin ja kuvitteelliseen todellisuuteen voikin melko ongelmattomasti uittaa aineksia niin itsestä kuin muista ilman, että saumat irvistävät. Avoimesti dokumentaarinen, oman esityksellisyytensä esille tuova esitysmuoto, jossa esiintyjät esiintyvät enemmän

tai vähemmän itsenään, kuten *Elinpiireissä* ja *Matkakohteena Kontulassa*, on sen sijaan tässä suhteessa kimurantimpi. Jos tällaiseen kontekstiin tahtoo yhdistää täysin itsestä lähtevää materiaalia, tulee sellainen olo, että sekin täytyisi otsikoida selvästi näytelmäkirjailijan tai dramaturgin ajatuksina – olla rehellinen ja avoin muodon, työtavan ja ajatusten alkuperän suhteen.

Näyttämötodellisuuteen, jossa kaikki esiintyvät omilla nimillään ja ikään kuin itsenään, näytelmäkirjailijan on vaikea asettaa itseään menemättä näyttämölle oikeasti itse. Silloin jään taustalle, varjoihin – näyn vain valinnoissa. Kyse ei ole siitä, että väen vängällä tahtoisin änkeä katsojien silmien eteen, mutta kun liikutaan dokumentaarisessa tai puolidokumentaarisessa kehyksessä ja minua ei siellä näy, kokonaisuudessa on jotain, mikä tuntuu minulle ulkokohtaiselta, epärehelliseltä. Tai ehkä kyse ei ole edes siitä, että jonkin inkarnaation minusta pitäisi olla osana esitystä; kyse on henkilökohtaisuuden puutteesta yleisemmällä tasolla. Muistan katso-neeni *Elinpiirien* viimeisiä esityksiä ja ajatelleeni, että niin mallikas esitys kuin tämä onkin, niin en lopultakaan ehkä ymmärrä, *mikä* minulle oli siinä tärkeää, tärkeintä – miksi tahdoin tehdä sen, miksi tahdoin kertoa juuri näistä asioista. Totta kai kykenin selittämään itselleni, että *kyllähän tämä aihe koskettaa minuakin, maailmaan vaikuttaminen, me aikuisetkin kamppaillaan ihan samojen kysymysten äärellä, ei mekään koeta voivamme*

Valokuva: Neena Villberg

vaikuttaa mihinkään, tää on laajempi yhteiskunnallinen kysymys... Ja vaikka kaikki tämä oli totta, en silti itsekään pystynyt uskomaan itseäni; ei tuo ollut sellainen asia, joka olisi poltellut minua niin paljon, että se olisi riittänyt syyksi esityksen tekemiseen. Ja vaikka olisikin, esitys käsiteli tuota kysymystä ehkä kymmenesosan kokonaisuudesta; se ei millään muotoa ollut sen pääteema, vaikka sen äärelle aivan loppuksi päädyttiinkin.

Mietin, että ehkä prosessi oli ollut niin koukeroinen, etten ollut ehtinyt muodostaa suhdetta siihen materiaaliin, mikä esitykseen lopulta valikoitui, vaikka olinkin sen ammattimaisesti käsikirjoitukseksi koostanut. Saatoin antaa tämän itselleni anteeksi, mutta silti asia vaivasi minua – ehkä siksi, että ulkoisia perusteluja ja tärkeitä motiiveja esityksen tekemiselle ei tietenkään ollut vaikea löytää: nuorten ajatusten esille tuominen, teknologisoitumisen ja siihen liittyvien sukupolvierojen käsittely, vapauden kaipuu, aikuiseksi kasvamisen paineet, kiusaaminen... työtavalle, nuorten haastattelemiselle ja heidän aitojen tarinoidensa esiin tuomiselle oli artikuloitavissa tuhat ja yksi järkevää, salonkikelpoista, apurahahakemuksiin kelpaavaa syytä.

Taiteen ydin ei kuitenkaan koskaan ole niissä. Siksi taiteilijan täytyy etsiä myös jotain muuta: etsiä se selittämättömästi itseä kiehtova, arvoituksellinen, ratkaisematon, mystinenkin piste ja laajentaa sitä, lähteä tutkimusmatkalle siihen. Mennä kohti itseä, niin egoistiselta kuin se yhteisötaiteellisessa kontekstissa ehkä tuntuukin, sillä kohti itseä mennessään, tai pikemminkin oman intuition ohjaamana toimiessaan tulee todennäköisemmin toimineeksi myös syntymässä olevan teoksen ehdoilla. On irroittauduttava ulkoisista tavoitteista, paineista, toiveista, tietyllä tavalla myös vastuullisuudesta, ja antaa prosessin viedä sinne, minne se vie.

Reittejä Kontulaan -hanke on tuntunut erilaiselta kontekstilta työskennellä kuin mikään aikaisempi yhteys, missä olen teatteria tehnyt. Koen siinä olleeni paljon erilaisten ulkoisten seikkojen ja vaatimusten vietävänä (myös omien hankkeelle ja sen yhteiskunnalliselle vaikutukselle asettamieni tavoitteiden tai unelmien), enkä ole aina uskaltanut antaa tarpeeksi tilaa omalle intuitiolle, taiteelliselle prosessille ja sen ennakoimattomuudelle. Olen kokenut, että teoksillani on ollut jokin valmis paikka täytettäväksi, tarkoitus toteutettavaksi – varmasti paljolti itse luotu ansa. *Muuttajissa* koen viimein uskaltaneeni antaa taiteelle enemmän tilaa, vapauttaa itseni *kirjoittamaan niin kuin ehkä muutenkin kirjoittaisin*.

On tavallaan erikoista, että tämä tapahtui juuri sen esityksen kohdalla, jonka päivänpolttavan aihe materiaalin määrä alkoi kirjoitusprosessin aikana tursua yhä pahemmin yli äyräiden, ja johon kasautui sitä myöten

yhä enemmän paineita. Minulla oli jo tuntitolkulla ihmisten kiinnostavia tarinoita, tusinoittain alleviivauksia Doreen Maseyn teksteissä, kilo-kaupalla lehtiartikkeleita ja muuta taustamateriaalia. Sitten niinkutsuttu pakolaiskriisi alkoi, ja yhtäkkiä missään ei puhuttu mistään muusta kuin maahanmuutosta. Olin mökillä kirjoittamassa, pelkäsin avata Hesaria, pelkäsin avata Facebookia. Maailma ja sen monisyisyys ahdisti, oman tietoni ja ymmärrykseni puute ahdisti. Oma paikkani maailmassa, oman positioni ja näkökulmani rajoittuneisuus ahdisti – toisaalta tuo ahdistuskin ahdisti, koska sekin oli niin *first world problem*, se vain alleviivasi sitä, miten etuoikeutettu olin. *Kuka minä muka tästä aiheesta olen kirjoittamaan?* Tahdoin vain istua saunassa ja velloa mökin todellisuudettomassa todellisuuudessa. Tahdoin vetäytyä piiloon uutisilta, toisilta ihmisiltä, kaikelta. *Kunpa missään ei olis enää mitään.*

Tämän ahdistuksen keskeltä löysin lopulta tavan kirjoittaa *Muuttajat* loppuun. Asetin itseni näyttämölle roolihenkilönä, kärjistettynä versiona, mutta kuitenkin; kirjoitin prosessissa mukana olleelle ammattinäyttelijälle Jesse Vinnarille rooliksi oman alter egoni. Alusta asti minulle oli ollut melko selvää, että oma kulmani muuttamiseen on se, että olen siinä määrin etuoikeutettu, että minulle on ollut mahdollista ja turvallista asua samoilla seuduilla koko ikäni. Aloin kuitenkin nyt yhä tietoisemmin tarttua eri osallistujien muuttamistarinoiden eroavaisuuksiin ja toisaalta omaan historiaani ja sukuni historiaan tästä näkökulmasta. Tartuin yksinäisyyden ja odottamisen teemoihin, joista moni osallistuja oli puhunut, ja vertasin heidän tarinoitaan omiin kokemuksiini aiheesta. Rinnastin oman henkilökohtaisen ihmisiltä vetäytymisen haluni ja Suomessa ilmenevän tahdon eristäytyä, pestä kätensä maailman tapahtumista. Aloin käsitellä sitä, miten me kaikki työryhmän jäsenet tunnuimme olevan jollain tasolla pihalla siitä, mitä maailmassa tapahtuu – koimme samankaltaista voimattomuutta ja tuskaa sen monimutkaisuuden edessä – vaikka näkökulmamme siihen ja kokemuksemme siitä olivat erilaiset.

Vaikka olimme ohjaaja Heinosen kanssa puhuneet aiemminkin siitä, että meidän pitäisi laittaa itsemme henkilökohtaisemmin likoon hankkeen esityksissä, tuoda oma katsantokantamme avoimesti näkyviin, ajattelin aluksi, että *enhän minä näin voi tehdä*. Ajattelin niin vielä pitkään, vaikka sain alustavista väliversioista hyvää palautetta Heinoselta. Ajattelin, että on tylsä ja jopa arveluttava ratkaisu roolittaa Vinnari näytelmän ainoaksi ”länsimaiseksi mieheksi” – vaikka pyrinkin hänen hahmonsensa kautta nimenomaan problematisoimaan ja tekemään näkyväksi tuon position ottamista. Soimasin itseäni siitä, etten pystynyt pitämään itseäni ja omia

tuntemuksiani poissa tästä prosessista – *käytä niitä osallistujien tarinoita, käsittele se oma paha olo jossain muussa tekstissä!* Häpesin, mutta silti jatkoin. Ehkä kaiken syyllisyyden keskellä tajusin, että näin teoksesta tulisi parempi – ja että oli rehellisempää kirjoittaa oman näkökulmani läpi kuin pyrkiä näennäiseen objektiivisuuteen tai itseni häivyttämiseen muiden tarinoiden äärellä.

Muistan tarkkaan hetken, jolloin sain ensimmäistä kertaa otteen siitä, millainen *Muuttajien* perusasetus voisi olla. Haastattelimme Heinosen kanssa erästä osallistujaamme, joka kertoi odotusajastaan alaikäisten turvapaikanhakijoiden ryhmäkodissa Suomessa. Kuuntelin kuvausta keskellä ei-mitään sijaitsevasta talosta ja tyhjistä huoneista siellä. Päässäni syttyi monta asiaa yhtä aikaa: kuvittelin tilaa, josta haastateltava kertoi; samalla ajattelin itseäni yksinäisinä hetkinä kotona, odottamassa jonkin määrittelemättömän täyttymyksen tai onnen saapumista tai tylsyyden ja masennuksen loppumista; samalla ajattelin John Ajvide Lindqvistin *Himmelstrand*-kirjaa, jonka olin lukenut hiljattain – siinä joukko leirintäalueella asuntovaunuineen majoilleita ihmisiä huomaa siirtyneensä tyhjäan maisemaan, jossa on pelkkää luonnottoman sinistä taivasta ja luonnottoman lyhyttä ruohoa; samalla ajattelin Samuel Beckettä, ajattelin kaikkia kirjallisuuden ja teatterin ja elokuvan ei-kenenkään-maita, tyhjyyksiä ja epätiloja ja tajusin, että tähän jatkumoon tahdon *Muuttajatkin* sijoittaa. Tahdoin luoda fiktiivisen tilan, joka on *tabula rasa* – tilan, jossa ne, jotka eivät kohtaa, voivat kohdata; jossa globaalin nykyisyyden ja historian eri kerrokset, jotka piiloutuvat uutisten pintatason alle, tulisivat näkyviin kuin unissa. Tilan, joka olisi pienoismalli maailmasta; utooppisen tilan, jossa lopulta voisi ymmärtää *kaiken*. Tilan, joka olisi kuva yksinäisyydestä ja odotuksesta, ja jonka kautta kuitenkin voisi löytyä yhteys toisiin ihmisiin. Tahdoin luoda tilan, joka on kaikkea tätä ja vielä jotain muuta. Tila, joka olisi minun mielentilani, mutta se olisi myös vastaanottokeskus, kiirastuli, Välimeren ranta, odotushuone, kaikkien yksinäisten ihmisten mieli...

Rinnastus tuntui mahdottomalta, jopa asiattomalta, ja ehkä juuri siksi kiehtovalta. En saanut tästä tilasta kiinni, en osannut määritellä sitä yksiselitteisesti, en osannut tarkkaan sanoa, mitä sillä hain, ja silti ja juuri siksi tahdoin sijoittaa näytelmän sinne. Jo pelkkä ajatus tuosta tilasta tuntui minulle henkilökohtaisesti läheisemmältä ja tärkeämmältä kuin mikään, mitä olin Reittejä Kontulaan -hankkeen aiemmissa esityksissä näyttämölle luonut. Tuo henkilökohtaisuuden tuntu säilyi koko esityksen teko-prosessin ajan ja näkyi mielestäni myös lopputuloksessa.

Toisen tarinan kertomisesta ja yhteistyön etiikasta

Olen Reittejä Kontulaan -hankkeen aikana pohtinut paljon toisen asemaan menemisen problematiikkaa. Se on kuuma puheenaihe tälläkin hetkellä, kun kirjoitan tätä artikkelia maaliskuussa 2016; vapaa kirjoittaja Koko Hubara aikaansai vastikään vilkkaan väittelyn sosiaalisessa mediassa kirjoittamalla *Ruskeat tytöt* -blogissaan kulttuurisesta omimisesta, länsimaisen ihmisen toisenkulttuuriseksi tekeytymisestä ja kokemuksen haltuunotosta, ”äänen varastamisesta” Laura Lindstedtin Finlandia-voittajan, *Oneiron*-romaanin yhteydessä. Blogikirjoituksesta käydyssä keskustelussa on kritisoitu Hubaran näkökulmaa epärelevanttina ja korostettu sitä, että eikö kirjailijan taito muka nimenomaan ole taitoa kirjoittaa toisen nahoissa, toiseksi tekeytyen.³

Niin, onko? Vai pitäisikö kirjailijan kirjoittaa vain itsestään? Eikö se kävisi tylsäksi? Toisaalta: mitä itsestä kirjoittaminen ylipäänsä tarkoittaa? Eihän se sitä tarkoita, että uisi koko romaanin tai näytelmän ajan omista munuaislimoissaan – eiköhän jokainen meistä elä maailmassa, ja jos kirjoittaa itsestään, kirjoittaa omasta maailmakohaamisestaan. Siitä positiosta, ja vain siitä positiosta, kaikkea muuta katsoo, vaikka kuinka yrittäisi muuta väittää.

Samaan hengenvetoon totean, että itselleni yksi Reittejä Kontulaan -hankkeen antoisimmista puolista on toki ollut se, että olen päässyt toisten ihmisten äärelle, toisten aiheiden äärelle. Tavallaan: *kirjoittamaan toisista*. Mutta olenko *kirjoittanut toisina*? Olenko ottanut itselleni oikeuden tulkita, määrittää ja omilla sanoillani virittää toisen kokemusta nuorena, kokemusta maahanmuuttajana, kokemusta kontulalaisena, ihmisenä? *Kirjoittaa jonkun nahoissa* – en tiedä, tuskin se on mahdollista, tai ainakaan en sitä halua tehdä. Tämä liittyy myös ehjän, illusorisen fiktiivisen todellisuuden luomiseen, mistä olemme hankkeen edetessä ajautuneet yhä kauemmas – mistä olen itse kirjoittajana ajautunut yhä kauemmas. Se, että kirjoitan jonkin materiaalin pohjalta, jonkun toisen ihmisen kokemuksen innoittamana – teen omilla sanoillani version siitä, mitä olen kuullut – ei pitäisi tarkoittaa sitä, että tekeydyn tuoksi ihmiseksi. En välttämättä joka käänteessä korosta omaa etäisyyttäni häneen, mutta en sitä myöskään tahdo peittää. Tässä mielessä kirjoitan aina itsestäni; tässä mielessä kirjailija kirjoittaa aina itsestään, toi sitä sitten esille tai ei. Se ei ole egoismia, vaan rehellisyyttä. Tavallaan ainoa tarina, mikä minulla voi olla kerrottavana, on tarina minun ja materiaalin kohtaamisesta, tai tarina,

³ Ks. Hubara 2016.

jossa minun siveltimenjälkeni, näkökulmani, tapani katsoa materiaalia, on näkyvissä, erotettavissa – ja kyseenalaistettavissa.

Problematiikka on Reittejä Kontulaan -hankkeen ja ylipäänsä teatterin tapauksessa toki hieman erityyppinen kuin romaanitaiteen kohdalla. Aina kun olen tässä hankkeessa kirjoittanut jostakusta, kyse on aina ollut prosessista, jossa tämä kyseinen joku myös osallistuu esityksen tekemiseen. Epätasa-arvoiseen ”pelkän materiaalin” asemaan asettamisen vaara on siis kenties pienempi kuin joissakin muissa taiteenlajeissa. Kyse on yhteistyöstä.

Silti myös yhteisöteatterin tekijöiden ja tutkijoiden piirissä hyväksikäytön kysymystä on käsitelty paljon, eikä syyttä⁴. Missä määrin osallistuja on tietoinen siitä, missä on mukana ja missä valossa näyttäytyy? Käyttääkö taiteilija häntä oman taiteellisen kilpensä kiillottamiseen, ”uskottavuuden takaajana” tai ”multicultural checkboxina”, pitäen itsellään kaiken kunnian ja tekijyyden? Erityisesti maahanmuuttajien kanssa toteutettujen projektien yhteydessä on puhuttu siitä vaarasta, että hyvää tarkoittava hanke tuleekin vahvistaneeksi toiseuttamista ja vastakkainasettelua, ja samalla hyödyntäneeksi (usein ilmaiseksi) osallistujien asiantuntemusta valta-aseman pisyessä vetäjillä⁵.

Nämä vaarat on mielestäni ensiarvoisen tärkeää ottaa huomioon tämänkaltaisia hankkeita tehtäessä. Voi hyvällä syyllä kysyä, olemmeko esimerkiksi me halunneet maahanmuuttajia mukaan hankkeeseemme myös siitä syystä, että se näyttäytyisi ulospäin vakavastiotettavana. Toisaalta voi kysyä, että jos emme olisi kiinnittäneet erityistä huomiota tähän, olisivatko hankkeemme esitykset tulleet tarkoittamattaan vahvistaneeksi valkoisuuden ja suomenkielisyyden oletusta. On myös kiistatonta, että toiminnasta ei ole missään vaiheessa maksettu palkkaa kellekään osallistujille, ainoastaan vetäjille – mistä tullaan jälleen kysymykseen siitä, onko taiteellinen aluehanke ilmaista harrastustoimintaa vai jotakin muuta. (Tämä on myös ja ennen kaikkea rakenteellinen ja rahoituksellinen kysymys.) Lunastaako *Elinpiirien* tai *Muuttajien* esiintyjien hankkeeseen osallistumisesta saama elämys sen, että he ovat luovuttaneet asiantuntemustaan esitysten käyttöön? Nämä ovat vaikeita kysymyksiä, enkä voi varmuudella sanoa, olemmeko aina toimineet niiden äärellä parhaalla mahdollisella tavalla.

Toisaalta ajattelen, että ihmisten kykyyn sanoa ei täytyy luottaa. Varsinkin silloin, kun kyse on aikuisista tai lähes aikuisista ihmisistä, olisi holhoavaa ja alentavaa, jos alkaisin varoa liikaa. En voi arvata, miten joku

⁴ Ks. esim. Kirves 2012, 27.

⁵ Ks. Ahmed 2016, 64–66.

jonkin kokee: minun täytyy lyödä omat korttini pöytään ja luottaa, että niihin vastataan, niitä kommentoidaan, niistä kysytään. Hankkeen esiintyjille on periaatteessa milloin tahansa ja viimeiseen asti ollut mahdollista jättäytyä pois, kieltäytyä puhumasta sovittuja sanoja, kieltäytyä kertomasta kokemuksistaan, kieltää niistä kertominen esityksessä. Olisi omi-tuista ja arveluttavalla tavalla hierarkiaa vahvistavaa ajatella, että minulla olisi jokin mystinen voima saada osallistujat avautumaan tai ”antaa heille ääni”: kyllä he itse avaavat suunsa, jos avaavat.

Muuttajien esityskauden aikana tapahtui eräs asia, joka heitti minut suoraan tämän problematiikan ytimeen. Esityksessä oli kohtaus, jossa esiintyjä kertoi omasta elämästään poimittuja asioita niin suoraan ja sellaisella tavalla, että hänen sukulaisensa suuttuivat nähtyään esityksen. (Kohtauksessa esitetyt asiat, tulkinnat ja näkökulmat perustuivat suoraan siihen, mitä olin häneltä haastattelussa kuullut, vaikka olin toki käyttänyt tiettyä kärjistämistä ja muuta taiteellista vapautta sitä kirjoittaessani.) Joka tapauksessa kuullessani häneltä tapahtuneesta olin tyrmistynyt ja pahoillani: yritin sopertaa, etten ajatellut, että näin voisi käydä, ja eikö tässä kuitenkin yhdessä puhuttu, että tämä kohtaus voidaan tehdä näin, että nämä asiat voidaan näyttämöllä sanoa – pelkäsin, että olin taiteen takia aiheuttanut suuria vaikeuksia hänelle, käyttänyt häntä hyväksi teoksen vuoksi. Kaduin – ja samalla en katunut, sillä kyseinen kohtaus oli mielestäni yksi esityksen parhaista, enkä vain voinut katua, että teimme sen. Silti koin syyllisyyttä ja moraalista vastuuta tapahtuneesta. Esiintyjä kuitenkin samalla poisti huoleni ja antoi minulle opetuksen kohauttamalla olkapäitään ja toteamalla: ”Äh, ne on juntteja, ei ne ymmärrä taidetta.” Tästä ymmärsin, että olimme todellakin tehneet esityksen yhdessä, ja seisoiimme yhdessä sen ratkaisujen ja seurausten takana, ja että olin ollut typerä ajatellessani edes hetkellisesti mitään muuta – ajatellessani, että minun olisi pitänyt jotenkin suojella tätä aikuista ihmistä vain koska hän oli projektiosallistuja ja minä olin vetäjä, näytelmäkirjailija, jonkinlaisessa valta-asemassa.

Lopuksi: taiteen roolista

Huomaan, että vaikka olen tässä artikkelissani kuvannut, miten olen pääsyt rauhaan tai jonkinlaiseen välitilinpäätökseen monien minua vaivanneiden ajatusprosessien kanssa, vähintään yhtä monesti olen siinä jäänyt keskeneräisten ajatusten ja kysymysryppäiden äärelle. Huomaan myös, että moni näistä kysymyksistä liittyy tavalla tai toisella ”taiteen” ja ”muun”

suhteeseen. Miten taiteilija voi vaalia omaa taiteellista prosessiaan ja toimia syntymässä olevaa teoksen parhaaksi, ottaen samalla huomioon hankkeeseen kytkeytyvät muut arvot? Entä miten hänen tulisi toimia, jos nämä tuntuvat asettuvan poikkiteloin?

Koen itse tärkeäksi työskennellä sen puolesta, että myös yhteisöteatterihankkeissa syntyvät teokset olisivat taiteellisesti korkeatasoisia, ja tämä tendenssi on Reittejä Kontulaan -hankkeen edetessä vain vahvistunut minussa. Asiassa on koulukuntaeroja: jotkut yhteisöteatterin tekijät korostavat enemmän sitä, että osallistujien prosessi ja heissä tapahtuvat asiat ovat kaikkein tärkeintä. Tärkeää se toki onkin, mutta itse en kykenisi motivoimaan itseäni ja perustelevaan omaa osallistumistani tällaiseen työhön, ellei siinä olisi mahdollista synnyttää hyvää, ja vieläpä jollain poikkeuksellisella tavalla hyvää taidetta.

Näen, että lopputulosten laatu on itse asiassa tärkeää myös hankkeiden laajemman alueellisen merkityksen kannalta. Jos prosessi on esityksen teon olennaisin anti, sen vaikutus ulottuu ennen kaikkea osallistujiin tai ehkä korkeintaan heidän lähipiiriinsä. Sen sijaan jos alueella toteutettava esitys seisoo omilla jaloillaan myös taideteoksena, se antaa enemmän myös niille asukkaille, jotka eivät ole sen tekemiseen itse osallistuneet.

Samaan aikaan ajattelen, että sitä, *mitä* taide tarkkaan ottaen asukkaille tai alueelle antaa, ei pidä eikä voi määrittää. Vaikka koko Helsingin malli osaltaan tähtää asuinalueiden kehittämiseen, alueellisen itsetunnon vahvistamiseen taiteen kautta, mielestäni tätä ei tule ottaa hankkeiden onnistumisen arvioinnin mittapuuksi. Taiteen tuominen lähelle asukkaita on ensiarvoisen tärkeää, ja sen voi jo itsessään nähdä asuinalueita kehittävänä asiana. Mutta taide on ennakoimaton voima, joka ei hevillä asetu minkään itsensä ulkopuolisen tavoitteen palvelukseen. Sitä ei pidä yrittää kesyttää niin, että se toimisi pelkkänä työkaluna, positiivisuuden tai yhteisöllisyyden lisäämisen välineenä.

Parhaimmillaan teatterin kumouksellinen avoimuus, sen luonne tutkimuslaboratoriona, kokoontumisen paikkana, tuntemattoman tilana ja problemaattistenkin aiheiden ja ristiriitaisuuksien tyysijana, voi aluehankkeessa avautua asukkaille. Tämä kuitenkin vaatii sitä, että taide pitää kiinni luonteestaan taiteena, sillä nimenomaan silloin se saattaa saada aikaan jotain erityistä, sen sijaan että se typistyisi pelkäksi muodoksi tai jatkeeksi muulle toiminnalle.

Toivonkin itselleni ja muille tämänkaltaisissa hankkeissa työskenteleville kollegoilleni tulevaisuudessa entistä enemmän rohkeutta panna

taide – ja ennen kaikkea taiteellisen prosessin vaatima aika ja muut resurssit – edelle erilaisten tavoitteiden, vaatimusten ja odotusten ristitulessa.

Lähteet

- Ahmed, Warda** 2016: ”Oletko tekemässä antirasistista projektia?” Teoksessa Lindfors, Sonya (toim.): *Toiseus 101 – näkökulmia toiseuteen*, s. 64–66. UrbanApa, Helsinki. <http://urbanapa.fi/wp-content/uploads/2012/10/TOISEUS-101-näkökulmia-toiseuteen.pdf>.
- Brecht, Bertolt** 1991/1967: *Kirjoituksia teatterista* (Schriften über Theater). Suomentaneet Anja Kolehmainen, Rauni Paalanen ja Outi Valle. VAPK-kustannus/Teatterikorkeakoulu: Helsinki.
- Boal, Augusto** 2006: *The Aesthetics of the Oppressed* (A Estetica do Oprimido). Kääntänyt Adrian Jackson. Routledge: London and New York.
- Hubara, Koko** 2016: ”Otheiron”. <http://www.lily.fi/blogit/ruskeat-tytot/otheiron>. Haettu 22.2.2016.
- Kirves, Taru** 2012: ”Soveltavan ja osallistavan teatterin käyttö Kansalaisnavigointia metropolissa -hankkeessa.” Teoksessa Pilvi Kallio & Anna-Maria Vilkuna (toim.): *Kansalaisnavigointi – soveltava teatteri matkalla metropoliin*. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu, Kulttuuri ja luova ala.

Valokuva: Neena Villberg

Reittejä Kontulaan -projektin tapahtumat vuosina 2013-2015
Koostanut Eveliina Heinonen ja Johanna Lilius

MILLOIN	MITÄ	MISSÄ	KENELLE
ELOKUU 2013	Taiteiden yön kahvila: Taiteellinen suunnittelija ja dramaturgi päivystivät ja tutustuivat asukkaisiin ja markkinoivat alkavia työpajoja.	Kulttuuritila Mellari	Avoim kaikille kontulalaisille ja mellunkyläläisille.
	Aamunavaus koko Helsingin yhteislyseon oppilaille liikuntasalissa. Tarkoituksena oli jakaa tietoa projektista oppilaille.	Helsingin yhteislyseo	Helsingin yhteislyseon oppilaille, erityisesti yläasteikäisille.
	Kontufestarit: Reittejä Kontulaan -projektin ohjaajat olivat mukana omalla Kojulla esittelemässä projektia ja työpajatoimintaa.	Kelkkapuisto	Avoim kaikille kontulalaisille ja mellunkyläläisille.
SYYSKUU 2013	Avoim teatterityöpaja alkoi, ohjaaja Eveliina Heinonen	Helsingin yhteislyseo	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Avoim kirjoittamisen työpaja alkoi, ohjaaja Juho Gröndahl	Kontulan kirjasto	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Avoim äänityöpaja alkoi, ohjaajat Juhani Saari ja Antti Wuokko	Helsingin yhteislyseo	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Avoim kuvataidetyöpaja alkoi, ohjaajat Amanda Manner ja Jonna Kuittinen	Nuorisokeskus Luupin käsityöpaja	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Avoim liikeilmaisun työpaja alkoi, ohjaaja Laura Ikonen	Nallin koulu	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Työpajaja koululuokissa, teemana kontulalaisuus ja sen tutkiminen. Yhteensä 55 koululuokkaa kävi 1,5 h työpajassa. Ohjaajat suurimmaksi osaksi Eveliina Heinonen ja Juho Gröndahl	Kontulan sekä Keinutien ala-asteen koulut	Ala-asteiden vapaaehtoiset luokat 1.-6. luokista.
	Improvisaatiotyöpaja abien Less Stress-kurssille tarkoituksena innostaa nuoria mukaan projektiin. Ohjaaja Eveliina Heinonen	Helsingin yhteislyseo	Less stress -kurssin oppilaat.
	Reittejä Kontulaan -projektin ohjaajat mukana omalla Kojulla Palvelupalli-tapahtumassa keräämässä kontulalaisten tarinoita ja esittelemässä projektia sekä työpajatoimintaa.	Mellunmäen ostoskeskus	Avoim kaikille ohikulkijoille.
LOKAKUU 2013	Kolme työpajaa kirjastossa hengaavien varhaisnuorten kanssa. Aiheena kiellettyjen reittien ja paikkojen, omien haaveiden tutkiminen teatterin ja kuvataiteen keinoin. Ohjaajat Eveliina Heinonen, Juho Gröndahl ja Amanda Manner.	Kontulan kirjasto	Kontulan kirjastossa hengailevat 9-11 vuotiaat, jotka eivät pääse nuorisotaloon.
	Avoim teatterityöpaja jatkui.	Helsingin yhteislyseo	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Avoim kirjoittamisen työpaja jatkui.	Kontulan kirjasto	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Avoim äänityöpaja jatkui.	Helsingin yhteislyseo	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Avoim kuvataidetyöpaja jatkui.	Nuorisokeskus Luupin käsityöpaja	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Avoim liikeilmaisun työpaja jatkui.	Nallin koulu	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Kauneus ja terveys -messut palvelukeskuksessa: taiteellinen suunnittelija esitteli projektia ja etsi lukijoita satupäivän tempaukseen.	Kontulan palvelukeskus	Avoim kaikille palvelukeskuksen asukkaille ja messukävijöille.
	Reittejä Kontulaan -illat, jotka esittelivät työpajojen tuloksia.	Wanha Posti, ostarin ulkotilat	Avoim kaikille kontulalaisille, työpajalaisille ja heidän perheilleen.
	Yhteinen draamallinen tarinanlukutuokio satupäivän kunniaksi päiväkotin Lammikon sekä vapaaehtoisten eläkeläisten kanssa. Ohjaajat/ esiintymisen Eveliina Heinonen ja Laura Ikonen.	Wanha Posti	Päiväkotin Lammikon lapsiryhmä sekä kaksi vapaaehtoista lukijaa.
	Kolme työpajaa seurakunnan vapaaehtoisryhmälle, joissa tutkittiin kontulalaista identiteettiä. Ohjaajat Eveliina Heinonen ja Jukka Heiskanen.	Mikaelin kirkko	Seurakunnan vapaaehtoisten ryhmälle, ryhmä on periaatteessa avoin.

LIITE 1: Reittejä Kontulaan -projektin tapahtumat vuosina 2013-2015
 Koostanut Eveliina Heinonen ja Johanna Lilius

	Työpaja, jossa valmisteltiin metron 27-vuotisjuhlatempaukseen mukeja Kontulan näprääjien kanssa.	Lähiöasema	Lähiöasemalla kokoontuvan Kontulan näprääjät -ryhmälle.
	Kontulan aika! -esityksen näyttelijät vierailivat Kansallisteatterissa ja katsovat Neljäs tie -esityksen.	Kansallisteatteri	Kontulan aika! -esityksen työryhmälle.
MARRASKUU 2013	Työpajoja lukiolaisille, joissa käsiteltiin omia juuria ja kontulalaisuutta. Ohjaajat Eveliina Heinonen, Juho Gröndahl, Jukka Heiskanen	Helsingin yhteislyseo	Maantiedon ja historian lukiolaisryhmille.
	Työpaja FC Konnun joukkuejohtajien virkistyspäivässä, tavoitteena oli seuran vision kirkastaminen. Ohjaajat Eveliina Heinonen ja Jukka Heiskanen	Ulkoilumaja Vuosaarassa	FC Konnun joukkuejohtajille.
	Kontulan aika! -esityksen harjoitukset alkoivat, harjoituksia 1-5 kertaa viikossa	Helsingin yhteislyseo, Kontulan palvelukeskus	Esiintyjäryhmälle, joista suurin osa oli ollut mukana jos pitkäkestoisissa työpajoissa.
	Metron 27-vuotisjuhlatempaus metroasemalla yhteistyössä Kontulan eläkeläisten kanssa. Tempauksessa jaettiin syntymäpäiväkahvia. Ohjaajat Eveliina Heinonen ja Amanda Manner	Kontulan metroasema	Avoin kaikille ohikulkijoille.
	Kulttuurien viikonloppu -tapahtuma: projekti oli mukana omalla Näkyjen Koju -ohjelmalla esittelemässä projektia ja tulevaa esitystä.	Wanha Posti	Avoin kaikille ohikulkijoille.
	Avoin kuvataidetyöpaja jatkui, osallistujat saivat tehdä teoksiaan tällöin itsenäisesti ja ohjaajat antoivat opastusta.	Nuorisokeskus Luupin käsityöpaja	Kuvataidetyöpajan osallistujille.
JOULUKUU 2013	Kontulan aika! -esityksen harjoitukset jatkuivat, harjoituksia 1-5 kertaa viikossa	Helsingin yhteislyseo, Kontulan palvelukeskus	Esiintyjäryhmälle, joista suurin osa oli ollut mukana jos pitkäkestoisissa työpajoissa.
	Mellunkylän joulupuisto -tapahtuma: paloja ja kohtauksia Kontulan aika! -esityksestä esitettiin.	Mikaelin kirkko	Avoin kaikille ohikulkijoille ja tapahtumaan osallistuneille.
TAMMIKUU 2014	Kontulan aika -esitykset: yhteensä 6 esitystä 13.-18.1.	Helsingin yhteislyseo, Kansallisteatterin Pieni näyttämö	Avoin kaikille asukkaille.
	Kuvataidetyöpajan taideteokset julkistettiin Kontulan ostarin lasikopeissa.	Kontulan ostari	Avoin kaikille ohikulkijoille, kutsuvieraina tekijöiden ystävät ja perheet, yhteistyökumppanit ja Kontulan aika! -esityksen työryhmä.
	Palautetilaisuus Kontulan aika! -esityksen esiintyjille ja taiteelliselle työryhmälle	Wanha Posti	Kontulan aika! -esityksen työryhmälle.
HELMIKUU 2014	Maaailman synty -esityksen prosessi käynnistyi.	Kansallisteatteri	Työryhmä Eveliina Heinonen & Laura Ikonen.
MAALISKUU 2014	Maaailman synty -esityksen harjoitukset olivat käynnissä.	Kansallisteatteri	Työryhmä Eveliina Heinonen & Laura Ikonen.
	Kontulan aika! -esityksen Batman ja Robin vierailivat Lions Clubin laskiaisriehassa. Eveliina Heinonen auttoi esityksen ohjauksessa.	Keinutien ala-aste	Avoin kaikille ohikulkijoille ja tapahtumaan osallistuneille.
HUHTIKUU 2014	Maaailman synty -esitykset ja työpajat kontulalaisissa päiväkodeissa	Päiväkoti Kurki, päiväkoti Saana, päiväkoti Pihapirtti,	Esitys ja työpajat oli suunnattu päiväkotien esikoulu-ryhmille sekä heidän opettajilleen.
TOUKOKUU 2014	Maaailman synty -esitykset ja työpajat jatkuivat	päiväkoti Loimi, päiväkoti Lammikko	Esitys ja työpajat oli suunnattu päiväkotien esikoulu-ryhmille sekä heidän opettajilleen.

LIITE 1: Reittejä Kontulaan -projektin tapahtumat vuosina 2013-2015
 Koostanut Eveliina Heinonen ja Johanna Lilius

	Kontulan Lähiöaseman kevätkuuhla-tapahtuma: ohjaajat esittelivät projektia ja keräsivät tarinoita liittyen kotiin. Mukana myös ryhmä Kontulan aika! -esiintyjä jotka tekivät improvisaatioesityksen, Ohjaaja Eveliina Heinonen	Lähiöasema	Avoim kaikille ohikulkijoille ja tapahtumaan osallistuneille.
	Harjoitukset improvisaatioesitystä varten	Wanha Posti	Kontulan aika! -esityksen näyttelijöille.
KESÄKUU 2014	Matkakohteena Kontula -esityksen esiintyjäporukka kerättiin kokoon ja ensimmäiset harjoitukset pidettiin.	Kontulan ostari/ Wanha Posti	Kontulan aika! -esityksen näyttelijöille sekä avoin haku kaikille kiinnostuneille.
	Ostarifestarit Helsinki-päivänä: Eveliina Heinonen, Juho Gröndahl, Jukka Heiskanen esittelivät projektia Kojulla, keräsivät tarinoita liittyen kotiin ja etsivät esiintyjä mukaan ostariesitykseen. Mukana myös Batman ja Robin -esiintyjäkkö.	Kontulan ostari	Avoim kaikille ohikulkijoille ja tapahtumaan osallistuneille.
HEINÄKUU 2014	Postilaatitot materiaalin keräämistä Matkakohteena Kontula -esitystä varten tuotiin ostarille.	Kontulan ostari, Kontulan kirjasto, Kontulan palvelukeskus	Avoim kaikille.
ELOKUU 2014	Matkakohteena Kontula -esityksen harjoitukset alkoivat	Kontulan ostari, Wanha Posti	Avoim kaikille.
	Matkakohteena Kontula -esitykset: yhteensä 7 esitystä 17.8.-27.9.	Kontulan ostari, Wanha Posti	Avoim kaikille.
	Kontufestarit: ohjaajat esittelivät projektia ja houkuttelivat nuoria mukaan mm. Instagram-kilpailulla.	Kelkkapuisto	Avoim kaikille.
	Eveliina Heinonen, Juho Gröndahl ja Jukka Heiskanen vierailivat kouluissa esittelemässä nuorten projektia luokissa ja käytävillä	Helsingin yhteislyseo, Vesalan yläaste, Mikaelin seurakunnan nuorten ilta	Avoim kaikille kontulalaisille nuorille.
	Nuorten ilmaisutaitoryhmän harjoitukset alkoivat, harjoitukset 2 kertaa viikossa	Nuorisokeskus Luuppi, Vesalan yläaste	Avoim kaikille kontulalaisille nuorille.
SYYSKUU 2014	Tarinoimistyöpajat alkoivat. Työpajoissa jaettiin tarinoita liittyen omaan kotiin.	Mikaelin kirkko	Avoim kaikille kontulalaisille.
	Nuorten ilmaisutaitoryhmän harjoitukset jatkuivat.	Nuorisokeskus Luuppi, Vesalan yläaste	Nuorten ryhmälle joka oli sitoutunut projektiin mukaan.
LOKAKUU 2014	Nuorten ilmaisutaitoryhmän harjoitukset jatkuivat.	Nuorisokeskus Luuppi, Vesalan yläaste	Nuorten ryhmälle, joka oli sitoutunut projektiin mukaan.
	Nuorten ilmaisutaitoryhmä vieraili Kansallisteatterissa ja katsoi Metsäjätti-esityksen.	Kansallisteatteri	Nuorten ryhmälle joka oli sitoutunut projektiin mukaan.
	Ryhmille suunnatut tarinoimistyöpajat jatkuivat. Työpajat mm. Irakin naiset ry:lle, Mikaelin seurakunnan vapaaehtoisten ryhmälle, Vesalan pienkiinteistöyhdistykselle, Inkerinsuomalaisen Kaarikerholle, Kontulan eläkeläisille, Palvelukeskuksen persiankielisten naisten ryhmälle, Kontulan Martoilille, Keinutien ala-asteen vanhempainyhdistykselle, Keinutien ala-asteen Meidän koulupäivän teatterityöpajaan osallistuneille oppilaille. Ohjaajat Eveliina Heinonen, Juho Gröndahl, Ville Kekäläinen.	Mikaelin kirkko, Kulttuuritila Mellari, Lähiöasema, Kontulan palvelukeskus, Wanha Posti, Keinutie ala-aste	Kaikille, jotka olivat mukana em. ryhmässä. Työpajat olivat myös avoimia muille mahdollisille osallistujille.
	Kontulan aika! -esityksen esiintyjäporukalle kahdet harjoitukset tarinateatterista iltamien esitystä varten. Ohjaaja Eveliina Heinonen	Helsingin yhteislyseo	Kontulan aika! -esityksen näyttelijöille.

LIITE 1: Reittejä Kontulaan -projektin tapahtumat vuosina 2013-2015
Koostanut Eveliina Heinonen ja Johanna Lilius

	Satupäivän tempauksen harjoitukset ja videoiden tekeminen. Ohjaajat Eveliina Heinonen ja Juho Gröndahl.	Wanha Posti, asukkaiden omat kodit	Kaikille avoin haku lukijaksi projektiin.
	Satupäivänä Satu rottalasten -kaupungista videon esitys kirjastossa sekä Kontupisteellä	Kontupiste, Kontulan kirjasto, internet	Avoin kaikille ohikulkijoille ja internetin käyttäjille.
	Reittejä Kontulaan -iltamat, joissa mm. Kontulan aika! -esiintyjien tarinateatteriesitys sekä yhteistä ohjelmaa, makupaloja Elinpiirejä-esityksestä ja ruokaa. Ohjaaja Eveliina Heinonen	Wanha Posti	Nuorille, kaikille tarinoimistyöpajoihin osallistuneille sekä kaikille kontulalaisille avoin tilaisuus.
MARRASKUU 2014	Improvisaatiotyöpaja yhteensä 8 kertaa. TeKo-ryhmä perustettiin tämän aikana. Ohjaaja Ville Kekäläinen.	Helsingin yhteislyseo	Kaikille avoin.
	Nuorten Elinpiirejä -esityksen harjoitukset käynnissä. Ohjaaja Eveliina Heinonen	Nuorisokeskus Luuppi, Vesalan yläaste	Nuorten ryhmälle, joka oli sitoutunut projektiin mukaan.
	Kontulan ostarin joulunavaus: nuorten ilmaisutaitoryhmä esitti kohtauksia tulevasta Elinpiirejä-esityksestä.	Wanha Posti	Kaikille avoin.
JOULUKUU 2014	Mellunkylän Joulupuisto tapahtuma: TeKo-teatteriryhmän esitti oman esityksen.	Mikaelin kirkko	Kaikille avoin.
	Elinpiirejä -esitykset yhteensä 7 esitystä 6.-16.12.	Nuorten toimintakeskus Luuppi, Kivikon nuorisotalo, Kontulan palvelukeskus, Helsingin yhteislyseo, Kansallisteatterin Omapohja-näyttämö	Kaikille avoin.
	Elinpiirejä-esityksen palautetilaisuus esiintyjille ja taiteelliselle työryhmälle pidettiin.	Helsingin yhteislyseo.	Elinpiirejä -esityksen työryhmälle.
HELMIKUU 2015	Elinpiirejä-esityksen lämmitysharjoitukset pidettiin. Ohjaajat Eveliina Heinonen ja Jukka Heiskanen.	Vesalan yläaste	Nuorten ryhmälle, joka oli sitoutunut projektiin mukaan.
	TeKo -ryhmä aloitti viikoittaiset harjoitukset.	Asukastila Kivenkolo	Kaikille avoin haku ryhmään.
	Elinpiirejä-lisäesitykset pidettiin Kontulassa.	Vesalan yläaste	Koulun oppilaille ja opettajille.
MAALISKUU 2015	Elinpiirejä-lisäesitys Kansallisteatterissa Kuka meit tääl muka kuuntelee?-keskustelutilaisuuden yhteydessä.	Kansallisteatterin Pienellä näyttämöllä	Kaikille avoin, kutsuvieraina mm. nuorten asioista päättäviä poliitikkoja.
	Muuttaja-performanssi kaupunkitilassa, jonka avulla haettiin osallistujia Muuttajat-esitykseen. Ohjaaja Juho Gröndahl, esiintyjä Eveliina Heinonen.	Kontulan ostari, Mellunmäen metroasema, Myllypuron ostari, metro.	Kaikille avoin.
	Muuttaja-performanssin video julkaistiin.	You-tube-kanava https://www.youtube.com/watch?v=bSLoN_R3hlo	Kaikille internetin käyttäjille avoin.
	TeKo -ryhmän viikoittaiset harjoitukset jatkuivat.	Asukastila Kivenkolo	Vakiintuneelle ryhmälle uusia ja vanhoja projektillaisia.
	Pidetään juhlat! -työpajat erikseen eläkeläisten ja valmistavan luokan kanssa pidettiin. Ohjaajat Eveliina Heinonen ja Talvikki Eerola.	Kontulan alakoulu, Kivikon asukastila	Valmistavan luokan oppilaille sekä Kontulan eläkeläisten ryhmälle.
	Ohjaat vierailivat erilaisissa maahanmuuttajien ryhmissä kertomassa projektista alueella.	Eri paikoissa joissa ryhmiä kokoontui.	Mm. Lähiöasemalla kokoontuva African Caren naisten ryhmälle.
HUHTIKUU 2015	Pidetään juhlat! -työpajoja yhdessä oppilaille ja eläkeläisille.	Kontulan ala-aste	Valmistavan luokan oppilaille sekä Kontulan eläkeläisten ryhmälle.

LIITE 1: Reittejä Kontulaan -projektin tapahtumat vuosina 2013-2015
Koostanut Eveliina Heinonen ja Johanna Lilius

	TeKo-ryhmän Turistit-performanssi esitettiin metroissa ja metroasemilla yhteensä kaksi kertaa. Turistit-performanssi oli osa HKL:n Taidelinja-hanketta.	Metromatkat - ja asemat Kontulasta Ruoholahteen.	Kaikille avoin.
	Muuttajat-työpajat alkoivat. Ohjaajat Eveliina Heinonen ja Juho Gröndahl.	Asukastila Kivenkolo, Wanha Posti, Nallin koulu	Avoin haku ihmisille, joilla on kokemusta muuttamisesta ja halua jakaa kokemuksiaan siitä.
TOUKOKUU 2015	Valmistava luokka vieraili Kansallisteatterilla ja katsoi Puluhoi ja Ponin teatteri -esityksen.	Kansallisteatteri	Valmistavan luokan oppilaille ja opettajille.
	Eläkeläisten ryhmä sekä Muuttajat-työpajoissa mukana olleet ihmiset vierailivat Kansallisteatterilla ja katsoivat Slava! -esityksen.	Kansallisteatteri	Eläkeläisten ryhmälle ja Muuttajat-työpajoissa mukana olleille.
	Pidetään juhlat! -työpajat jatkuivat..	Kontulan ala-aste	Valmistavan luokan oppilaille sekä Kontulan eläkeläisten ryhmälle.
	Pidetään juhlat! -työpajojen pohjalta syntynyt esitys esitettiin kaksi kertaa; koulun kevätjuhlassa sekä Kontulan eläkeläisten kokouksessa.	Kontulan ala-aste, Wanha Posti	Kontulan ala-asteen kevätjuhlan oppilaille sekä heidän vanhemmilleen ja Kontulan eläkeläisille.
	Muuttajat-työpajat jatkuivat. Työpajoissa kaikki mukana olleet myös haastateltiin.	Asukastila Kivenkolo, Wanha Posti, Nallin koulu	Ihmisille, joilla kokemusta muuttamisesta.
	Muuttajat-käskirjoitukseen liittyviä haastatteluja muiden maahanmuuttajaryhmien kanssa pidettiin.	Eri paikoissa joissa ryhmiä kokoontui.	Mm. kiinankielisten ryhmälle
TeKo-ryhmä esiintyi Idän Kyläjuhilla Turistit-performanssin kanssa.	Stoan aukio	Kaikille avoin.	
KESÄKUU 2015	Muuttajat-projektin osallistujien kanssa tehtiin yhteinen kesäretki.	Pihlajasaari	Muuttajat-työpajoissa mukana olleet
	TeKo-ryhmä esiintyi Ostarifestareilla tarkoituksenaan saada lisää osallistujia mukaan ryhmään.	Kontulan ostari	Kaikille avoin.
ELOKUU 2015	Muuttajat-esityksen harjoitukset alkoivat, harjoituksia 2-5 kertaa viikossa. Ohjaaja Eveliina Heinonen.	Asukastila Kivenkolo, Wanha Posti, Nallin koulu	Muuttajat-esityksen työryhmälle.
	Kontufestarit: ohjaajat olivat mukana omalla Kojulla esittelemässä Muuttajat-esitystä sekä TeKo-ryhmän toimintaa.	Kelkkapuisto	Kaikille avoin.
SYYSKUU 2015	Muuttajat-esityksen harjoitukset jatkuivat.	Asukastila Kivenkolo, Wanha Posti, Nallin koulu	Muuttajat-esityksen työryhmälle.
	TeKo-ryhmä aloitti itsenäisen toimintansa, projekti mainosti ensimmäistä tapaamista omilla kanavillaan.	Wanha Posti	Kaikille avoin.
LOKAKUU 2015	Muuttajat-esitykset: yhteensä 9 esitystä 5.-19.10. Esitysten jälkeen pidettiin keskustelutilaisuus, johon kiinnostuneet katsojat saivat jäädä keskustelemaan.	Kansallisteatteri, Asukastalo Mellari, Kontulan kirjasto, Nuorisokeskus Luuppi, Kontulan palvelukeskus	Kaikille avoin.
MARRASKUU 2015	Kiitos-performanssin harjoitukset alkoivat. Ohjaaja Hilppa Lampi.	Asukastila Kivenkolo	Kaikille avoin.
	Reittejä Kontulaan -päätosillat, jossa Kiitos-performanssi esitettiin. Iltamissa nähtiin myös katkelmia muiden vuosien esityksistä.	Wanha Posti	Kaikille avoin, erityisesti hankkeessa mukana olleille.

LIITE 1: Reittejä Kontulaan -projektin tapahtumat vuosina 2013-2015
 Koostanut Eveliina Heinonen ja Johanna Lilius

	Reittejä Kontulaan juhlaviikko. Juhlaviikkoon sisältyi - Reitin varrelta -valokuvanäyttelyn avajaiset kirjastolla -Kontulan aarteen metsästys -teos ympäri Kontulaa - Kiitos-performanssin avoimet harjoitukset Kontulan ostarilla - TeKo ryhmän esitys Unta unen sisällä - Reittejä Kontulaan -päätösillatamat	Kirjasto, Wanha Posti, Kontulan ostari, aarrekartan paikat ympäri Kontulaa.	Kaikille avoin.
	Muuttajat-työryhmän palautekeskustelu	Osallistujan koti	Muuttajat-työryhmälle.

Huomioita alueellisen yhteisöteatterin tekemisestä

- Ota selvää alueesta. Jos toimit Helsingissä, Helsinki alueittain -julkaisu antaa perustietoja. Lähes kaikilla alueilla on myös asukasyhdistysten ylläpitämiä verkkosivuja, joilta löydät tietoa alueesta.
- Vietä aikaa alueella, tutustu siihen ja siellä oleviin ihmisiin ja verkostoihin. Tunne alueesi ja sen toimijat.
- Valmistaudu siihen, että saat tehdä töitä osallistujien löytämisen eteen. Verkostoidu. Ota selvää alueen toimijoista ja ole heihin yhteydessä.
- Selvitä millaisia tiloja alueella on olemassa yhteiskäyttöön. Onko alueella lainkaan yhteistiloja? Kuinka varattuja ne ovat? Onko kouluilla vapaita tiloja?
- Pohdi alueen imagoa. Kuka määrittelee alueen julkisuuskuvan? Vastaako se asukkaiden näkemystä alueestaan? Miten hankkeesi voi vahvistaa tai muuttaa alueen julkisuuskuvaa?
- Pohdi rooliasi. Mitkä ovat omat taiteelliset tavoitteesi? Miten sovitat ne yhteen osallistujien lähtökohtien kanssa? Miten säilytät roolisi taiteilijana?
- Johda. Uskalla vaatia ja tehdä välillä vaikeitakin päätöksiä. Huomioi kaikki osallistujat ja kuuntele.
- Ota huomioon osallistujien erilaiset valmiudet osallistumiseen. Arvioi rehellisesti kuinka paljon aikaa toiminta tulee viemään osallistujilta.
- Jos teet työtä maahanmuuttajien kanssa, huomioi että yhteisen kielen puuttuminen voi olla haaste. Varaa riittävästi aikaa.
- Kerää palautetta. Monelle osallistujalle on tärkeää päästä jakamaan kokemuksiaan jälkikäteen. Palautteen antaminen on myös tapa käydä läpi prosessia ja muistuttaa osallistujia sen eri vaiheista.

Raporttia varten tehtyjä haastatteluja**Päivämäärä Haastateltava**

21.4.2015	Reittejä Kontulaan /Eveliina Heinonen	
11.9.2015	Utveckling Nordost/ Peter Rundqvist	
14.9.2015	Kontulan kirjaston työntekijä	
14.9.2015	Kontulan ala-asteen työntekijä	Puolistrukturoidut haastattelut
2.10.2015	Muuttajat esiintyjä	
2.10.2015	Muuttajat esiintyjä	Strukturoidut puhelinhaastattelut
17.10.2015	Muuttajat-esityksen katsoja	
17.10.2015	Muuttajat-esityksen katsoja	
26.10.2015	Pasila-hankkeen työntekijä	Strukturoidut sähköpostihaastattelut
26.10.2015	Pasila-hankkeen osallistuja	
30.10.2015	Kontulan kirjaston työntekijä	
9.11.2015	Osallistuja Muuttajat-näyttelyn avajaisissa	Lyhyet keskustelutyyppiset haastattelut
30.10.2015	Kontulan asukas	
21.11.2015	Muuttajat esiintyjä	Sähköpostikysely
28.10.2015	Teaterunionen/Lovisa	
30.10.2015	Helsingin yhteislyseo/ Virpi Julin	
30.10.2015	Kontulan kirjasto/Satu Ahonen	
18.11.2015	Stockhoms stadsteater/Emma Berggren	
21.11.2015	Muuttajat esiintyjä	
21.11.2015	EHJÄ ry:n sosiaalityöntekijä	
21.11.2015	Muuttajat-esiintyjä	
1.12.2015	Kulturrådet /Viktoria Nguema	
1.12.2015	Pasilan asukas	
1.12.2015	Pasilan asukas	
3.12.2015	Kontulan ala-asteen opettaja	
11.12.2015	Kontulan eläkeläiset/puheenjohtaja	
10.12.2015	TeKo/ Teatteri Kontula/ Tullevi Tuominen	
13.1.2016	Vetoa ja voimaa Mellunkylään/ Larri Helminen	
3.2.2016	TeKo/ Teatteri Kontula/Tullevi Tuominen	
22.3.2016	Irakin naiset ry/puheenjohtaja	
22.3.2016	Lila ry/Tiina Hallakorpi	
23.3.2016	Kontulan somalit/puheenjohtaja	
5.4.2016	Community teater/Amerika Vera-Zavala	
13.4.2016	Kulturfonden/Matts Blomqvist	

Kaikkia toivottavia haastateltavia ei tavoitettu

OSALLISTUVAA HAVAINNOINTIA

Milloin	Mitä	Missä
27.4.2015	Turistit performanssin harjoitus	Kontula
27.4.2015	Turistit performanssi	Kontula ja metro
27.5.2015	Pidetään juhlat	Kontula/Wanha Posti
27.5.2015	Pidetään juhlat palautetilaisuus	Kontula/Wanha Posti
2.10.2015	Muuttajat-esityksen harjoitus	Kansallisteatteri
5.10.2015	Muuttajat-esityksen ensi-ilta	Kansallisteatteri
9.10.2015	Muuttajat-esitys	Kontula/Nuorisokeskus Luuppi
14.10.2015	Muuttajat-esitys	Kontula/Kirjasto
17.10.2016	Oleskelua ja havainnointia	Kontulan ostari
17.10.2016	Muuttajat-esitys	Myllypuro/Asukastalo Mylläri
9.11.2015	Kävelyjä	Kontulassa
9.11.2015	Reittejä Kontulaan-näyttelyn avajaiset	Kontula/kirjasto
9.11.2015	Iltamien performanssin harjoitukset	Kontula/Asukastila Kivenkolo
21.11.2015	Muuttajat iltamat ja palautetilaisuus	Kontula /Esiintyjän koti
24.11.2015	Muuttajien purkutilaisuus	Kansallisteatteri
23.3.2016	Etätyöpäivä	Kontulan ostari/ Kontupiste

Kirjoittajatiedot

Juho Gröndahl, TeM, työskenteli Reittejä Kontulaan -hankkeessa dramaturgina ja näytelmäkirjailijana. Hän on valmistunut Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun dramaturgian koulutusohjelmasta 2015.

Eveliina Heinonen on teatteri-ilmaisun ohjaaja (AMK). Hän työskenteli Reittejä Kontulaan -hankkeessa taiteellisena suunnittelijana ja esityksien ohjaajana. Heinonen vastasi myös projektin työpajojen ja tapahtumien suunnittelusta ja ohjaamisesta.

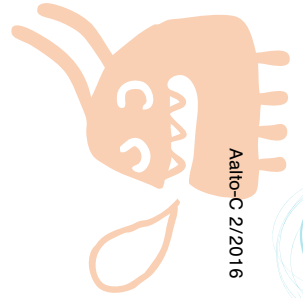
Mervi Ilmonen, VTL, (sosiaalipolitiikka) on tutkija Aalto-yliopiston Rakennetun ympäristön laitoksella. Hän on tutkinut erityisesti asumista ja erilaisia kaupunkikulttuurin ilmiöitä, viimeksi kivijalkakauppojen merkitystä kadun elävyyden ja alueen identiteetin kannalta. Reittejä Kontulaan-hankkeessa hän on ollut mukana lähinnä hankkeen suunnittelussa ja ohjauksessa.

Johanna Lilius, FM (suunnittelumaantiede) on tohtorikoulutettava Aalto-yliopiston Rakennetun ympäristön laitoksella. Hän tutkii, opettaa ja koordinoi kesäkouluja. Viimeisempänä työnään hän on seurannut Reittejä Kontulaan-hanketta.

Ari Tolvanen, FK on Helsingin kulttuurikeskuksen kulttuuripolitiikan osaston suunnittelija. Hän on toiminut eri rooleissa kulttuurikeskuksen alue-työssä vuodesta 1989.

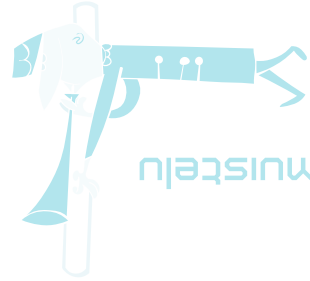
Pirjo Virtanen, FM, teatterikuraattori, vastaa Suomen Kansallisteatterin YTYÄ! Yleisötyöosaston toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta. Reittejä Kontulaan -hankkeessa hän on toiminut hankkeen hallinnollisena vastuuhenkilönä sekä osallistujana hankkeen eri vaiheissa.

KONTTULA

Aalto-C 2/2016

hengailu

muistelu

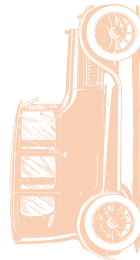
laulaminen

LEIPOMINEN

metra

KAUPPA +
TALOUS

TAIDE +
MUOTOILU +
ARKKITEHTUURI

TIEDE +
TEKNOLOGIA

CROSSOVER

DOCTORAL
DISSERTATIONS

mettä

ISBN 978-952-60-6814-5 (painettu)
ISBN 978-952-60-6815-2 (pdf)
ISSN-L 1799-4950
ISSN 1799-4950 (painettu)
ISSN 1799-4969 (pdf)

Aalto-yliopisto
Insinöörیتieteiden korkeakoulu
Rakennetun ympäristön laitos
Maankäytön suunnittelu ja liikennetekniikka
www.aalto.fi

